

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 61 групи
спеціальності 013 Початкова освіта

Наумчик Сніжана Володимирівна

Науковий керівник:

д. пед. н., професор

Гавриленко Тетяна Леонідівна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2023 року

Студентка

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Наумчик С. В. Особливості організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни.

Спеціальність 013 Початкова освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2023.

У кваліфікаційній роботі обґрунтовано важливість ігрової діяльності в освітньому процесі початкової школи в умовах війни. Розкрито поняття «ігрова діяльність», визначено особливості організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях. Експериментально перевірено ефективність роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях.

Ключові слова: ігрова діяльність, організація ігрової діяльності, освітній процес у початковій школі, молодші школярі, укриття, умови війни.

ABSTRACT

Snizhana Naumchyk. Features of the organization of play activities of primary school students in the conditions of war.

Specialty 013 Primary education. Taras Shevchenko National University "Chernihiv Collegium". 2023.

The qualification work substantiates the importance of play activities in the educational process of primary school in shelters in war conditions. The concept of "play activity" is revealed, the features of the organization of play activities of primary school students in shelters are determined. The work algorithm for the organization of play activities of primary school students in the shelter was developed and experimentally verified.

Key words: play activity, organization of play activity, educational process in primary school, primary school students, shelter, war conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	10
1.1. Дефінітивний аналіз поняття «ігрова діяльність»	10
1.2. Роль ігрової діяльності в освітньому процесі початкової школи	20
1.3. Зміст організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни	29
Висновки до першого розділу	41
РОЗДІЛ 2	
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УКРИТТЯХ В УМОВАХ ВІЙНИ	42
2.1. Організація та методика проведення експериментального дослідження	42
2.2. Програма роботи з організації ігрової діяльності учнів початкової школи в укриттях	60
2.3. Результати експериментального дослідження	66
Висновки до другого розділу	90
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ	101

ВСТУП

Актуальність дослідження. У Державному стандарті початкової освіти зацентовано увагу на цінностях дитинства, визначено право дитини на діяльнісне навчання, одним з різновидів якого є ігрова діяльність [8, с. 4].

Відповідно до Концепції Нової української школи метою початкової освіти є всебічний розвиток здобувачів освіти, їх здібностей, талантів, наскрізних умінь та компетентностей відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, і успішна реалізація принципів Нової української школи в освітньому процесі, безумовно, залежить від обґрунтованого та доцільного добору видів діяльності, за допомогою яких здійснюватиметься їхнє впровадження в освітньому процесі [17]. Серед їх розмаїття ігрова діяльність, як динамічна система взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування особистості, якнайповніше відповідає вимогам Державного стандарту початкової освіти та основним засадам Нової української школи й набуває важливого значення в умовах війни, адже вона є унікальним та універсальним видом діяльності, який має багатий педагогічний потенціал, її використання відкриває перед учителем широкі можливості для вирішення таких завдань початкової школи як мотивування учнів до здобуття знань, формування та розвиток комунікативних навичок, стимулювання процесів самопізнання молодших школярів, виявлення та розвиток здібностей учнів, активізація розумових процесів та набуття загально навчальних умінь та навичок. Тому для учителя, який працює з учнями початкової школи, важливим є усвідомлення потреби й корисності широкого застосування ігрової діяльності у освітньому процесі, особливо в умовах війни.

Серед викликів, які постали перед сучасним учителем початкової школи у практичній роботі в умовах війни - організація освітнього процесу в укриттях під час повітряних тривог. Питання організації освітньої діяльності у захисних спорудах під час повітряних тривог, нове, маловивчене, викликає труднощі та

жвавій дискусії у освітян-практиків та опановується педагогами безпосередньо у практичній роботі шляхом творчих пошуків, спроб та помилок. Недостатність теоретичних знань про особливості організації ігрової діяльності здобувачів освіти початкової школи в укриттях, та практичних - як правильно організувати той чи інший вид ігрової діяльності, на якому етапі уроку або ж у позаурочній роботі, актуалізує створення програми роботи з ефективною організації ігрової діяльності в умовах війни, зокрема в укриттях.

Розуміючи важливість застосування ігрової діяльності у освітньому процесі, українські та зарубіжні науковці багато уваги приділяють висвітленню цього питання. У своїх працях цю тему досліджували Я. А. Коменський [16], К. Ушинський [48], А. М. Монтессорі [31], С. Русова [40], В. Сухомлинський [45], Ш. Амонашвілі [1] та ін. Шляхи використання у освітньому процесі початкової школи ігрової діяльності досліджували Н. Бібік [2], М. Гриньова [7], В. Крутій [21], Н. Кудикіна [23], І. Куліш [24], І. Підласий [33], О. Пометун [34], К. Пономарьова [35], Л. Потапова [37], О. Савченко [41], З. Файчак [49], В. Шевельова [55], М. Шевчук [53], П. Щербань [57] та ін.

Організації освітнього процесу в умовах війни присвячено публікації В. Бондаренко [3], О. Арістової, О. Малихіна, Н. Рогової [29], О. Локшиної, О. Глушко, А. Джурило [27], О. Малік [28], О. Топузова, Т. Засекіної [47], У. Когут, О. Сікори, Т. Вдовичина [15], Л. Шелестової [56], Н. Султанової, С. Садової [43] та ін.

Отже, актуальність питання організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни, її недостатня розробленість, а також об'єктивна потреба у створенні програми роботи для учителів початкової школи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях зумовили вибір теми дослідження **«Особливості організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях в умовах війни.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Розкрити сутність ігрової діяльності молодших школярів та її роль в освітньому процесі початкової школи.
2. Визначити мету та зміст організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни.
3. Вивчити стан організації ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи в укриттях.
4. Розробити програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях та перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – організація ігрової діяльності у початковій школі.

Предмет дослідження – особливості організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни.

Для реалізації мети та розв'язання завдань дослідження використано комплекс **методів**:

- *теоретичні*: теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з теми дослідження задля розкриття теоретичних засад організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни; синтез, узагальнення, порівняння для написання висновків.

- *емпіричні*: анкетування учителів початкової школи, спостереження за процесом організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті з метою вивчення стану досліджуваного питання у педагогічній практиці; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний); методи математичної статистики й обробки результатів.

Теоретичне значення роботи полягає у подальшому дослідженні сутності, змісту, цілей організації ігрової діяльності молодших школярів у різних освітніх умовах, зокрема в укриттях.

Практичне значення роботи полягає у розробленні програми роботи учителів початкової школи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях в умовах війни.

Апробація результатів дослідження:

1. VII Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти». (28-29 березня 2023 року, м. Вінниця,).
2. VI Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (VI школа технологій інклюзивної освіти). (27 квітня 2023 року, м. Вінниця).
3. Всеукраїнська конференція з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації» (30 травня 2023 року, м. Чернігів).
4. Міжнародна науково-практична конференція «Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення» (15-16 черня 2023 року, м. Полтава).

Публікації:

1. Наумчик С. В. Розвиток творчої активності вчителя початкових класів в процесі організації ігрової діяльності на шкільній перерві. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф.(Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2023 р.)/за ред. О.П. Демченко, Н.О. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 12. С. 219-223.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі Корюківського ліцею №1 Корюківської міської ради Чернігівської області. До експерименту було залучено 86 учнів 1-2 класів: експериментальна група (43 учні: 21 учень 1 класу та 22 учні 2 класу) та контрольна група (43 учні: 23 учні 1 класу та 20 учнів 2 класу) та 4 учителі початкової школи.

Структура роботи обумовлена логікою дослідження і складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Кількість використаних джерел – 57. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 140 сторінок, обсяг основного тексту – 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Дефінітивний аналіз поняття «ігрова діяльність»

Ігрова діяльність була і є наразі предметом пильної уваги психологів, соціологів, педагогів. Це не дивує, оскільки гра є одним з найдавніших, найдоступніших та високоефективних інструментів освітньої діяльності та є важливою діяльністю учнів молодшого шкільного віку.

Але попри величезну кількість наукових праць, практичних надбань, котрі беззаперечно доводять важливість використання ігрової діяльності у освітньому процесі, переконливо демонструють її широкі можливості для успішного вирішення низки педагогічних проблем, серед педагогів продовжують точитися суперечки щодо доцільності її застосування у освітньому процесі, та все ще знаходяться противники ігрової діяльності, котрі продовжують визнавати лише її розважальний характер, стверджуючи, що гра на уроках відволікає учнів від серйозної навчальної роботи, розбалансовує дисципліну, що освітній процес не можна перетворювати на гру тощо.

Інструментарій впливів ігрової діяльності на процес формування людської особистості настільки різнобічний та потужний, що викликає інтерес у багатьох галузях науки та, у свою чергу, сприяє появі різних тлумачень сутності поняття «ігрової діяльності», похідного від поняття «гра».

Розуміння будь-якого явища, його сучасного стану та особливостей потребує вивчення й аналізу історії його розвитку. Безумовно, це стосується й ігрової діяльності. Для ефективного та результативного застосування ігрової діяльності у освітньому процесі необхідно розуміти її сутність, знати особливості та розуміти педагогічні можливості цього виду діяльності.

З давніх часів ігрова діяльність розглядалася та застосовувалася як один із ефективних інструментів педагогіки. Ще у Давній Греції гра-змагання широко використовувалася у навчальній та виховній діяльності у еллінських

школах, сприяючи розвиткові вольових якостей дітей, а у давньоримських школах гра була одним з провідних інструментів навчання.

Питання природи ігрової діяльності цікавило науковців усіх часів. До проблеми навчання із задоволенням, без примусу, яскравим втіленням якого є ігрова діяльність, звертався Ян Амос Коменський, який вважав, що навчальна діяльність ні в якому разі не повинна бути тяжкою фізично та психологічно для дитини, не має вона бути й нудною та неприємною, інакше навчальний процес стане рутиною та повинністю. Він, зокрема, писав: «Погану турботу про дітей виявляють ті, хто насильно примушує їх навчатися... Метод навчання повинен зменшувати труднощі навчання з тим, щоб воно не викликало в учнів незадоволення і не відвертало їх від подальших занять». І одним із методів, який може зробити навчання цікавим та приємним для дітей, Я. А. Коменський вважав гру [16, с. 136-141]. Не можна оминати увагою видатного українського філософа та педагога Григорія Сковороду, котрий у процесі навчання міг будь-який нудний матеріал навчального предмету перетворити на цікаву, захоплюючу історію та активно застосовував ігри для перепочинку між навчанням [10, с. 216].

Великого значення надавав дитячим іграм К. Ушинський, пояснюючи це тим, що гра – це вільно обрана, вагома діяльність для дитини. Також він підкреслював, що, особливо у ранньому дитинстві, гра переважає над усіма іншими видами діяльності, а отже має першочергове значення у формуванні особистості [47, с. 119-202]. К. Ушинський вважав, що без примусу успішне навчання неможливе. Учений одним з перших висловив думку про дозоване, продумане та доцільне застосування ігрових моментів у навчальній діяльності, щоби вона не перетворилася на гру заради гри [48, с. 301].

М. Монтессорі вважала завданням виховання створення таких умов, які відповідають потребам дитини, допомагають виявити її запити та сприяють її самовихованню й самоосвіті [31, с. 34]. На її думку, ігрова діяльність є найбільш значущою діяльністю, яка допомагає розкрити особистість дитини [32, с. 157].

С. Русова, котра розуміла переваги педагогічних прийомів, заснованих на ігровій діяльності, зокрема, вважала, що у початковій школі будь-який предмет повинен наближатися до гри, оскільки це сприятиме зацікавленню дітей. [40, с. 186].

За твердженням П. Лесгафта, в іграх дитина отримує усі свої найперші знання та досвід, імітуючи оточуюче життя. Учений вважав ігрову діяльність найвигіднішим заняттям для дитини, оскільки у грі дитина виховується та готується до життя. Він наголошував на віковій відповідності ігрової діяльності для дітей, адже вона відрізняється від інших видів діяльності позитивним емоційним контекстом, здатна дарувати задоволення [25, с. 399].

Дослідженням природи ігрової діяльності багато уваги приділяли С. Рубінштейн [39], Л. Виготський [5] та Д. Ельконін [11]. Л. Виготський вважав визначальною у грі можливість створення дитиною уявної ситуації замість реальної, у якій дитина діє, виконує якусь роль. Він розглядав ігрову діяльність з точки зору психології та дійшов висновку, що у ній віддзеркалюється доросле життя, з її допомогою дитина вивчає дорослий світ, а дорослі мають змогу вивчати дитячий світ. Ще одне важливе твердження Л. Виготського стосується ролі ігрової діяльності у розвитку дитини - він вважав, що вона є джерелом розвитку дитини, адже викликає зміну потреб й свідомості дитини. Ігрова діяльність виступає у ролі дорослого, котрий допомагає дитині розвиватися та досягати вищих сходинок у власному розвитку. Л. Виготський порівнював ігрову діяльність із дзеркалом, адже у ній можна побачити внутрішній світ дитини: «...дитина у грі показує своє душевне життя» [5, с. 62- 76]. Також він у своїх дослідженнях зосереджувався на визначенні мотивів ігрової діяльності, вважаючи, що вона виникає у тому випадку, коли виникає потреба у негайній реалізації бажань дитини. У своїй сутності ігрова діяльність і є площиною для виконання цих бажань, проте дитина цього не усвідомлює.

С. Рубінштейн вважав, що гра – перша діяльність, якій належить важлива роль у розвитку, формуванні властивостей та внутрішнього змісту

особистості, особливо в дитинстві. Він наголошував на діалектичній ролі гри у русі життя дитини від теперішнього до майбутнього та вважав: «У грі виявляються і задовольняються перші людські потреби та інтереси дитини, виявляючись, вони в ній разом з тим і формуються. У грі формуються усі сторони психіки дитини» [39, с. 72-73].

Шляхом досліджень Д. Ельконін дійшов висновку: «Грою в людини стає таке відтворення людської діяльності, у якому виділяється її соціальна суть – задачі й норми відношень між людьми» та наголошував на питанні пріоритетності мотивів ігрової діяльності. На переконання психолога, усі дії, що здійснюються дитиною у процесі ігрової діяльності, підкоряються сюжету й ролі, тому особливо виділяв сюжетно-рольові ігри [11, с. 62-66].

Багато уваги у своїх роботах приділяв ігровій діяльності видатний педагог В. Сухомлинський. Він вважав, що вона – найсерйозніша діяльність для дитини, адже у ігровій діяльності дитина пізнає оточуючий світ та розкриває свої творчі здібності. Він підкреслював, що повноцінного розумового розвитку дитини без гри неможливо досягнути. «Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про оточуючий світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і цікавості» [45, ст. 37]. Педагог звертав увагу на тісний зв'язок між трудовою й ігровою діяльностями, і вважав гру працею, оскільки ігрова діяльність вимагає від дитини як фізичної активності, так і великого напруження уяви, мислення, творчих здібностей [45, с. 95].

Ш. Амонашвілі розглядав ігрову діяльність як вільно обрану та визнавав, що вона є потужним способом пізнання дійсності, який дає змогу дитині у найкоротші терміни опанувати першими знаннями загальнолюдської культури. Також він зазначав, що у грі перед дитиною постає безліч різноманітних обставин, у котрих дитина застосовує власні таланти, кмітливість, ініціативність та творчі здібності, проявляючи так свою індивідуальність [1, с. 48-49].

Питання ігрової діяльності молодших школярів знайшло відображення і в працях сучасних українських науковців. Так, професор Н. Кудикіна зазначає, що між ігровою та іншими видами дитячої діяльності немає чітких меж, вона здатна до інтеграції із комунікативною, інтелектуальною, творчою, трудовою, спортивною, дозвіллевою та іншими видами діяльності, поступово змінюється, і разом зі змінами гри змінюється й дорослішає дитина, що зумовнює необхідність посилення уваги до її трансформації у продуктивні види діяльності, зокрема у навчальну [23, с. 132].

О. Савченко характеризує ігрову діяльність як комунікацію між учасниками, у результаті якої відбувається їхня самореалізація та досягається результативність навчального процесу [41, с. 68]. Важливою особливістю ігрової діяльності вона вважає те, що дитина у процесі гри має можливість неначе прожити якийсь відрізок часу в іншій реальності, що є унікальною властивістю ігрової діяльності і суттєво відображається на розвитку особистості дитини, адже можливість побачити навколишній світ очима іншої людини впливає на процес розуміння інших людей, і в результаті – кращого розуміння себе [41, с. 18-20]. О. Савченко також наголошувала, що застосування ігор у освітньому процесі доцільне не лише для першокласників, а й протягом усього навчання у початковій школі, адже використання ігор у навчанні робить недоречною авторитарну позицію учителя у спілкуванні з учнями. Щоби зацікавити школярів майбутньою діяльністю, педагогові необхідно стати учасником гри. Вона також акцентувала увагу на навчальній грі, спрямованій на формування в учнів початкової школи потреби у знаннях, активного інтересу до джерел отримання нової інформації, прагнення до удосконалення навичок та умінь та виділила форми навчально-ігрової діяльності: розгорнута ігрова діяльність, ігрове завдання для групової роботи, ігровий задум проєктної діяльності, ігровий прийом та ігрова вправа [41, с. 51].

На думку З. Файчак, ігрова діяльність є специфічним методом навчання, оскільки у ній здійснюється всебічний розвиток учнів, їх виховання, та з огляду на її важливу роль у засвоєнні знань [48, с. 43-51].

I. Підласий виокремив певні особливості ігрових методів: наявність ігрових моделей об'єкта, процесу або діяльності; активізація мислення й поведінки учнів; високий рівень задіяності у навчальному процесі; обов'язковість взаємодії учнів між собою та учителем або програмовим матеріалом; посилення емоційності й творчий характер ігрової діяльності; самостійність учнів у прийнятті рішень; бажання учнів набути умінь та навичок у короткий термін [33, с. 3-17].

Визначає гру як практичну групову вправу з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку, П. Щербань. Він зазначає, що у грі в учня виникає мотив, суть якого полягає у тому, щоб успішно виконати узятую на себе роль. Отже, система дій у грі виступає як мета пізнання і стає безпосереднім змістом свідомості школяра. П. Щербань наголошує, що дидактична гра не може бути самоціллю, а має бути засобом навчання й виховання, що термін «дидактична гра» підкреслює її педагогічну спрямованість та багатогранність застосування. Він вважає, що для учителя, який використовує ігрові методи навчання, актуальними є такі питання: місце дидактичних ігор у системі інших видів діяльності на уроці; доцільність їх використання на різних етапах уроку; розробка методики проведення дидактичних ігор з урахуванням дидактичної мети уроку та рівня підготовленості учнів; вимоги до змісту ігрової діяльності у світлі ідей розвивального навчання; передбачення способів стимулювання учнів [57, с. 186].

М. Гриньова розкриває ефективність застосування навчальної гри як засобу удосконалення самоорганізації навчальних дій молодших школярів. Вона зазначає, що привчання дітей до чіткої організації гри є основою дій й у самостійному проведенні ігор, а згодом - і у виконанні вправ, та звертає увагу, що учителі не повинні ставити перед учнями навчальну мету у прямій формі, адже це не враховує психологічні й фізіологічні особливості молодших школярів та не сприяє зацікавленню учнів. Для того, щоб зацікавити учнів до виконання завдання, навчальні дії повинні проходити у ігровій формі (учні

«подорожують, «допомагають героям казок» тощо), тобто навчальна мета повинна ставитися завуальовано [7, с. 19-22].

Т. Шевчук відмічає спорідненість гри й мистецтва та виокремлює художню гру, яка, на її думку, є грою фантазування, грою уяви, спеціальним видом дитячої творчості, яка займає проміжне становище між грою і власне дитячою творчістю. Вона підкреслює, що художня гра — це спеціальні види ігор, які тісно пов'язані з дитячою творчістю у різних видах мистецтва: гра-малюнок, гра-ліплення, гра-пантомима. Т. Шевчук визначає їх особливими формами дитячих ігор та вважає необхідними у процесі гармонійно-естетичного розвитку особистості [54, с. 103].

Варіативність підходів до застосування гри у навчанні молодших школярів досліджує Н. Бібік, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу початкової освіти ім. О. Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України. У залежності від змістового наповнення вона поділяє ігри дітей молодшого шкільного віку на дві групи: творчі та ігри за правилами. Кожна з них своєю чергою містить підвиди. Н. Бібік зазначає, що у початковій школі варто широко використовувати творчі, сюжетно-рольові, дидактичні ігри. До дидактичних відносить сюжетно-рольові, ігри-вправи, ігри-драматизації, ігри-конструювання. Вона підкреслює, що дидактичні ігри відрізняються від пізнавальних завдань наявністю притаманних грі структурних компонентів – правил, ігрових дій [2, с. 197-204].

Процес реформування сучасної початкової освіти передбачає впровадження в освітню діяльність таких методів організації, котрі б сприяли, в першу чергу, розкриттю особистісного потенціалу молодших школярів та створенню умов для активного долучення дітей до самостійної пізнавальної діяльності, чому, на думку В. Саюк [42] та А. Василюк [4], сприяє ігрова діяльність. Оскільки ігрова діяльність є засобом розвитку творчого потенціалу молодших школярів та однією з форм педагогічної взаємодії, цілком логічним є такий значний науковий інтерес до неї.

«Ігрова діяльність» – ключове поняття нашого дослідження, яке є похідним від більш складного за структурою родового поняття «гра».

У «Психологічному словнику» ігрова діяльність тлумачиться як вид діяльності, який полягає у наслідуванні дій та відносин у особливій умовній формі.

В «Українському педагогічному словнику» зазначено: «Ігрова діяльність – різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми» [6, с. 139].

Наведене вище свідчить, що, як у психології, так і у педагогії, ігрова діяльність визначається як одна з форм діяльності, котра відбувається в умовній ситуації й орієнтована на відтворення та засвоєння певного соціального досвіду.

Дослідник І. Підласий визначає ігрову діяльність як педагогічну технологію. На його думку, ігрова діяльність, як педагогічна технологія, є групою методів та прийомів у формі різних педагогічних ігор [33, с. 76.].

Фахівець з початкової освіти О. Савченко характеризує ігрову діяльність як комунікацію між учасниками, у результаті якої відбувається їхня самореалізація та досягається результативність навчального процесу [41, с. 191]. Важливою особливістю ігрової діяльності є те, що дитина у її процесі має можливість неначе прожити якийсь відрізок часу в іншій реальності, що є унікальною властивістю ігрової діяльності і суттєво відображається на розвитку особистості дитини, адже можливість побачити оточуючий світ очима іншої людини впливає на процес розуміння інших людей, і в результаті – кращого розуміння себе.

Актуальним вважаємо визначення поняття «ігрова діяльність» Н. Кудикіною, яка називає її «...динамічною системою взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання,

засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості» [23, с. 58-59].

Науковці О. Пометун [34], Л. Потапова [37], В. Крутий [21], П. Щербань [57] наголошують, що успішність застосування ігрової діяльності у освітньому процесі залежить від продуманості, ігрова діяльність не повинна бути спонтанним явищем, не може задіюватися лише для розважального ефекту, адже при такому непродуманому застосуванні ігрова діяльність втрачає низку дієвих та важливих для вирішення освітніх завдань функцій та знецінюється як педагогічний метод. Ігрова діяльність повинна засновуватися на цілеспрямованості (цілепокладанні), обов'язковому формулюванні та усвідомленні мети, яка визначає результат ігрової діяльності. Тобто, добір способів організації ігрової діяльності має здійснюватися відповідно до мети її застосування, як і обрання засобів реалізації ігрової діяльності. Ще однією умовою ефективності організації ігрової діяльності є врахування наявності певних знань у учасників про об'єкт діяльності. [21, с. 39-45].

Однією з характерних особливостей ігрової діяльності, котра вирізняє її серед інших видів діяльності, як зазначав Л. Виготський [5, с. 62-68], є її багатофункціональність. Вона виконує низку важливих функцій: релаксаційну (знімає напругу, нейтралізує страхи, тривожність, негативні переживання; отримання задоволення від процесу; розважальну (розваги формують прагнення до різноманітності, розважальна функція пов'язана із створенням комфортної, сприятливої для учасників радісної атмосфери, яка може стати своєрідним захисним механізмом, що сприяє стабілізації особистості через реалізацію її прагнень; навчальну (сприяє засвоєнню нової інформації); виховну (формує особистісні якості та ціннісні орієнтири дитини); розвивальну (розвиток уваги, уяви, пам'яті, мислення); формувальну (розвиває логічне та образне мислення, формує моральні якості, норми поведінки); комунікативну (через встановлення емоційних контактів, моральних переконань, дружні доброзичливі відносини моделює складні

людські взаємини; самореалізації (формує самооцінку дитини); терапевтичну (допомагає долати труднощі, які виникають у процесі спілкування); діагностувальну (ігрова діяльність є «полем самовираження», сприяє виявленню емоційних, інтелектуальних, творчих проявів); регуляторну (регуляція поведінки через загальноприйняті правила); коригувальну (внесення позитивних змін до структури особистісних показників; соціалізації (залучення дітей у систему суспільних відносин, засвоєння багатства національної культури) [5].

Слід додати, що широкий функціонал ігрової діяльності відкриває можливості для застосування теоретичних знань у практичній площині, а отже, сприяє налагодженню постійного зв'язку теорії й практики, тобто вирішенню одвічної педагогічної проблеми – відірваності теоретичних знань від практики їх застосування [57].

Ігрова діяльність – відносно цілісне формування, обмежене часовим відрізком проведення, об'єднане сюжетом, змістом, персонажами, що передбачає взаємодію учнів з учителем та учасників між собою [23, с. 76].

Отже, аналіз наукових праць вищевказаних психологів та педагогів свідчить про їхню одностайність у твердженні, що ігровою діяльністю обумовлений розвиток психологічних процесів та якостей особистості дітей на етапі фізіологічного та психологічного формування. До того ж, ігрова діяльність, як провідна діяльність дитини, змінюючись та розвиваючись разом з дитиною, впливає на формування інших форм діяльності, однією з яких є навчальна, що є важливим твердженням з огляду на цілі та завдання освітньої діяльності молодших школярів. Попри розбіжності у поясненні природи виникнення ігрової діяльності та її сутності, суперечності щодо пріоритетності психологічних, фізіологічних або соціальних аспектів у процесі її розвитку, слід констатувати, що науковці погоджувалися з надзвичайним її значенням у процесі навчання та виховання дитини.

1.2. Роль ігрової діяльності в освітньому процесі початкової школи

Широке застосування ігрової діяльності, як педагогічного інструменту, виправдане у зв'язку з наступними його характеристиками, важливими для успішного вирішення освітніх завдань початкової школи: високий рівень задіяності учнів у ігровій діяльності; наявність ігрових моделей (шаблонів); можливість набуття умінь та навичок за невеликий проміжок часу;

- значна активізація мислення молодших школярів;
- тісна взаємодія учня й вчителя;
- творчий характер діяльності;
- емоційність діяльності;
- самостійність учнів у прийнятті рішень [26, с.176-177]

Серед типових рис ігрової діяльності у початковій школі можна виділити чотири основні:

- наявність мети та завдань;
- ігровий задум;
- керівництво педагогом;
- наявність сценарію або правил [23, с. 47-48].

Метою ігрової діяльності, організованої для молодших школярів, може бути, для прикладу, розширення, засвоєння, закріплення, узагальнення отриманих знань, певної інформації; формування умінь та навичок; розвиток творчих здібностей; отримання позитивних емоцій тощо [41, с. 44].

О. Копосов вважає, що для учнів початкової школи є надзвичайно важливою така особливість ігрової діяльності, як природність, відповідність потребам дитини, що робить участь у ній для дитини нескладною, зрозумілою та комфортною, що, у свою чергу, звільняє дитину у цій діяльності від зобов'язаності участі, примусу до участі, роблячи гру бажаною для дитини діяльністю. Завдяки участі в ігровій діяльності молодший школяр опосередковано долучається до практики соціальних відносин. Ігрова діяльність, як зазначає П. Копосов, допомагає молодшому школяреві опрацювати у грі способи дій у різних життєвих ситуаціях, засвоїти навички

аналізу, узагальнення, відбору потрібної інформації серед великої кількості інформаційного матеріалу [18, с. 83].

На думку Т. Засекіної [13, с. 10-11], ігрова діяльність у освітньому процесі початкової школи сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу дитини, формуванню відчуття внутрішньої свободи, встановленню дружніх стосунків серед учасників, формуванню здатності до взаємодопомоги, до співчуття, тобто загалом формуванню особистості дитини.

Ігрова діяльність у початковій школі має передбачати створення ігрової атмосфери з визначеними завданнями, метою і мотивацією для учнів, продуманим ходом гри, аналізом можливостей, вмінь гравців, та оцінкою їхньої діяльності [57]. Хоча ігрова діяльність є вільною й добровільною, сам процес гри побудований на нормах і правилах (своєрідному алгоритмові), котрі обов'язкові для виконання учасниками, в іншому випадку втрачається сама суть ігрової діяльності. У процесі багаторазової участі в ігровій діяльності у молодших школярів закріплюється досвід усвідомленого підпорядкування нормам та правилам. Навички прийняття, розуміння та дотримання правил ігрової діяльності формують у дітей звичку до вдумливості, свідомості у виборі дій та потребу планування майбутньої діяльності, дисциплінованість, повагу до суспільних норм співіснування тощо [41, с.46].

Ігрова діяльність як педагогічний засіб або інструмент – це певна послідовність дій, спрямованих на добір, розробку, підготовку, організацію, залучення учнів й саму реалізацію ігрової діяльності та підбиття підсумків (дидактичний чи інший результат в залежності від мети та завдань, поставлених до ігрової діяльності) [57, с.62]. Н. Заячківська та Н. Кошуба зазначають, що пластичність, гнучкість ігрової діяльності, як конструкції, дозволяє створювати умови для відтворення різних процесів реального життя, які, проте, повинні відповідати віковим особливостями молодших школярів, якщо ігрова діяльність має на меті, наприклад, вирішення виховних завдань,

або ж відповідати навчальним програмам, якщо обрано ігрову діяльність, направлену на досягнення дидактичного результату [14, с. 16-19].

Основною спрямованістю реформування освіти у XXI столітті визначено орієнтацію на потреби учня й впровадження особистісно-орієнтованого освітнього процесу, що передбачає для дитини розширення можливостей усвідомленого вибору життєвої моделі, саморозвитку та, як наслідок, успішної самореалізації, то при оцінюванні ефективності освітнього процесу, в першу чергу, мають бути визначальними критерії комфортності для дитини та розвитку її особистості, тобто гуманітарні критерії [17]. Слід констатувати, що навряд чи існує комфортніший для дитини вид діяльності, ніж ігрова, адже ігрова діяльність є однією з найперших, яка сформовується у дитини в процесі зростання та розвитку, вона добре знайома учням молодшого шкільного віку по дошкільному періоду, до того ж ігрова діяльність є найбільш природною діяльністю для дитини. Опанування нових знань в ігровій формі не вимагає від молодших школярів, особливого напруження та додаткових зусиль, адже процес засвоєння нових знань відбувається мимовільно, у ході гри [46, с. 113].

Маючи великий педагогічний арсенал засобів впливу та будучи багатофункціональною, ігрова діяльність не обмежується якоюсь однією сферою впливу на розвиток дитини, є процесом формування і розвитку умінь та навичок діяти та застосовування отриманих умінь у конкретних практичних умовах. У процесі ігрової діяльності опановуються такі наскрізні уміння, як ініціативність, адже ігрові моменти іноді виходять за рамки встановлених правил і вимагають від учасника виявлення власної ініціативи, проявів лідерської позиції тощо [44, с. 171-174]. Ще одне з умінь, яке формується у процесі ігрової діяльності – це вміння керувати власними емоціями, гідно поводити себе і у разі програшу, і у разі перемоги, достойно та неупереджено сприймати помилки інших та свої та ін.

Під час ігрової діяльності формується як критичне, так і системне мислення, адже гра вимагає від учасників прогнозування майбутніх вдалих або

невдалих результатів через певні дії, навичок розроблення стратегії спільної колективної діяльності на досягнення мети, а отже у процесі ще й розвиваються вміння оцінювати ризики, ухвалювати рішення та співпрацювати з іншими учасниками [46, с. 115]

У процесі ігрової діяльності дитина вчиться чітко й зрозуміло висловлювати свої думки, адже від цього залежить швидкість реагування інших учасників й результат у майбутньому, переконливо доводити свою точку зору, наприклад, у разі згоди або незгоди з кінцевими результатами ігрової діяльності тощо. Досягнення спільної мети в ігровій діяльності – це досягнення перемоги, виграш, що неможливо, на переконання П. Копосова, без ефективного спілкування, взаємодії її учасників, отже під час гри в учнів формуються ці важливі навички [19, с. 166].

На думку В. Крутій, ігрова діяльність, заснована на співпраці учнів та вчителя, викликає в учасників можливість спільних відкриттів, допомагає педагогові створенню ситуації успіху, що сприяє самореалізації учнів в освітньому середовищі. У ігровій діяльності успішно реалізуються принципи доброзичливого ставлення до всіх учасників гри, взаємоповаги, формуються довірливі стосунки, підтримується рівноправність усіх членів ігрової діяльності [21, с. 81-83]. О. Кубіцька вважає, що учень, залучений до ігрової діяльності, розвиває свій емоційний інтелект (вчиться толерантності, вмінню володіти емоціями, радіти за успіхи інших), вчиться приймати самостійні рішення та розвиває власну самосвідомість як особистості, і як члена колективу [22, с. 11-12].

Ігрова діяльність є формою творчого відображення дитиною дійсності. У процесі гри дитина не просто бездумно копіює дійсність, а вносить у неї власні уявлення, фантазії. А ще для дитини ігрова діяльність є місцем перетину вигадки та реальності. Цікавість уявного ігрового світу перетворює для дитини монотонну навчальну діяльність на захоплюючу, позитивно налаштовану, сприяючи легкому запам'ятовуванню, засвоєнню та закріпленню нової

інформації, до того ж емоційність ігрової діяльності активізує усі психічні процеси дитини [53, с. 91].

Г. Дмитрієва, І. Федь, О. Плахотський вважають, що учень і учитель є рівноправними членами ігрової діяльності, можуть (і повинні) мінятися ролями. Для дитини дуже важливо відчувати себе в ролі дорослого, це формує у неї почуття відповідальності, а вчитель, перевтілившись у роль гравця-учня краще зрозуміє, на які проблеми та труднощі слід звернути більше уваги, як продуктивніше організувати ігровий процес тощо. І, безумовно, такий обмін ролями допомагає встановленню довірливих стосунків, а отже сприяє вільному обміну думками, щирому спілкуванню, через яке дитина може самовиразитися [9].

Ігрова діяльність, оскільки вона заздалегідь обумовлюється правилами, а також добровільна, робить усіх членів, які беруть у ній участь, рівноправними партнерами і дає можливість враховувати думку кожного, а також дозволяє вчителю не втручатися своїми діями у процес гри, хіба що у питаннях безпеки. У процесі ігрової діяльності здійснюється співрозвиток учня й вчителя. Якщо про розвиток першого написано багато, то щодо другого – на жаль, мало. Проте, у процесі ігрової діяльності вчитель, як і учень, розвиває власні творчі здібності, увагу, пам'ять, уяву, креативність, ініціативність, вміння швидко реагувати на зміни, лідерські якості та багато іншого. У грі створюється своєрідний «замкнений» світ, де немає кордонів між «дорослим» і «дитячим» світами, вони об'єднані, адже правила гри єдині для всіх учасників, як вважає Л. Потапова [37, с 49-54].

Саме в процесі ігрової діяльності педагогові найпростіше навчитися приймати дитину такою, як вона є, бо гра не передбачає інших зобов'язань, окрім виконання правил, і в цьому, на наше переконання, унікальність цього виду діяльності [55, с. 5-9]. У процесі ігрової діяльності дитина вчиться застосовувати здобуті знання, засвоює засоби їх уточнення і збагачення, знаходить шляхи виправлення, а, отже, відбувається розвиток пізнавальних здібностей. Під час ігрової діяльності учень активно використовує отримані

знання у нових ситуаціях, тобто засвоєний матеріал опробовується у практичній площині, що підвищує самооцінку учнів.

Значення початкової школи у процесі формування й розвитку особистості важко переоцінити. Недаремно реформування освіти України почалося з серйозних перетворень у системі саме початкової освіти. Віковий проміжок від шести до семи років визначається психологами перехідним від дошкільного до молодшого шкільного періоду: шестирічні учні за психологічними особливостями ще мають характерні ознаки дошкільників . Процес навчання, звісно, займає значне місце у розвитку дитини, проте. не менш важливе місце у житті молодшого школяра, як і у дошкільний період, займає гра. Перехід до шкільного життя вкрай складний для дитини, адже адаптація до нових умов виснажлива фізично й психологічно. І саме тому будь-яка діяльність з молодшими школярами, у тому числі ігрова, має ґрунтуватися та враховувати вікові, фізіологічні й психологічні особливості цієї категорії дітей [46, 157-164]. У цьому віці поведінка молодших школярів напряду залежить від позитивних взаємин з дорослими, від бажання схвалення дорослими та однокласниками, кожна дитина молодшого шкільного віку внутрішньо переконана: «Я – хороший/ша». Учитель повинен зважати, плануючи ту чи іншу ігрову діяльність у освітньому процесі, що серед психологічних особливостей молодших школярів є ті, котрі сприяють організації освітнього процесу загалом та ігрової діяльності зокрема, проте є й такі, котрі заважають успішній організації цих процесів.

До перших належать: підсвідома мотивація до встановлення добрих дружніх стосунків з однокласниками та вчителем; перевага позитивного відгуку та відповідної реакції дитини на побажання або прохання вчителя, ніж на наказ або вимогу; готовність до виконання вимог вчителя або правил; потреба у визнанні, якого дитина намагається здобути гарними вчинками; прагнення до лідерства. Дитина молодшого шкільного віку залюбки пояснює, коментує та запитує, прагнучи отримати нову інформацію, вона активна, ініціативна, для неї важливо бачити результат власного зростання в якості

учня. Увага молодшого школяра легко концентрується на матеріалі або діяльності, котрі його захоплюють, зацікавлюють [7, с. 19-22].

Серед особливостей молодших школярів, котрі ускладнюють освітній процес, та процес організації ігрової діяльності у тому числі, можна віднести: емоційну нестабільність; високий рівень схвильованості з будь-якого приводу; низький рівень працездатності, що потребує продуманого режиму чергування активностей та відпочинку; важке прийняття власних невдач; труднощі у сприйнятті та дотриманні норм шкільного життя; прагнення будь-що бути першим у всьому при неможливості реальної оцінки власних здібностей та вмінь; критиканство по відношенню до інших дітей, результатом якого є труднощі у спілкуванні з однокласниками; вдавання до обману задля вирішення складних для дитини проблем [7, с. 19-22].

Ще однією психологічною особливістю молодших школярів, яку необхідно враховувати, є домінування наочно-образного мислення над іншими формами мислення, такими як наочно-дієве мислення, логічне мислення. Отже, організовуючи ігрову діяльність, учитель повинен враховувати предметний інвентар або зображення предметів, тобто наочність, яку можна бачити та потримати. Сприйняття, яке є основою мислення, у молодших школярів реалізується в процесі чуттєвого пізнання, розвиток сприймання нерозривно пов'язаний із засвоєнням слів, що узагальнюють чуттєві уявлення дитини та фіксують властивості предметів, тому словесна наповненість будь-якої діяльності молодших школярів дуже важлива, особливо ігрової, яка безпосередньо сприяє розвитку сприйняття учня як цілеспрямованої й раціонально організованої діяльності чуттєвого пізнання [52, с. 34-36].

Важливу роль у організації ігрової діяльності молодших школярів відіграє емоційна сфера, адже особливістю цього періоду є імпульсивність поведінки учнів. У цьому віці над усіма сторонами психічного життя дитини панують емоції, котрі швидко й бурхливо проявляються мімікою, виразними жестами, рухами, інтонацією мовлення, як реакція на вплив тих чи інших

зовнішніх обставин або певних дій, що дозволяє вчителю швидко розпізнавати характер емоцій учнів та реагувати на них відповідним чином, коригуючи хід ігрової діяльності [7, с. 19-22].

Як вже зазначалося раніше, важливу роль у житті молодших школярів відіграють взаємини з батьками, однокласниками, учителями. Уявлення школяра про власні можливості формується завдяки ставленню педагога в тому числі. Як зазначає М. Гриньова, доброзичливе ставлення до дитини викликає в неї емоційне задоволення, почуття захищеності та впевненості у собі, що викликає потребу взаємного позитивного ставлення до інших. Натомість, докори та постійні зауваження з боку вчителя формують в учня внутрішню готовність до примирення з невдачами. Під час ігрової діяльності вчитель обов'язково повинен знаходити час для похвали учням, помічати їх успіхи, підбадьорювати тих, хто відстає або програє, створюючи своєрідну зону емоційного комфорту та ситуації успіху. Як наслідок, учні почуватимуться впевнено та завжди виявлятимуть готовність грати та адекватно реагуватимуть на невдачі. Успішна реалізація виховної складової ігрової діяльності можлива лише в атмосфері взаєморозуміння та взаємоповаги учителя й учня [55, с. 5-9].

Учням молодшого шкільного віку притаманне почуття ревності, яке може проявлятися як у родинному колі, так і у шкільному житті: дитина може ревнувати вчителя до однокласників. Якщо учень відчуває, що вчитель краще ставиться до когось з учнів, виділяє його з-поміж інших, виникає почуття заздрості, котре може спричинити негативну поведінку або жорстоке ставлення до однокласників. Аби попередити такі негативні прояви у процесі будь-якої спільної діяльності, а особливо ігрової, вчитель повинен ставитися однаково уважно до всіх учнів [44, 171-173].

У процесі організації ігрової діяльності на уроках слід враховувати, що для успішності засвоєння навчального матеріалу необхідно чергувати ігрові форми так, щоб відбувалася зміна видів сприйняття, оскільки дітям цього віку протипоказана одноманітність, наслідком якої стане незосередженість уваги,

зниження рівня зацікавленості матеріалом уроку. Отже вчитель повинен після малорухливої роботи, наприклад, читання, задіяти рухливу гру, індивідуальну роботу чергувати з груповою або ж парною, словесну гру – з, для прикладу, грою з елементами танцю тощо [12, с. 6-9].

Отже, проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з питання організації ігрової діяльності молодших школярів, слід констатувати, що її ефективна організація вимагає від учителя обов'язкового врахування вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку. Результативність використання ігрових форм на будь-якому етапі освітньої діяльності залежить від продуманості та ретельної підготовки організації ігрової діяльності педагогом [34, с. 81-83]. Плануючи організацію ігрової діяльності вчителю необхідно чітко сформулювати мету та завдання, котрі необхідно вирішити. Обрана ігрова діяльність повинна враховувати: відповідність рівням розумового та емоційного розвитку дітей, тривалість гри (швидка стомлюваність молодших школярів), складність ігрової діяльності (починати застосування ігрових моментів слід з простих ігор (одна-дві дії або кроки для отримання результату), поступово ускладнюючи (багатокрокові ігри), добір інвентаря для проведення гри (в учнів переважає наочно-образне мислення), обов'язкове ознайомлення з правилами (дітям цього віку важко орієнтуватися у новій для них ігровій діяльності) та роз'яснення незрозумілих моментів дітям, доброзичливість та справедливе ставлення вчителя до кожного гравця, врахування форми діяльності, передуючої ігровій, задля забезпечення зміни форм діяльності. Тобто організація ігрової діяльності з молодшими школярами доволі трудомісткий процес. Вчитель мусить враховувати характерні організаційні та вікові, фізіологічні та психологічні особливості молодших школярів аби організація ігрової діяльності на тому чи іншому етапі освітнього процесу була результативною та продуктивною у процесі розвитку учнів.

1.3. Зміст організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни

У галузі освіти серед багатьох викликів, зумовлених війною, найголовнішими є: забезпечення безпеки життя та здоров'я учасників освітнього процесу, загострення проблеми забезпечення доступу до здобуття освіти українським школярам, порушення безперервності освітнього процесу [47, 196]. Результати досліджень експертів ЮНІСЕФ свідчать, що російський напад на Україну створив безпосередню загрозу життю й добробуту 7,5 млн українських дітей. В умовах війни, освітній процес після нетривалої перерви перших тижнів війни, відновившись, продовжується з використанням усіх доступних форм: онлайн (із застосуванням дистанційного формату навчання на територіях, близьких до місць бойових дій), офлайн (на територіях, віддалених від місць активних бойових дій) та у змішаній. Значна частина дітей, котрі опинилися в епіцентрі бойових дій або пережили окупацію, зазнали як фізичних, так і психологічних травм, і потребують посилення заходів безпеки, стабільності, допомоги у сфері захисту дітей та психосоціальної підтримки. Тяжкий психологічний стан учасників освітнього процесу є однією із серйозних проблем, що створює перепони на шляху забезпечення якості освіти. Як учні, так і педагоги, постраждали від військової агресії РФ, потребують значної психологічної підтримки [15, с. 204]. В умовах воєнного стану освітня галузь зазнала прискореної й гнучкої організаційної трансформації діяльності. У зв'язку з тим, що в частині регіонів України зберігається реальна загроза життю та здоров'ю мирних жителів, а в більшості регіонів по кілька разів на день оголошується повітряна тривога, МОН України рекомендувало організовувати роботу закладів освіти гнучко, залежно від конкретної безпекової ситуації того чи іншого регіону.

У стані війни діти молодшого шкільного віку, як і дошкільного віку, належать до найуразливішої категорії населення. За небезпеки дитина тривалий час перебуває в стресовому стані, позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Відчуття тривоги, страху, невизначеності ускладнюють

освітній процес та процес повноцінної соціалізації дитини. Сучасні реалії поставили перед освітньою сферою завдання, котрі потребують суттєвих змін у традиційних моделях взаємодії учасників освітнього процесу, швидкої адаптації учнів до нових умов сприйняття інформації, вивчення й впровадження кращих освітніх практик та використання у практичній роботі нових підходів до навчання, застосування у освітньому процесі сучасних технологій [3, 27-29] .

Упровадження очного або змішаного навчання в початкових класах під час воєнного стану ускладнене тим, що кожної хвилини може початися повітряна тривога. Необхідною умовою організації освітнього процесу в форматі очного або змішаного навчання в початкових класах в умовах воєнного стану є дотримання сигналів оповіщення та послідовності безпекових дій, а саме: учасники освітнього процесу під час навчання в очному форматі, у разі включення сигналу оповіщення, повинні організовано прослідувати з учителем до споруди цивільного захисту та перебувати в ній до скасування сигналу; у разі відбою сигналу, – повернутись до приміщення закладу освіти та продовжити заняття відповідно розкладу з урахуванням необхідного корегування. Сигнали повітряної тривоги, на жаль, передбачити неможливо, вони можуть лунати як на початку, посеред, чи у кінці будь-якого уроку, можуть початися до початку уроків або ж на перерві; повітряна тривога може бути тривалою або короткочасною. Звісно, усе це не сприяє ефективності та якості освітнього процесу [56, с. 204-207].

На сьогодні відсутні чіткі методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в укриттях під час повітряних тривог, тому учителі, у більшості випадків, діють інтуїтивно, методом спроб та помилок, набуваючи необхідного досвіду безпосередньо у процесі практичної роботи, на жаль, часто втрачаючи дорогоцінний час «живого» спілкування з учнями. Отже, є потреба у створенні методики роботи з організації освітнього процесу в укриттях під час повітряних тривог.

Можливість здійснення освітнього процесу в укритті залежить від стану облаштування укриття, а саме: сховище має бути комфортним для тривалого перебування у ньому учнів, мати достатню площу і місткість для зручного розміщення учнів різних вікових категорій, воно має бути герметичним, повинен дотримуватися належний температурно-вологісний режим, має забезпечуватися штучне освітлення відповідно до санітарно-гігієнічних норм для здійснення навчальної діяльності, достатній рівень вентиляції, можливості для дотримання питного режиму, наявність санвузлів, забезпечене доступом до інтернету тощо [15, с. 204].

Важливою умовою успішної організації освітнього процесу в укриттях є також готовність учителя, його психоемоційний стан, адже учитель, так само, як і учень, може відчувати страх та нервувати. У вирішенні такої проблеми неоціненну допомогу може надати шкільний психолог [56, с. 204-205].

Якщо усі вимоги до облаштування укриття дотримані, наступним кроком є створення освітнього середовища, яке має бути безпечним, комфортним, інформативним, цікавим, змістовним, стимулювати когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий розвиток молодших школярів та містити обладнання, необхідне для організації освітнього процесу. Важливим є облаштування в укритті, за можливості, ігрового осередку (з настільно-друкованими іграми - пазлами, мозаїками, шашками, шахами та ін. та з дидактичними іграми різних освітніх напрямів) [28, с. 17-21]. Доцільним є використання технічних засобів навчання (ноутбуків, телевізорів, магнітофонів, мультимедійних дошок тощо). У вирішенні непростого завдання організації освітнього процесу в укритті під час повітряної тривоги незамінну допомогу учителю, може надавати ігрова діяльність з її величезним педагогічним функціоналом [28]. Облаштування найпростішого ігрового осередку значно полегшить роботу вчителя з організації ігрової діяльності, до того ж справлятиме позитивний вплив на учнів, створюючи відчуття знайомої, звичної та безпечної для них обстановки класної кімнати.

Ігрова діяльність у освітньому процесі виконує низку функцій [5], серед яких можна виділити кілька найбільш важливих з огляду на особливості організації освітнього процесу в укритті: комунікативна (залучення учнів до засвоєння діалектики спілкування, що є надзвичайно важливим, з огляду на брак «живої» взаємодії та спілкування між учнями в умовах війни, наприклад, при довготривалому дистанційному навчанні та ін.); розважальна (здатність відволікати учнів від тривожної обстановки під час повітряних тривог, звуків вибухів тощо, можливість занурення у запропоновану ігровою діяльністю ситуацію та отримання задоволення від участі у грі); ігротерапевтична (подолання нездорових психологічних станів: тривожності, страху, паніки тощо, що є особливо важливим під час перебування дитини в укритті); спонукальна (долає почуття апатії, викликане частими станами тривожності, невпевненості у майбутньому, викликаючи інтерес, зацікавленість до участі у активній ігровій діяльності); діагностична (допомагає учителеві у виявленні відхилень, прогалин у знаннях, уміннях та навичках учнів); корекція (внесення позитивних змін у структуру особистісних показників, наприклад, формування впевненості у власних силах тощо); соціалізація (включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм людського співжиття).

Серед важливих аспектів ігрової діяльності, котрі впливають на ефективність організації освітнього процесу, особливо в укритті, слід виділити наступні: ігрова діяльність сприяє швидшому та кращому засвоєнню навчального матеріалу, що особливо важливо в умовах часових обмежень уроку, переривання його повітряними тривогами та при продовженні навчальної діяльності в укритті; ігрова діяльність має у арсеналі велику кількість різноманітних педагогічних ігор, отже учитель має змогу обирати такі, які найоптимальніше підходять для вирішення завдань конкретних етапів навчальної діяльності [54, с. 5-9].

Освітня діяльність у закладі освіти, як у мирний час, так і в умовах війни, повинна бути процесом безперервним. Завершення або переривання уроку не повинно стати завершенням процесу розвитку дитини, її здібностей, талантів,

формування умінь та компетентностей. Отже, час, проведений в шкільному укритті, також є важливим етапом освітнього процесу. У процесі ігрової діяльності в укритті продовжуватиметься процес соціалізації дитини та набуття нею навичок комунікації [42, с. 213-217]. Учитель повинен максимально продуктивно використати цей час, а значить дитяча діяльність на цьому етапі має бути максимально продуманою, організованою та скоординованою, до того ж ще й безпечною. Фізична активність для учнів початкових класів є надзвичайно важливою і є фундаментом психічного та фізичного здоров'я, тому в укритті, за наявності необхідної для руху площі та створених умов, можна сміливо застосовувати помірно рухливі ігри, які є доречними, якщо спільному походу у захисну споруду передувала малорухлива напружена розумова робота на уроці, або ж повітряна тривога залунала на початку перерви. До того ж зміна роду діяльності є корисною, особливо для молодших школярів з огляду на психофізіологічні особливості цієї вікової категорії [56].

Ігрова діяльність, організована в укритті, може вдало розв'язувати й розважальні, розвивальні, навчальні та виховні завдання окремо і у сукупності. Коли ігрова діяльність обмежена приміщенням захисної споруди, вчителю доцільніше використовувати ігри помірної інтенсивності, акцентуючи увагу на розвиткові пам'яті, моторики, уважності тощо. Ігрова діяльність укритті може бути застосована для вирішення дидактичних завдань, може успішно впливати на міжпредметні зв'язки, якщо, використовуючи у грі різнокольоровий інвентар (наприклад, м'ячики) назвати кольори англійською мовою або порахувати обручі, м'ячі, повторивши числа, назвати предмети в однині та множині тощо [42]. Не слід відкидати й важливого впливу ігрової діяльності на емоційний стан дитини. Адже, активна участь дитини у ігровій діяльності допомагає учневі побороти тривожність, позбутися наслідків стресових ситуацій, набутти впевненості, розкутості, ініціативності, що набуває особливого значення для учнів в умовах війни [56].

Процес організації ігрової діяльності складається з трьох компонентів, пов'язаних між собою та доповнюючих один одного: організаційний період; організація учнів вчителем для проведення гри; керівництво ігровою діяльністю [57, с. 92-96]. Процес підготовки та проведення ігрової діяльності в укритті вимагає більш ретельної продуманості першого - організаційного періоду, адже неможливість передбачення початку повітряної тривоги, її тривалості та етапу освітнього процесу, на якому вона може прозвучати (до уроку, на етапах вивчення, засвоєння або узагальнення нового навчального матеріалу, на етапі повторення, у кінці уроку або ж на перерві тощо), вимагає від учителя трудомісткої, продуманої, ретельної роботи щодо підготовки різних варіантів продовження перерваного освітнього процесу у сховищі, а отже підготовки різних видів ігрової діяльності на будь-який випадок з вищезазначених.

Значним полегшенням роботи вчителя з підготовки базових (універсальних) моделей ігрової діяльності для різних ситуацій переривання освітнього процесу та успішного продовження його в укритті, є знання ним етапів її організаційного періоду. Організаційний період розробки ігрової діяльності дає можливість учителю працювати по шаблону, значно полегшуючи власну роботу, і творчо опрацьовувати, вносити власні зміни у готові моделі ігор. Аналізуючи організаційний етап діяльності вчителя, відзначимо, що він передбачає, по перше, вибір гри й факторів її ефективного проведення; по друге, аналіз змісту та структури обраної гри; по-третє, підготовку місця проведення гри та обладнання, необхідного для її проведення [33, с. 98-103]. Слід зазначити, що серед етапів організаційного періоду розробки ігрової діяльності є як обов'язкові для виконання етапи, які складають каркас моделі будь-якого її виду, так і не обов'язкові, виконання яких потребують певні, більш складні види ігрової діяльності, або ж певні особливості умов її проведення, наприклад, використання у ході гри термінології тощо.

Мета ігрової діяльності повинна бути чітко визначеною та сформульованою (дидактична, розвивальна або виховна), оскільки вона визначає її спрямування і для вчителя – ініціатора та організатора гри, і для учнів – безпосередніх учасників ігрової діяльності. Відповідно до завдань навчальної діяльності та рівня обізнаності учнів з навчальним матеріалом можна визначити, наприклад, наступні цілі ігрової діяльності: ознайомлення з навчальною темою; визначення певних положень, необхідних для прийняття рішень відповідно до поставлених завдань; напрацювання навичок застосування отриманих знань у практичній діяльності; аналіз результатів з подальшим формуванням виваженого колективного рішення [41, с. 213-217].

Учителем здійснюється вибір моделі ігрової діяльності, яка максимально сприяє досягненню поставленої мети. Будь-який вид ігрової діяльності має певні можливості, особливості й обмеження, знаючи та враховуючи їх, вчитель може обирати такий її вид, який є найбільш ефективним для подання та розкриття навчальної теми. Вибір гри базується, передусім, на основних завданнях (повторити, узагальнити, відпрацювати той чи інший матеріал, сформувати, розвинути певні навички, вміння тощо) та вікових психофізіологічних особливостях, задіяних у грі учнів, рівні їхньої загальної фізичної підготовки (можливість залучення учнів з особливими освітніми потребами, якщо такі є в класі). При виборі гри потрібно врахувати потребу об'єднання у пари (парна-непарна кількість), групи, кількість хлопчиків й дівчаток у класі. Зміст обраної гри повинен відповідати меті та завданням, яких вчитель хоче досягти у результаті її проведення. Змістові компоненти можна змінювати під час організаційного періоду, враховуючи, наприклад, зміну кількості учасників, відсутність того чи іншого обладнання або ж пропозиції (мотивованої) про зміну правил від учнів, якщо це на користь грі тощо [56, с. 193-201].

Проектування ігрової діяльності полягає у описі її загального змісту, акцентуванні уваги на конкретних цілях і завданнях, визначенні

кількості та складу учасників, продумуванні ролей, характеристиці процесу або ж об'єкту, який моделюється у ході ігрової діяльності.

У процесі визначення регламенту ігрової діяльності учитель розраховує час для ознайомлення учнів з її правилами, на, безпосередньо, проведення ігрової діяльності, на підбиття підсумків тощо. Вибір ігрових ролей та їх характеристика (якщо на етапі вибору виду ігрової діяльності учителем обрано, наприклад, рольову ігрову діяльність). Використання різноманітних ролей забезпечує активну участь усіх гравців у навчально-ігровій взаємодії. Для рольової ігрової діяльності, наприклад, доречно обрати ролі, що відображають професії, хобі, товариські або сімейні відносини, вік або особливості характеру та ін [51, с. 675-676].

Створення інструкції для гравців передбачається, коли ролі для ігрової діяльності визначені та схарактеризовані. Учитель подає інформацію про них у вигляді інструкції для учасників, котра стисло й у доступній формі розкриває основний зміст та деталі ігрової діяльності. Для учителя обов'язковим при створенні інструкції є врахування таких особливостей учасників, як вік, характер, досвід ігрової діяльності, тип нервової системи, рівень навчальних досягнень учнів, інакше розуміння інструкції учнями буде неповним, поверховим, її виконання буде викликати в учасників проблеми, що впливатиме негативно як на дотримання регламенту, хід ігрової діяльності зокрема, так і на її результативність загалом [51].

Створення правил ігрової діяльності є одним з основних моментів у її організації, оскільки зрозумілі, чіткі правила є залогом успішного проведення ігрової діяльності та запобіжником виникнення конфліктних ситуацій та непорозумінь серед учасників, котрі найчастіше й виникають через різне трактування та розуміння правил учасниками. Окрім чіткості, лаконічності, однозначності формулювань правил, вчителеві необхідно подбати, щоб у формулюваннях використовувалися виключно стверджувальні мовні конструкції спонукального характеру [49, с. 67-69].

При визначенні змісту основних етапів гри учитель, моделюючи проєкт майбутньої ігрової діяльності, повинен чітко визначити його основні етапи та їх зміст, наприклад: підготовка, вступний етап, основний етап (власне гра), завершальний етап (підбиття підсумків), постігрове обговорення. У процесі створення інструкції для учителя, який організовує або координує ігрову діяльність, продумуються та зазначаються перелік необхідного обладнання та інвентарю для проведення гри, атрибутика ігрової діяльності, способи відбору та підготовки учасників, рекомендації щодо проведення ігрової діяльності або її етапів (наприклад, підбиття підсумків) тощо [49].

Отже, застосовуючи ігрову діяльність в умовах укриття, учитель має передбачити значну кількість умов та факторів: від опрацювання правил ігрової діяльності (якщо правила складні, бажано, за можливості, провести пробну або тренувальну ігрову діяльність), підготовки необхідного обладнання та атрибутики, врахування рівня розвитку учнів, їхніх здібностей, вмінь, вікових особливостей, фізичного розвитку, до поступовості у виборі ігрової діяльності (від простих ігор до складніших) і, навіть, до підготовки запасної гри, якщо обрана за якихось обставин не вдається, або ж не подобається учням тощо. Вчитель мусить проявляти винахідливість та тактовність при необхідності виводу учасника з гри у випадках, коли для котрогось з учнів гра надто складна. На такий випадок вчитель повинен передбачити можливість передання такому учневі виконання іншої ролі (помічника, ведучого або судді), а самому, за потреби, стати гравцем, суворо дотримуючись правил гри (діти особливо пильно звертають увагу на цей момент) [43, с. 174]. Педагог повинен бути готовим для допомоги учасникам, котрі з якихось причин відстають від інших (наприклад, діти з особливими освітніми потребами), продумати для них діяльність з врахуванням їхнього розумового та фізичного розвитку, адже для них дуже важливо бути залученими до спільної ігрової діяльності та отримувати позитивні емоції. Такі учні із задоволенням рахуватимуть бали команд, слідкуватимуть за часом й цілком справляться з роллю судді у нескладній грі тощо. Загалом, важливо

обережно та тактовно звертати увагу на помилки учасників, не вичитуючи їх, не перериваючи ходу гри, щоб нікого не образити. Таке обережне ставлення до дітей набуває особливого значення з огляду на можливий нестабільний психоемоційний стан молодших школярів, спричинений негативним впливом звучання повітряної тривоги тощо [9].

Важливою частиною організаційного етапу є підготовка місця проведення ігрової діяльності. У разі простої за правилами гри корисно провести підготовку місця та інвентарю разом з учнями-помічниками, а ще краще долучити усіх гравців, адже спільна діяльність сприятиме формуванню організаційних навичок учнів, навичок виконання колективної справи, творчому розвитку та створенню позитивного настрою [34, 121-123].

По-перше, приміщення або частину приміщення в укритті, де буде проходити ігрова діяльність, необхідно звільнити від зайвих, сторонніх предметів, перемістивши парти під стіни, прибравши фліп-чарти, тумби, килимки, макети та ін. Тут учителю в нагоді стануть помічники, адже діти завжди з радістю виконують роботу, яка є «дорослою», важливою для інших, яка підвищує їх самооцінку. Якщо для гри потрібна розмітка, помічники теж залюбки прийдуть на допомогу. Розмітку можна зробити різнокольоровою крейдою, самоклеючими стрічками, кеглями, палицями тощо, тобто проявити фантазію можуть і вчитель, і учні-помічники.

По-друге, під час організації помірно рухливих ігор в укритті учителю стануть у нагоді обручі, кеглі, м'ячики, скакалки тощо, головне, щоб вони відповідали за вагою та розміром фізичним можливостям гравців-учнів та можливостям застосування їх в укритті. Організація ігрової діяльності в укритті вимагає від учителя врахування бажання дітей до участі у грі, прорахунку того, який інвентар знадобиться для гри та чи є цей інвентар в укритті в наявності та в достатній кількості, чи підходить він для продовження етапу заняття, який був перерваний звучанням сирени. Дітям до вподоби атрибутика, аксесуари, які ідентифікують команди, тож про це теж важливо пам'ятати вчителю й проявити фантазію та креативність, заздалегідь

підготувавши різнокольорові наліпки, пов'язки на руки, бандани, жилетки, хустинки на шию, різні головні убори тощо [56].

Організовуючи ігрову діяльність в укритті вчитель не лише розвиває власні творчі здібності, а ще й набуває досвіду психологічного спостереження та аналізу, адже йому потрібно слідкувати за емоційним станом учнів та уникати перезбудження, яке негативно впливає на подальшу навчальну активність дітей. Чергування ігор за інтенсивністю активності допомагає запобігти перевтомі та надмірному збудженню дітей. У арсеналі педагога обов'язково повинні бути ігри для стабілізації психоемоційного стану дітей, розроблені спільно з шкільним психологом, адже попри те, що молодші школярі швидко звикають до повітряних тривоги, серед дітей можуть всеодно виявитися діти, котрі гостро реагують на звучання сирени чи перебування у підвальному приміщенні [42].

Важливим моментом, який завжди хвилює учнів, є стимулювання та відзначення переможців. І в цьому питанні вчителю варто дотримуватися важливого правила: «Не переборщи!». Педагогові потрібно з обережністю використовувати дорогі та цінні призи та відзнаки, щоб це не стало звичкою для дітей, адже головною для учня повинна залишатися радість саме від залученості в ігрову діяльність. Молодші школярі у захваті від будь-якого приза, адже сам процес відзначення підвищує їхню самооцінку. В якості призів переможцю або команді можуть виступати значки, наліпки, сувеніри, грамоти-подяки, медалі, виготовлені власноруч, дрібне канцелярське приладдя тощо. Діти із задоволенням беруть участь у придумуванні та виготовленні призів, така робота розвиває творчі здібності та формує практичні навички учнів та сприяє розвитку творчої активності й креативності самого вчителя, та може успішно бути проведена в укритті [53, с. 46-48].

Якщо в укритті достатньо простору або створено відповідний осередок, можна використати пересувну ширму для театралізованої ігрової діяльності. Перевтілюючись у персонажів лялькового театру, молодші школярі позбудуться відчуття тривоги та страху. Така ігрова діяльність здатна

пробуджувати дитячу активність, фантазію, творчі здібності, розвивати комунікативні навички й пізнавальний інтерес, до того ж можна інсценувати прочитану на уроці казку, оповідання, повторивши її зміст, обговорити та відповісти на поставлені учителем проблемні питання, розвиваючи при цьому зв'язне мовлення, акторські здібності тощо [52, с. 678].

Конструктор LEGO для дітей молодшого шкільного віку завжди цікавий, особливо в укритті, до того ж учителями вже напрацьовані різні моделі ігрової діяльності із застосуванням цеглинок для вирішення різноманітних освітніх завдань [38]. За наявності в укритті необхідного технічного обладнання (ноутбук, магнітофон, телевізор) учитель може успішно провести ігрову діяльність із застосуванням музичного супроводу та може використати різноманітні інтернет-ресурси для перегляду пізнавальних сюжетів та мультфільмів.

Загалом, в укритті можлива організація більшості видів ігрової діяльності: навчальної, розважальної, сюжетно-рольової, театралізованої, рухової, словесної та ін. Ігрова діяльність в укритті може бути груповою, парною, колективною, індивідуальною [41].

Аналіз наукових публікацій показує, що успішна організація різноманітної за метою, змістом, способами організації та структурою ігрової діяльності в укритті під час повітряної тривоги є можливою. Застосування ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи в укритті є виправданим та доцільним з огляду на значні педагогічні можливості, вікову відповідність та багатий функціонал. Успішність організації ігрової діяльності в укритті залежить від врахування таких особливостей, як психоемоційний стан учнів, облаштованість укриття відповідно до вимог, оснащення його ігровим осередком. Ефективність організації ігрової діяльності в укритті вимагає значної організаційної підготовки, проведеної учителем. Великий вплив на успішну організацію ігрової діяльності в укритті має готовність учителя до проведення такої діяльності, рівень його обізнаності з методикою організації ігрової діяльності та творчий потенціал педагога.

Висновки до першого розділу

Відповідно до завдань нашого дослідження у першому розділі проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу з питання ігрової діяльності та особливостей її організації у початковій школі в умовах війни в укриттях. З'ясовано роль організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях та стан дослідженості цього питання у психолого-педагогічній літературі.

Розкрито сутність поняття «ігрова діяльність». Ключове поняття дослідження «ігрова діяльність» визначаємо як динамічну систему взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості [23]. Охарактеризовано особливості, функції та педагогічні можливості ігрової діяльності, визначено її мету та зміст, здійснено психолого-педагогічну характеристику молодших школярів у контексті організації ігрової діяльності, проаналізовано вплив особливостей її організації в укритті на ефективність проведення.

На основі аналізу наукових праць та публікацій зроблено висновок, що ігрова діяльність молодших школярів займає важливе місце у освітньому процесі початкової школи, адже вона сприяє вирішенню таких завдань початкової освіти, як мотивування учнів до здобуття знань, формування та розвиток комунікативних навичок учнів, позитивно впливає на процес самопізнання молодшого школяра, допомагає виявленню та розвитку здібностей учнів, активізує розумові процеси та розвиває загально навчальні уміння та навички тощо. У результаті теоретичного обґрунтування питання організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті виокремлено психолого-педагогічні умови ефективної її організації.

Отже, аналіз наукових джерел з теми нашого дослідження доводить, що організація різноманітної за метою, змістом, способами організації та структурою ігрової діяльності в укриттях в умовах війни є важливою та доцільною.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УКРИТТЯХ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Організація та методика проведення експериментального дослідження

Теоретичне вивчення питання організації ігрової діяльності молодших школярів в умовах війни та перевірка ефективності її організації у освітньому процесі початкової школи в укритті, зумовили проведення нами педагогічного експерименту.

Мета проведення експериментального дослідження полягала у вивченні стану та особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті в умовах війни, розробці програми роботи з її організації в укритті та перевірці її ефективності.

Завдання експерименту:

- 1) Вивчити стан організації ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи в укритті.
- 2) Дослідити особливості організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.
- 3) Розробити програму роботи з організації ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи в укритті та перевірити її ефективність.

Педагогічний експеримент проводився у 3 етапи:

- I етап – констатувальний;
- II етап – формувальний;
- III етап – контрольний - порівняння результатів констатувального та контрольного зрізів.

Констатувальний етап педагогічного експерименту передбачав розробку діагностичного інструментарію для вивчення стану, особливостей

організації ігрової діяльності молодших школярів, застосування різних видів ігрової діяльності в укритті.

З метою детального вивчення стану організації ігрової діяльності молодших школярів та застосування різних її видів в укритті, було проведено *опитування* щодо організації учителями початкової школи ігрової діяльності молодших школярів в укритті, *спостереження* за процесом організації учителями ігрової діяльності в укритті та *анкетування* учителів початкової школи щодо теоретичних знань та практичних умінь з організації ігрової діяльності загалом, й в укритті зокрема.

Опитування надало можливість дослідити актуальність питання організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті серед педагогів початкової школи. Опитування проводилось у письмовій формі (*додаток А*).

Спостереження за організацією учителями початкової школи ігрової діяльності молодших школярів в укритті проводилося з метою вивчення стану, особливостей організації ігрової діяльності, використання різних її видів, специфіки педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів в укритті.

Суб'єкт спостереження: експериментатор. *Об'єкт спостереження*: учителі початкової школи.

Предмет спостереження: ігрова діяльність молодших школярів в укритті.

Завдання спостереження: дослідити стан та особливості організації ігрової діяльності, використання різних її видів та специфіку педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів в укритті.

Вид спостереження: стандартизоване, вибіркоче, зовнішнє, цілеспрямоване, усвідомлене.

Анкетування учителів застосовувалося як метод спостереження (*додаток Б*).

Структура анкети складалася з трьох блоків питань: перший блок містив відомості про респондента;

другий – містив питання щодо сформованості знань учителів з організації ігрової діяльності в укритті (про структуру, етапи, особливості організації ігрової діяльності та застосування учителями різних її видів).

третій – містив питання щодо специфіки педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів в укритті та методики її організації.

Отже, задля досягнення поставленої мети й розв'язання завдань педагогічного експерименту застосовувались вищеперераховані емпіричні методи, які дозволили практично дослідити окреслені в теоретичній частині питання щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Проведення педагогічного експерименту здійснювалося на базі Корюківського ліцею №1 Корюківської міської ради Чернігівської області. Експеримент тривав протягом трьох місяців (вересень-листопад 2023 року). До проведення експерименту залучалися учні 1-2 класів та учителі початкової школи. Експериментом було охоплено 90 осіб, з них 4 учителів початкової школи та 86 учнів. Кількісний склад осіб експериментальної та контрольної групи розподілився так: експериментальна група (43 учні: 21 учень 1 класу та 22 учні 2 класу) та контрольна група (43 учні: 23 учні 1 класу та 20 учнів 2 класу).

У ході експериментальної роботи було виділено такі інтегральні критерії та рівні щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті:

- сформованість знань учителів початкової школи щодо особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті;
- сформованість практичних умінь учителів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті;
- ефективність організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті;

Рівні: початковий, середній, високий.

Таблиця 2.1

Критерії, рівні сформованості знань учителів щодо особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті

Критерії Рівні	Обізнаність учителів щодо сутності ігрової діяльності молодших школярів (загалом)	Обізнаність учителів щодо особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті
Початковий	Недостатньо обізнані з сутністю ігрової діяльності молодших школярів в укритті.	Недостатньо обізнані з особливостями організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.
Середній	Частково обізнані з сутністю ігрової діяльності молодших школярів.	Частково обізнані з особливостями організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.
Високий	Повністю обізнані з сутністю ігрової діяльності молодших школярів.	Повністю обізнані з особливостями організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Таблиця 2.2

Критерії, рівні сформованості практичних умінь учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті

Критерії Рівні	Уміння організовувати ігрову діяльність молодших школярів (загалом)	Уміння організовувати ігрову діяльність молодших школярів в укритті
Початковий	Не застосовують на практиці свої знання щодо організації ігрової діяльності молодших школярів.	Не володіють уміннями організовувати ігрову діяльність молодших школярів в укритті.
Середній	Частково застосовують на практиці свої знання щодо організації ігрової діяльності молодших школярів.	Частково володіють уміннями організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.
Високий	Застосовують у повній мірі на практиці свої знання щодо організації ігрової діяльності молодших школярів.	Успішно володіють уміннями організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Таблиця 2.3

**Критерії, рівні ефективності організації ігрової діяльності
молодших школярів в укритті**

Критерії Рівні	Сформованість знань учителів щодо особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті	Сформованість практичних умінь учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті
Початковий	Недостатньо обізнані з сутністю ігрової діяльності молодших школярів в укритті.	Не володіють уміннями організувати ігрову діяльність молодших школярів в укритті.
Середній	Частково обізнані з сутністю ігрової діяльності молодших школярів.	Частково володіють уміннями організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.
Високий	Повністю обізнані з сутністю ігрової діяльності молодших школярів.	Успішно володіють уміннями організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

З метою дослідження стану організації ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи в укритті, проведено *констатувальний етап* експериментального дослідження, котрий передбачав наступні кроки

1. Реалізація програми констатувального етапу експерименту.
2. Аналіз кількісних та якісних показників констатувального етапу експерименту. Констатувальний етап тривав протягом трьох тижнів (жовтень 2023 року).

З метою розробки програми роботи з організації ігрової діяльності в укритті та перевірки її ефективності, було проведено *формувальний етап* педагогічного експерименту.

Формувальний етап експерименту передбачав:

1. Розробку програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

2. Реалізацію розробленої програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

З метою оцінки ефективності запропонованої програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті було проведено *контрольний етап* нашого дослідження. *Контрольний етап* експерименту передбачав:

1. Проведення контрольного зрізу.

2. Здійснення оцінки ефективності програми роботи з організації ігрової діяльності у освітньому процесі молодших школярів в укритті.

Отже, у зв'язку з практичним вивченням стану, особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, розробкою та перевіркою ефективності програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, був проведений *педагогічний експеримент*, котрий реалізовувався у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

На *констатувальному етапі* було проведено *опитування* учителів початкової школи щодо організації ними ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

У підсумку *опитування* щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті було отримано наступні результати та окреслено проблематику цього питання:

- можливою організацію освітнього процесу в укритті вважають 50 % учителів;
- організовують ігрову діяльність (загалом) молодших школярів у освітньому процесі 75% педагогів;
- вважають ігрову діяльність ефективним педагогічним засобом у питаннях навчання й виховання в укритті 50% учителів;
- важливим створення ігрового осередку в укритті вважають 75%;
- продовжують перерваний повітряною тривоною освітній процес в укритті 0% учителів;
- проводять ігрову діяльність з учнями в укритті 25% педагогів;

- серед труднощів, які виникають у процесі організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, педагоги назвали:

неможливість передбачити початок та кінець повітряної тривоги тривалість та початок - 75%;

відсутність ігрового простору – 25%;

недостатність знань з питань організації та проведення ігрової діяльності в укритті – 100%;

- планують діяльність учнів в укритті – 25% учителів;

- серед видів діяльності, які педагоги проводять з учнями в укритті, були зазначені: ігрова діяльність – 25%, малювання, ліплення, аплікація – 50%; складання пазлів – 25% ; ігри з LEGO – 25%; настільні ігри – 50%; перегляд мультфільмів – 25%; читання книжок – 25%; робота з планшетами, ноутбуками – 0%;

- види ігрової діяльності, які, як вважають учителі, доцільні для організації в укритті: рухливі ігри – 25%; дидактичні ігри – 0%; розважальні ігри – 100%; сюжетно-рольові – 0%; комп'ютерні ігри – 0%; настільні ігри – 75%;

- серед видів потрібної їм методичної допомоги з питань організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті назвали: тренінги – 100%; майстер-класи – 100%; методичні рекомендації – 100%.

Отже, 50% учителів початкової школи вважають неможливим здійснення освітнього процесу в укритті. На їхню думку, це зумовлено такими причинами: недостатньо комфортні умови в укритті – 25%; нестабільний психоемоційний стан учнів – 25%; власний нестабільний психоемоційний стан – 25%; неможливість спланувати освітній процес в укритті через непередбачуваність повітряних тривог – 75%; недостатні знання, відсутність методики організації ігрової діяльності в укритті – 100%.

Аналіз відповідей свідчить, що основною проблемою організації освітнього процесу в укритті, більшість учителів вбачають у непередбачуваності повітряних тривог, і як наслідок – складності планування

діяльності учнів в укритті. Усі педагоги відзначили, що для організації ігрової діяльності в укритті їм недостатньо теоретичних знань та практичних умінь з її організації в таких умовах, проте усі вони зазначили, що застосовують ігрову діяльність молодших школярів у традиційних умовах початкової школи. Отже, учителі не усвідомлюють того, що основні особливості ігрової діяльності притаманні будь-якій ігровій діяльності у будь-яких умовах проведення, але в укритті до них додаються специфічні особливості, викликані характером місця проведення. Це свідчить про недостатній рівень знань учителів стосовно сутності та особливостей організації ігрової діяльності в цілому, та в умовах укриття зокрема.

Результати відповідей на питання стосовно ігрової діяльності як ефективного педагогічного інструменту у питаннях навчання та виховання підтверджує вищевказане припущення, адже лише половина учителів визнає ігрову діяльність ефективним педагогічним інструментом, що свідчить про недостатній рівень знань про значні можливості та функціонал ігрової діяльності.

Більшість педагогів визнають важливість створення ігрового осередку як однієї з умов успішної організації та проведення ігрової діяльності в укритті.

Лише чверть педагогів застосовують ігрову діяльність в укритті та планують діяльність учнів. Тобто більшість учителів не організовують ігрову діяльність з учнями в укритті взагалі, та не планують діяльність дітей у періоди перебування там, отже цей етап освітнього процесу витрачається марно, що є неприпустимим в умовах війни, коли кожна хвилина «живого» спілкування учителя з учнями безцінна.

Учителі не продовжують перерваний повітряною тривоною освітній процес в укритті, оскільки недостатньо володіють методикою його організації, що підтверджує відповідь на питання про труднощі, з якими стикаються учителі у процесі організації ігрової діяльності в укритті.

Серед видів діяльності, котрі учителі застосовують у роботі з молодшими школярами в укритті, переважають творча діяльність (малювання, ліплення, аплікація), складання пазлів, лише чверть педагогів періодично застосовують ігри з конструктором LEGO, перегляд мультфільмів та ігрову діяльність. Відповіді на наступне питання свідчать, що чверть учителів надають перевагу таким видам ігрової діяльності як розважальна та настільні ігри, лише чверть - проводять рухливі ігри, а інші види ігрової діяльності в укритті взагалі не організуються.

Отже, результати опитування свідчать, що спланована ігрова діяльність молодших школярів в укритті проводиться педагогами недостатньо. Потужний педагогічний потенціал ігрової діяльності в укритті використовується не у повній мірі. Учителі відчувають брак знань та потребують методики з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Результати опитування учителів початкової школи щодо видів діяльності, яку вони організують з молодшими школярами в укритті, представлено на рисунку 2.1.

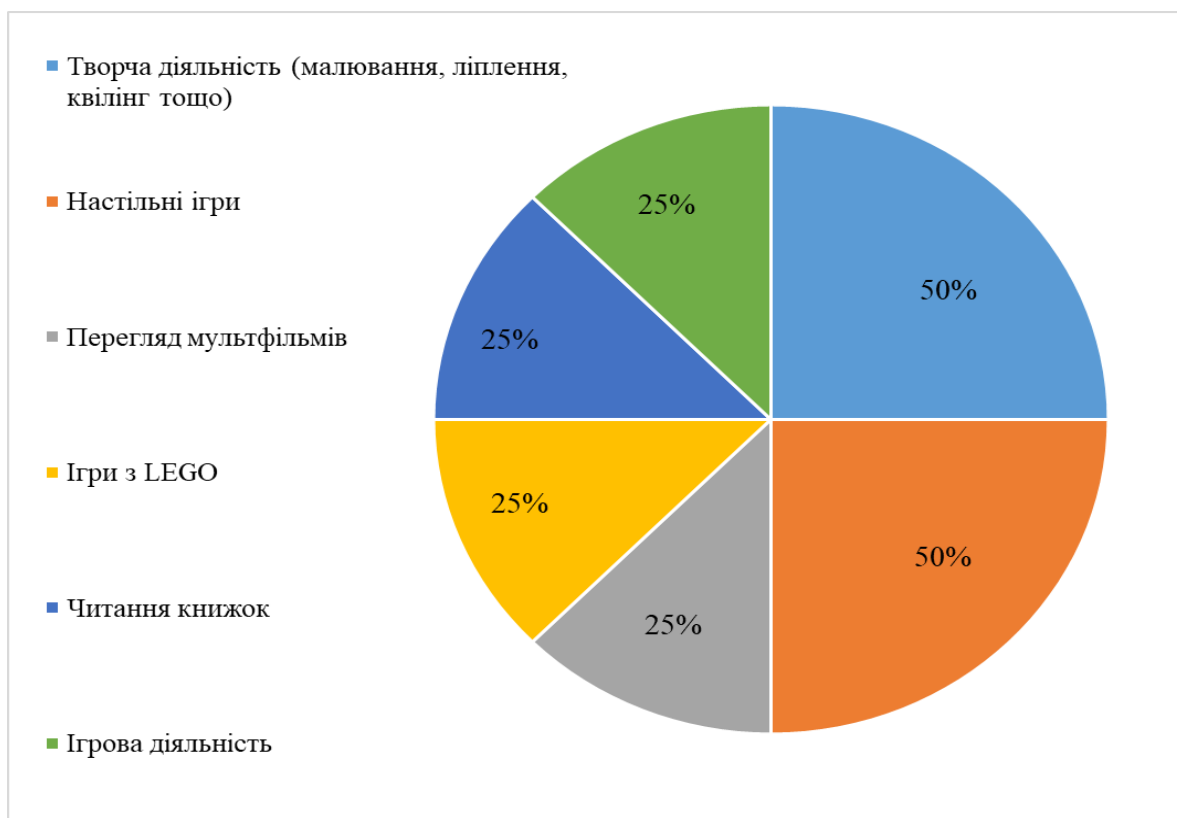

Рис. 2.1. Види діяльності, які проводять учителі з молодшими школярами в укритті (на початку експерименту)

Аналіз відповідей у опитуванні свідчить, що найінтенсивніше у освітньому процесі початкової школи учителі використовують творчу діяльність та настільні ігри в укритті. Ігрова діяльність застосовується недостатньо (показник 25%).

У підсумку спостереження (додаток В) за організацією ігрової діяльності молодших школярів на різних етапах освітнього процесу в укритті (на етапах ранкової зустрічі, на перервах, на уроках) було отримано наступні результати.

Учителі у 70% ігор, організованих в укритті, не здійснюють планування ігрової діяльності з учнями або здійснюють поверхово, не визначають мету, завдання, проте при доборі ігор намагаються враховувати площу приміщення, де проводитиметься ігрова діяльність, готують необхідний інвентар, дидактичні матеріали тощо. Педагоги не враховують таку особливість ігрової діяльності в укритті, як обмежена тривалість гри, у зв'язку з чим деякі ігри, проведені учителями, не були доведені до кінця або переривались відбоєм повітряної тривоги, а отже було втрачено важливішу частину ігрової діяльності – отримання результатів. Помічено, що учні одразу проявляли емоції невдоволення та розчарування у таких випадках та просили закінчити гру, хоча б і в укритті, тобто готові задля цього довше перебувати в укритті. Слід зазначити, що учителі не продовжують незавершену ігрову діяльність у навчальному закладі, а намагаються продовжити її в укритті під час наступної повітряної тривоги. Проте, це майже ніколи не буває успішним, бо учні на той час вже втрачають інтерес до незакінченої гри.

У результаті спостережень виявлено, що педагоги не співвідносять час перебування в укритті протягом навчального дня з етапами освітнього процесу, обирають види ігрової діяльності спонтанно. Переважно учителі обирають ігрову діяльність розважального характеру, щоб відволікти учнів

або зайняти їх чимось цікавим. Отже, у роботі педагогів з молодшими школярами переважають ігри розважальні та заняття творчого характеру: малювання, ліплення з пластиліну, виготовлення аплікацій, складання пазлів.

Учителі обирають прості ігри з нескладними завданнями, знайомі учням. Вони контролюють засвоєння гравцями правил ігрової діяльності, послідовність дій, проте не ознайомлюють учнів з її метою. Пояснення зрозумілі, завдання чіткі, враховуються вікові особливості та рівень розвитку молодших школярів. Якщо у дітей виникають питання щодо змісту гри або правил, учителі допомагають учням, повторно роз'яснюють. Педагоги виправляють помилки учнів, контролюють поведінку, спрямовують їхні дії. У визначенні результатів справедливі, тактовні у висловлюваннях та зауваженнях. У організованих іграх учителями не здійснювалися аналіз гри, розбір типових помилок, результатів. В основному, у ході ігрової діяльності учителі виконують роль ведучого, інколи залучають учнів до суддівства. Залучення учнів до участі у ігровій діяльності стовідсоткове в усіх іграх, за організацією яких здійснювалося спостереження.

Учителями не проводяться ранкові зустрічі з учнями в укритті та не здійснюється продовження перерваного повітряною тривоною етапу освітнього процесу, будь-то урок, перерва, позакласний захід тощо.

Результати спостереження засвідчили недостатню ефективність організації учителями ігрової діяльності в укритті, оскільки у більшості випадків її застосування не було сформульовано мету та завдання ігрової діяльності, отже, не відомо чи вдалося досягти мети та вирішити завдання, що є основними показниками ефективності її організації. Оскільки основним завданням організованих учителями ігор було розважити учнів, можна вважати, що таке завдання виконано.

У ході спостереження було помічено, що, хоча учні були досить активними у процесі ігрової діяльності, вони не пропонували допомоги у підготовці або у проведенні гри, не просили пограти ще, не вносили власних пропозицій щодо покращення змісту або власних варіантів ігор, що свідчить

про недостатню зацікавленість учнів участю у ігровій діяльності та невисоку мотивацію. Учителями не завжди враховувались особливості організації ігрової діяльності в укритті: деякі обрані учителями ігри були довготривалими (понад 15 хв), що не дозволило учителям успішно застосувати їх в укритті без переривання через відбій повітряної тривоги, деякі ігри вимагали більшої площі для проведення або відкритого простору через надто високу інтенсивність рухової активності. Учителі обирали ігрову діяльність, що потребує мінімальної кількості інвентарю для проведення, що відповідає особливостям організації ігрової діяльності в укритті. Загалом, учні, занурюючись у процес гри, відволікались від переживань та страхів, виконували завдання з охотою. Проте, щиро виявляли радість, задоволення, коли швидко та правильно виконували завдання, невдоволення, коли щось не вдавалося, невелика кількість дітей (5-7%), інші ж учні залишалися емоційно закритими.

Отже, *результати спостереження* свідчать, що учителі початкової школи використовують ігрову діяльність молодших школярів в укритті недостатньо. Більшість з них не вбачають у ігровій діяльності потужних можливостей для вирішення освітніх завдань в укритті. Однією з причин цього учителі називають недостатність знань та практичних умінь щодо організації ігрової діяльності молодших школярів взагалі, та в укритті зокрема. Переважно використовуються такі види ігрової діяльності як розважальна та рухлива, тобто у доборі ігор присутня одноманітність. Учителі не завжди враховують особливості організації та проведення ігрової діяльності в укритті, у зв'язку з чим гра іноді залишається незавершеною, тобто втрачає свій сенс, на що одразу реагують учні. У результаті спостереження за роботою учителів в укритті не виявлено системності у питанні організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті. Отже, учителі потребують розробки алгоритму з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

З метою визначення рівнів сформованості знань та практичних умінь учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів,

особливостей її організації в укритті, застосування різних видів ігрової діяльності та педагогічного керівництва було проведено *анкетування* учителів початкової школи.

Аналіз відповідей на питання анкети свідчить, що рівень знань учителів про ігрову діяльність молодших школярів відповідає середньому, як у експериментальній групі, так і у контрольній. Так, у питанні 2.1 блоку 2 лише 50% учителів позначили правильно види ігор за сферою діяльності, у питанні 2.2 також 50% учителів правильно обрали види ігор за характером психологічного процесу; у питанні 2.3 – 25% педагогів правильно позначили види ігор за ігровою методикою; у питанні 2.4. – 75% опитаних правильно обрали види ігор за ігровим середовищем. Визначили етапи організації ігрової діяльності (2.5) 75% рецензентів, 25% не назвали аналітико-корегувальний етап. У визначенні структурних компонентів ігрової діяльності (2.6) 50% педагогів не назвали контрольню-оцінювальний компоненту. Такі результати вказують на недостатнє знання учителями початкової школи класифікації, структури ігрової діяльності та процесу її організації.

Виявлено, що 50 % респондентів вважають (2.7), що існують специфічні особливості організації ігрової діяльності в укритті. У визначенні особливостей її організації (питання 2.8) допустили помилки 25 % опитаних, а у визначенні характерних особливостей її організації в укритті (питання 2.9) – 50%. Наслідком таких результатів є, як показує спостереження, не врахування при доборі, підготовці та організації ігрової діяльності в укритті основних особливостей її організації в укритті, що призводить до труднощів у процесі реалізації гри та негативно позначається на ефективності застосованої ігрової діяльності. У питанні 2.10 стосовно видів ігрової діяльності, які організують педагоги в укритті зазначили рухливі ігри - 75% опитаних, розважальні – 100%; дидактичні - 25%, настільні – 75%. Ігрову діяльність інших видів педагоги використовують в укритті дуже рідко, що підтверджується результатами спостережень. Як бачимо з відповідей, дидактичні ігри

застосовуються лише одним з опитаних. Отже, різні види ігрової діяльності використовуються учителями в укритті не у повній мірі.

На питання 3.1 блоку 3 стосовно специфіки педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів 75% педагогів правильно визначили такі особливості: готовність учнів до участі в грі, чітку постановку завдань ігрової діяльності, поетапність проведення складних ігор, контроль дій учасників учителем, неприпустимість образливих порівнянь, глузування, проте 25% - не вказали такої важливої риси, як готовність дітей до участі у ігровій діяльності. У питанні 3.2 25% педагогів не позначили серед принципів педагогічного керівництва урахування вікових особливостей дітей, ще 25% не позначили урахування індивідуальних особливостей та закономірностей розвитку учнів. На основі аналізу відповідей на питання блоку 3 анкети, який спрямований на вивчення специфіки педагогічного керівництва та методики організації ігрової діяльності молодших школярів, можна дійти висновку, що до проведення ігрової діяльності (3.3) лише 25% респондентів ретельно підбирають гру і продумують її мету та завдання, визначають місце, час, кількість гравців, та готують необхідний інвентар, 25% - здійснює організаційний етап частково. Решта (50%) - не надають особливого значення етапу підготовки ігрової діяльності. Аналіз результатів відповіді на питання 3.4 засвідчив, що на думку 75% педагогів керівництво ігровою діяльністю полягає у ненав'язливому спрямуванні дій учнів, а 25% – вважають, що це – участь педагога у грі.

На питання 3.5 стосовно показників ефективності ігрової діяльності лише 50% учителів вказали правильні відповіді, інша половина не вважає показниками ефективності ігрової діяльності вмотивованість, прояви ініціативності учнів, прохання повторити гру.

Серед проблем, з якими стикаються педагоги при організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, половина респондентів назвали: відсутність ігрового середовища та неготовність дітей до гри. Отже, проведене анкетування учителів початкової школи ліцею засвідчило, що попри

недостатні знання педагогів щодо сутнісних особливостей ігрової діяльності, більшість з них визнають, що в укриттях ігрова діяльність молодших школярів може бути дієвим засобом вирішення освітніх завдань початкової школи.

Застосування діагностичних методів дало можливість отримати результати *констатувального етапу експерименту* за визначеними показниками та критеріями, а саме: про сформованість знань й практичних умінь учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та рівні ефективності її організації в укритті.

Узагальнення результатів представлено у таблицях 2.4; 2.5; 2.6.

Таблиця 2.4

Узагальнені результати констатувального етапу експерименту щодо знань учителів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті

Групи Рівень знань	Експериментальна Група	Контрольна група
Початковий	25%	25%
Середній	75%	75%
Високий	-	-

Відповідно до таблиці педагоги як експериментальної, так і контрольної груп не володіють високим рівнем знань щодо організації ігрової діяльності в укритті. До середнього рівня сформованості знань щодо організації ігрової діяльності віднесено по 75% учителів обох груп. Педагоги, котрі мають середній рівень знань, частково обізнані з характерними особливостями ігрової діяльності, періодично організують ігрову діяльність молодших школярів в укритті. Частково обізнані з особливостями організації ігрової діяльності в укритті, її класифікацією, специфікою педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів та методикою її організації.

Педагоги, які мають початковий рівень знань про сутнісні особливості ігрової діяльності, не організують її в укритті. Недостатньо обізнані з особливостями організації ігрової діяльності в укритті, її класифікацією,

специфікою педагогічного керівництва ігровою діяльністю та недостатньо обізнані з методикою її організації.

Отже, рівні сформованості знань учителів як експериментальної, так і контрольної груп на констатувальному етапі експерименту щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті відповідають середньому рівню (75%) учителів в обох групах, та початковому рівню (25%) в обох групах, тобто однакові.

Таблиця 2.5

**Узагальнені результати констатувального етапу експерименту
щодо практичних умінь учителів з організації ігрової діяльності
молодших школярів в укритті**

Групи Рівень знань	Експериментальна група	Контрольна група
Початковий	25%	25%
Середній	75%	75%
Високий	-	-

Відповідно до таблиці, педагоги як експериментальної, так і контрольної груп не володіють високим рівнем практичних умінь організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті. Учителі, котрі мають середній рівень практичних умінь організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті (експериментальна група - 75%, контрольна група – 75%), періодично організовують її в укритті, не завжди ретельно планують та здійснюють організаційний етап ігрової діяльності, частково враховують особливості її організації в укритті, не у повній мірі застосовують різні її види та принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів. У їхній роботі з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті не прослідковується планомірність та системність.

До початкового рівня практичних умінь щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті віднесені 25% учителів експериментальної та 25% контрольної груп. Педагоги, які мають початковий рівень практичних

умінь організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, майже не організовують її там.

Отже, на констатувальному етапі експерименту рівні практичних умінь учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті як у експериментальній, так і у контрольній групах однакові: середній рівень – 75%, початковий – 25%.

Таблиця 2.6

Узагальнені результати констатувального етапу експерименту щодо ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті

Групи Рівень знань	Експериментальна група	Контрольна група
Початковий	25%	25%
Середній	75%	75%
Високий	-	-

Рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті залежить від рівня теоретичних знань та практичних умінь учителів початкової школи щодо її організації. Відповідно до таблиці високого рівня ефективності організації учителями ігрової діяльності молодших школярів в укритті ні у експериментальній, ні у контрольній групі не виявлено. Середній рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті показують 75% педагогів експериментальної та 75% контрольної груп. Ігрова діяльність середнього рівня ефективності організації характеризується частковою спланованістю, недостатнім врахуванням особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, частковим здійсненням її організаційного етапу, не завжди сформульованою метою та завданнями, незавершеністю, відсутністю підсумкового етапу та аналізу організації.

Початковий рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті показують 25% учителів у експериментальній та 25% у контрольній групах. Для ігрової діяльності цього рівня ефективності

організації характерні відсутність системності її, спонтанний вибір виду, відсутність мети, неврахованість особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та принципів педагогічного керівництва, відсутність організаційного етапу.

Рівні ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на констатувальному етапі експерименту як у експериментальній, так і у контрольній групах - однакові.

Застосовані діагностичні методи дозволили вивчити визначені на теоретичному етапі рівні ефективної організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, а саме: врахування особливостей її організації у освітньому процесі початкової школи в укритті, специфіки педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів, використання її видового різноманіття, особливостей методики організації та проведення ігрової діяльності. За результатами експериментального дослідження можна зробити висновок, що для ефективної організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті необхідно враховувати перелічені вище фактори.

Результати експериментального дослідження свідчать, що для ефективної організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті учитель повинен мати ґрунтовні знання про сутність ігрової діяльності, обов'язково планувати і ретельно її організовувати, враховувати специфічні особливості її організації в укритті, застосовувати принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів, знати класифікацію та застосовувати різні її види. Отже, учителям початкової школи потрібно поглиблювати знання та практичні уміння з організації ігрової діяльності в укритті, вони зацікавлені у отриманні програми роботи з її організації, на основі якої зможуть напрацювати у подальшому власну систему роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

2.2. Програма роботи з організації ігрової діяльності учнів початкової школи в укриттях

У результаті теоретичного обґрунтування питання організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті було встановлено, що ігрова діяльність набуває у реаліях війни важливого значення у організації якісного освітнього процесу початкової школи. Як нами уже наголошувалося у роботі, освітній процес не обмежується лише уроками, він повинен продовжуватися і на перервах, і в позаурочній діяльності, і, враховуючи реалії сьогодення та перспективи майбутнього співіснування з країною-агресором, у захисних спорудах у разі небезпеки. Як показують результати наших спостережень, учителі початкової школи сьогодні, на жаль, не у повній мірі використовують потужні педагогічні можливості ігрової діяльності, недостатньо застосовують різноманітність ігрової діяльності в укритті, організована ними ігрова діяльність не завжди є продуманою, спланованою, а отже – ефективною у вирішенні освітніх завдань початкової школи.

Ефективно організована ігрова діяльність молодших школярів в укритті допомагає подоланню тривожності, страхів, панічних настроїв, викликаних реаліями війни, сприяє стабілізації психоемоційного стану молодших школярів. Участь у ігровій діяльності, організованій в укритті, здатна мотивувати учнів до здобуття знань, розвивати пізнавальну активність, формувати й розвивати комунікативні навички, допомагати у виявленні та розвиткові здібностей та талантів, сприяти розвиткові мислення, уваги, пам'яті, уяви, активізувати розумові процеси та розвивати загально навчальні уміння та навички, сприяти формуванню уважності, доброзичливості та взаємодопомоги, згуртовувати класний колектив (що особливо важливо для учнів-першокласників, які нещодавно прийшли до школи), створювати сприятливу позитивну атмосферу, допомагати у розвантаженні та перепочинку учнів, розвивати особистісні якості молодших школярів. Використання ігрової діяльності робить освітній процес, організований навіть

у незвичних, нетрадиційних умовах, цікавим та бажаним для молодших школярів.

Учителі початкових класів повинні знати особливості та методiku організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях, застосовувати свої знання у практичній роботі. Тому нами було розроблено програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на таких етапах освітнього процесу початкової школи: ранкова зустріч, перерва та урок.

Отже, у результаті спостереження за організацією учителями початкової школи ігрової діяльності молодших школярів в укритті, анкетування, опитування нами було окреслено проблематику цього питання та висунуто припущення стосовно впливу сформованості знань та практичних умінь учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на ефективність її організації у освітньому процесі початкової школи в укритті.

Потреба в удосконаленні організаційно-педагогічних умов організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті спонукала нас до проведення *формульованого етапу* педагогічного експерименту.

Метою здійснення *формульованого етапу* експерименту була розробка для учителів початкової школи програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях.

У ході *формульованого етапу* експерименту передбачалося:

1. Розробити програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті;
2. Реалізувати запропоновану програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті;
3. Перевірити ефективність програми.

Перша частина формульованого етапу експерименту полягала у розробці програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на таких етапах освітнього процесу початкової школи: ранкова зустріч, перерва, урок. Реалізація мети *формульованого етапу* експерименту зумовила до розв'язання наступних завдань:

1. Підвищення професійної компетентності учителів початкової школи щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на різних етапах освітнього процесу.
2. Підвищення ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Вважаємо, що така робота буде ефективною у результаті спланованих та реалізованих форм роботи з педагогами й учнями, а саме: майстер-класу, семінару-практикуму для учителів початкової школи та циклу ігор для учнів 1-2 класів.

Розроблена програма роботи структурована за трьома блоками: ознайомлення учителів з особливостями організації ігрової діяльності молодших школярів під час ранкових зустрічей, в урочній діяльності та на перервах в укритті.

Блок 1. Робота з учителями початкової школи, які відчують труднощі у організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

В межах першого блоку програми роботи нами запропоновано проведення майстер-класу (*додаток Г*) для учителів початкової школи за темою: «Ігрова діяльність молодших школярів на ранкових зустрічах в укритті», котрий направлений на поглиблення теоретичних знань та практичних умінь педагогів початкової ланки з організації ігрової діяльності молодших школярів загалом, й в укритті зокрема, на етапі ранкової зустрічі, а точніше - удосконалення організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті:

- на етапах формування дружнього кола та вітання;
- на етапі «Обмін інформацією» - ігрова діяльність «Склади кошик», «Оживи дерево»;
- на етапі «Групова вправа» - ігрова діяльність «Будівельники».

Майстер-клас для учителів початкової школи «Ігрова діяльність молодших школярів на ранкових зустрічах в укритті», проведено 05 жовтня 2023 року.

Мета: поглибити знання та практичні уміння педагогів початкової школи з організації ігрової діяльності молодших школярів на етапі ранкової зустрічі в укритті;

розвивати уміння стабілізувати психоемоційний стан дітей на ранкових зустрічах; створювати сприятливі умови для організації ігрової діяльності з учнями;

з'ясувати причини недостатньої ефективності організації ігрової діяльності в укритті;

підвищувати рівні розвитку молодших школярів;

формувати повагу, взаєморозуміння та взаємодопомогу між учителями та учнями.

Блок 2. Було проведено семінар-практикум (*додаток Д*) для учителів початкової школи на тему: «Особливості організації дидактичних ігор з молодшими школярами в укритті».

Семінар-практикум для учителів початкової школи проведено 18 жовтня 2023 року. У семінарі-практикумі брало участь 8 педагогів початкової школи ліцею, у тому числі – 2 учителів перших та 2 учителів других класів, які брали участь у експерименті.

Мета семінару-практикуму: підвищення рівня знань та практичних умінь учителів початкової школи з організації дидактичних ігор в укритті.

Завдання семінару-практикуму:

- *теоретична частина* семінару-практикуму – розширення та поглиблення знань учителів про особливості організації дидактичних ігор, та способи їх адаптації до умов укриття.

На цьому етапі відбулось ознайомлення учителів з науковими публікаціями з теми та їх аналіз;

- *практична частина* семінару-практикуму була присвячена проведенню кількох тренувальних видів роботи щодо набуття педагогами практичних умінь адаптації до умов укриття дидактичних ігор за матеріалами навчально-методичних посібників.

До семінару-практикуму було підготовлено виставку начальних методичних посібників з питання організації ігрової діяльності молодших школярів.

Блок 3 був націлений: на учителів з метою поглиблення практичних умінь організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті; на учнів з метою підвищення рівня їх активності та мотивації до участі у ігровій діяльності в укритті.

В межах третього блоку нами запропоновано цикл рухливих ігор (*додаток Е*) для молодших школярів, котрі можуть бути організовані на перервах в укритті: ігри «Вуха, горло, ніс...», «Змійка», «Задом-наперед», «Повторюшки», «Упіймай комарика». Ігри враховують особливості організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, адаптовані до організації в укриттях.

Отже, нами було розроблено програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на різних етапах освітнього процесу.

Друга частина формувального етапу експерименту включала реалізацію рекомендованої програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях.

Здійснення відбувалося на базі Корюківського ліцею №1 Корюківської міської ради Чернігівської області протягом 3-х тижнів (з кінця жовтня до середини листопада 2023 року). До проведення експерименту залучалися учні перших та других класів та 4 учителів початкової школи. Експериментом було охоплено 90 осіб, з них 4 учителів початкової школи, та 86 учнів перших класів. Кількісний склад осіб експериментальної та контрольної групи розподілився так: експериментальна група (43 учні: 21 учень 1 класу та 22 учні 2 класу) та контрольна група (43 учні: 23 учні 1 класу та 20 учнів 2 класу).

Реалізація програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті здійснювалася за допомогою спеціально спланованих форм роботи з учителями та учнями, а саме: майстер-класу, семінару-практикуму для учителів та циклу ігор для учнів.

У результаті було здійснено формувальний етап експерименту, яким передбачалися розробка та реалізація програми роботи з учителями щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та перевірка його ефективності.

Програма роботи включала: майстер-клас, семінар-практикум для учителів та цикл ігор для учнів. Програма роботи була представлена у 3-х блоках (ігрова діяльність під час ранкових зустрічей, на уроках та на перервах).

2.3. Результати експериментального дослідження

З метою оцінки ефективності програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті було проведено контрольний етап педагогічного експерименту.

Контрольний етап експерименту передбачав:

1. Проведення контрольного зрізу;
2. Здійснення оцінки ефективності програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

1. Проведення контрольного зрізу здійснювалося за допомогою *спостереження* за організацією учителями ігрової діяльності молодших школярів в укритті; *анкетування* учителів.

З метою вивчення стану організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у результаті реалізації запропонованої програми роботи, було проведено *опитування* учителів початкової школи щодо її організації в укритті.

З метою вивчення рівнів сформованості знань та практичних умінь учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у результаті реалізації запропонованої програми роботи, було проведено *спостереження* за організацією педагогами ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

1)Результати опитування.

У підсумку *опитування* учителів початкової школи щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті було отримано такі результати:

Можливою організацію освітнього процесу в укритті вважають 75 % (попереднє опитування – 50%) учителів; організовують ігрову діяльність з молодшими школярами у освітньому процесі початкової школи – 100% (попереднє опитування – 75%); вважають ігрову діяльність ефективним педагогічним засобом у вирішенні освітніх завдань початкової школи в укритті - 75% (50%); важливим створення ігрового осередка в укритті

вважають - 75% (75%) учителів; продовжують перерваний повітряною тривоною освітній процес в укритті - 50% (0%) педагогів; організують ігрову діяльність з учнями в укритті - 75% (25%) учителів;

- серед труднощів, які виникають у процесі організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті педагоги назвали: неможливість передбачити початок та кінець повітряної тривоги, її тривалість - 50% (75%); відсутність ігрового простору - 25% (25%); недостатність знань щодо організації ігрової діяльності в укритті - 25% (100%);

- планують діяльність учнів під час їх перебування в укритті – 75% (25%) учителів;

- серед видів діяльності, яку учителі організують з учнями в укритті, були зазначені: ігрова діяльність – 75% (25%); малювання, ліплення, аплікація – 50% (50%); настільні ігри – 25% (50%); ігри з LEGO – 25% (25%); перегляд мультфільмів – 25% (25%); читання книжок – 25% (25%); робота з планшетами, ноутбуками – 50% (0%);

- серед видів ігор, які, як вважають учителі, доцільні для організації в укритті, назвали: рухливі ігри – 50% (25%); дидактичні ігри – 50% (0%); розважальні ігри – 100% (50%); сюжетно-рольові – 25% (0%); комп'ютерні ігри – 50% (0%); настільні ігри – 25% (50%);

- серед видів допомоги з організації ігрової діяльності в укритті, яка необхідна, педагоги назвали: тренінги – 50% (100%); майстер-класи – 50% (100%); методична допомога – 50% (100%).

Отже, більша частина (75%) (у попередньому опитуванні - 50%) учителів початкової школи вважають можливою організацію освітнього процесу в укритті. Можливими ускладненнями у організації освітнього процесу в укритті педагоги вважають некомфортні умови в укритті – 25% (25%); нестабільний психоемоційний стан учнів – 25% (25%); власний нестабільний психоемоційний стан – 0% (25%); неможливість спланувати освітній процес в укритті через непередбачуваність повітряних тривог – 25%

(75%); недостатні знання, відсутність методики організації ігрової діяльності в укритті – 25% (100%).

Результати опитування учителів початкової школи завідали зростання відсотка учителів, які вважають можливим здійснення освітнього процесу у захисній споруді, позитивні зміни у ставленні педагогів до ігрової діяльності як ефективного засобу у процесі реалізації освітніх завдань початкової школи, значно зріс відсоток інтенсивності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та спланованої ігрової діяльності, знизилася показники щодо труднощів, які учителі відчувають у процесі організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, що вказує на позитивну динаміку у питанні її організації. Проте, педагоги не відмовляються від методичної допомоги, тренінгів, семінарів тощо з питання організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, що вказує на об'єктивність педагогів у оцінюванні власних знань з цього питання, свідчить про готовність учителів початкової школи поглиблювати власні знання про ігрову діяльність молодших школярів та удосконалювати практичні уміння з її організації в укритті.

Результати опитування учителів стосовно видів діяльності молодших школярів, які вони організовують в укритті, представлено на рисунку 2.2.

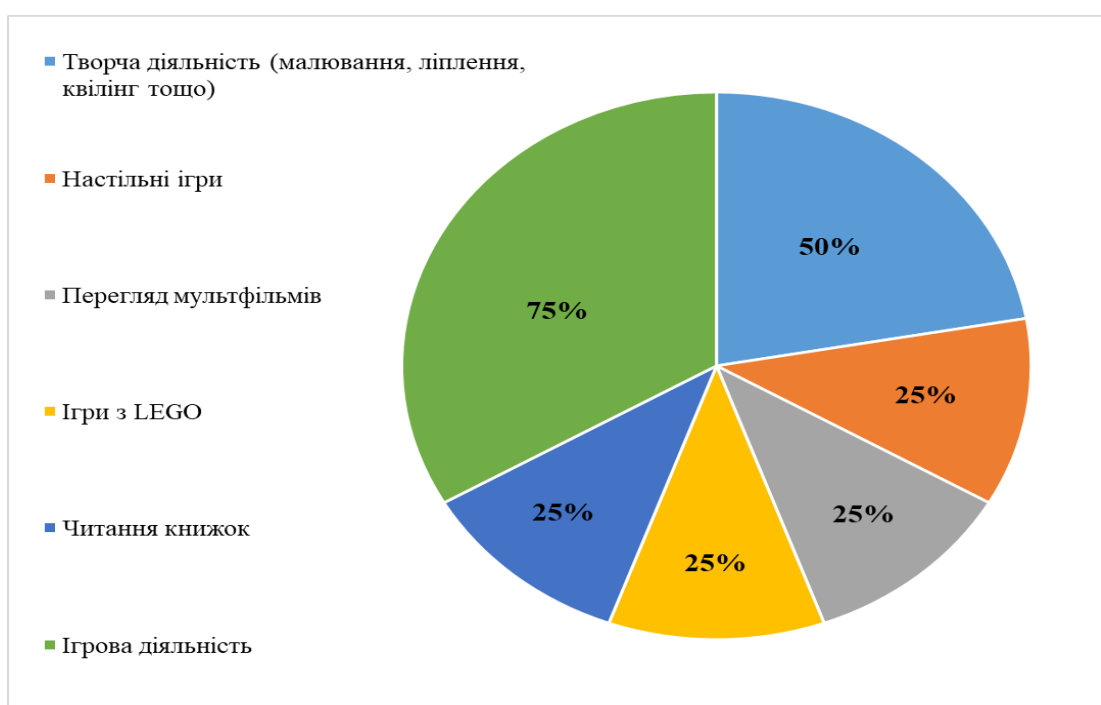

Рис. 2.2. Види діяльності, які проводять учителі з молодшими школярами в укритті (у кінці експерименту)

Аналіз відповідей учителів початкової школи у опитуванні вказує на позитивну динаміку організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті (попередній рисунок 2.1.) - з 25% до 75%. Творча діяльність застосовується на тому ж рівні, що й у попередньому опитуванні -50%. Учителями менше стали використовуватися настільні ігри в укритті - з 50% до 25%.

2) *Результати спостереження* свідчать, що учителі початкової школи організовують, в основному, такі види ігрової діяльності, які не потребують тривалого часу для проведення, з огляду на неможливість передбачити закінчення повітряної тривоги. Найчастіше педагоги готують кілька коротких ігор різних видів, серед яких найбільш ефективною виявилися дидактичні ігри на ранкових зустрічах та рухливі - на перервах.

У 80% випадків організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті учителі здійснюють її планування, визначають мету та завдання, враховують площу приміщення, готують необхідний інвентар, дидактичні матеріали. Проте, не завжди враховують тривалість проведення гри, що у деяких випадках призводило до переривання та незавершеності ігрової діяльності, на що слідувала реакція розчарування учасників.

Учителі враховують готовність учнів до участі в ігровій діяльності, контролюють повноту засвоєння гравцями її правил, розуміння мети, послідовності дій для досягнення результату, зрозуміло пояснюють та ставлять чіткі завдання, враховують рівень знань учнів при доборі ігор. Якщо у дітей виникають питання щодо змісту гри або правил, учителі допомагають учням у опануванні змісту та умов гри, особливо, якщо проведені ігри нові для учнів. За потреби педагоги коректно виправляють помилки учнів, контролюють їх поведінку та спрямовують дії. Справедливо визначають результати, тактовні у висловлюваннях та оцінюванні діяльності учасників.

У 50% випадках організації ігрової діяльності учителями не проводилася підсумкова робота, тобто не здійснювався аналіз, розбір помилок та успіхів, що негативно впливає на вироблення у молодших школярів навички контролю та регулювання своїх сил та можливостей. Лише у 50 % випадках ігор педагоги перебирали на себе роль учасника, залучаючи учнів до виконання обов'язків члена журі, арбітра, ведучого, проте такий обмін ролями важливий як для учня, так і для вчителя: підвищення самооцінки учня, впевненості у своїх можливостях, силах; учитель отримує можливість поглянути на гру очима учнів, визначити недоліки, проаналізувати ефективність ігрової діяльності.

Слід відмітити, що у всіх іграх, за організацією яких велось спостереження, залучення учнів до участі у грі було 100%. У ході спостереження за організацією індивідуальних та індивідуально-групових ігор, які проводилися на етапах ранкової зустрічі, перервах, на уроках, організованих в укритті, відзначено, що вони найбільш ефективні та учасники у них найбільш активні.

Спостереження показує, що учителі проводять ранкові зустрічі в укритті у всіх випадках, коли повітряна тривога звучить до початку першого уроку або на початку першого уроку, та на кожній ранковій зустрічі організовують ігрову діяльність, яка застосовується учителями на таких етапах ранкової зустрічі, як: формування кола, обмін інформацією, «крісло автора», групове заняття. На етапі «Крісло автора» застосовувалася гра «Мікрофон», інших видів ігрової діяльності на цьому етапі у ході спостереження не зафіксовано.

На етапі обміну інформацією - ігри «Аплікація» (робота у парах), «Чарівна скринька», «Магічні окуляри», різноманітні загадки та ін. Метою зазначених ігор було формування та розвиток певних умінь та навичок: комунікативних, розвиток уяви, логічного мислення, мовлення учнів, уміння презентувати свою роботу; виховання допитливості, взаємоповаги та взаємодопомоги, формування почуття відповідальності за власні вчинки, згуртування учнівського колективу та ін. Обрані учителями ігри відповідають завданням та особливостям етапу обміну інформацією.

На етапі групового заняття учителями організовувалися, в основному, групові дидактичні ігри типу «Склади пазли», «Чарівне дерево», гра з LEGO «Живий колір», гра «Доторкнись до...», «Котилася торба», «Доповни прислів'я» та ін. Зазначені ігри застосовувались з метою актуалізації знань учнів з теми тижня, повторення вивчених на попередніх зустрічах понять, з'ясування змісту нових понять, розвитку комунікативних навичок, логічного мислення, вміння висловлювати свою думку, пізнавального інтересу; виконували завдання формування умінь та навичок працювати в групі, поважати думку інших дітей, спілкування; виховування бажання до особистого зростання, прагнення виховувати в собі моральні якості та ін.

Результати спостереження засвідчили ефективність організації учителями ігрової діяльності на усіх етапах ранкових зустрічей, оскільки в усіх випадках було досягнуто поставлену мету та виконані завдання. Ігрова діяльність організовувалась учителями шляхом ретельної підготовчої роботи. Обрані педагогами ігри відповідали віковим особливостям учнів та особливостям їх розвитку (були зрозумілими, не викликали труднощів ні на етапі пояснення, ні у ході проведення,) учні швидко та успішно виконували поставлені завдання, були активними, пропонували допомогу та просили пограти ще. Учителі виступали у ролі фасилітаторів, направляючи ігрову діяльність, проте, не нав'язуючи свого контролю; педагогами враховуються особливості організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті: тривалість зазначених ігор незначна (3-6 хв), що дозволяло успішно організувати їх в укритті без переривання через відбій повітряної тривоги, мінімальна кількість необхідного інвентарю для проведення, обрані учителями ігри помірно-рухливі, що відповідає умовам укриття, учні повністю занурювались у процес гри, відволікаючись від переживань та страхів, виконували завдання з охотою, активно обмінювалися думками у ході ігрової діяльності, щиро виявляли радість, задоволення, коли швидко та правильно виконували завдання, тобто здійснювався позитивний терапевтичний вплив на психо-емоційний стан дітей.

Особливістю ігрової діяльності, організованої учителями в укритті, є її універсальність, тобто її легко адаптувати до будь-якої тематики ранкових зустрічей, та вона може успішно застосовуватися і у навчальній діяльності на уроках та в укритті, як продовження перерваного повітряною тривоною уроку для закріплення, повторення нових понять з теми, яка вивчалася у ході перерваного уроку. Наприклад, ігрова діяльність «Склади пазли» може легко трансформуватися у гру «Математичні пазли», коли треба засвоїти певну тему з математики. Так само зазначені ігри можна успішно організовувати як при засвоєнні лексичних понять, так і при вивченні тем, наприклад, предмету «Я досліджую світ», потрібно лише змінити спрямування гри та зміст карток, наприклад, з математичних прикладів на додавання – на завдання: скласти речення з переплутаних слів, домалювати частини рослини тощо.

З найбільшим задоволенням діти беруть участь у рухливих іграх, котрі організовувалися учителями під час перерв в укритті. Молодшим школярам однаково до вподоби як командні, парні, так і індивідуальні рухливі ігри, адже вони задовольняють природну потребу дітей у фізичній активності, бажання досягти успіху. Учителі організовували рухливі ігри у 90% випадків, коли перерва проходила в укритті. Для укриття педагоги обирали ігри помірної рухової активності з руховими вправами для рук, ніг, підстрибуваннями, різноманітними поворотами тіла, присіданнями тощо, тобто враховувались особливості організації ігрової діяльності в укритті: обмеженість площі укриття та можливостей укриття (наявність гарної вентиляції, рівень запилення, тощо) для проведення інтенсивних фізичних вправ. Для цих ігор учителі обирають короткотривалі ігри з невеликою кількістю неважкого інвентарю, котрий зберігається у ігровій зоні в укритті (кегли, конуси, обручі, невеликі м'ячики та ін.), оскільки перенесення в укриття кожного разу великої кількості інвентарю неможливе.

Учителями проводяться різноманітні руханки (комплекси фізичних вправ для розминки) та рухливі ігри: «Магічне слово», «Зловив – не зловив», «Оплески», «Дзеркало», «Плутанина», «Штовханина», «Сліпий паровоз»

тощо, метою яких є розвиток довільності психічних процесів, моторики рук, швидкості реакції, спритності, уміння класифікувати предмети, самоконтролю, уваги; виховання взаємоповаги та взаємодопомоги, уміння гідно програвати; згуртування учнівського колективу та ін., тобто вони виконують не лише оздоровчі, а й освітні та виховні завдання. Серед цих ігор - індивідуальні, парні, колективні. Учителі у 80 % проведення рухової ігрової діяльності на перервах в укрітті планують таку діяльність, проводять ретельну організаційну роботу. У роботі учителів з організації і проведенні рухливих ігор на перервах в укрітті чітко прослідковується системність. У ній виділяються три складові частини, які взаємопов'язані, та доповнюють одна одну: першу частину можна визначити як організаційну; другу - як методіку проведення гри; третю – як керівництво ігровою діяльністю. У ході організаційного етапу учителі добирають гру та враховують чинники, які впливають на ефективність організації ігрової діяльності; здійснюють аналіз структури гри, її складових; готують місце для проведення ігрової діяльності, необхідне обладнання та інвентар. Педагоги формулюють мету та основні завдання ігрової діяльності, котрими визначається зміст обраної ними рухливої гри. Обираючи гру, педагоги враховують вікові особливості та рівень фізичного розвитку молодших школярів. Усі ігри, організовані учителями у ході спостереження були не складні та посильні для виконання учнями. Учителі намагаються також враховувати можливість рівнозначного поділу на групи (однакова кількість дітей у групах, однакова кількість дівчат та хлопчиків у парах, групах тощо).

У організації ігрової діяльності в укрітті педагоги застосовують творчий підхід та майстерність, адже ігри, проведення яких передбачає відкритий простір, ігровий або спортмайданчик, шкільну рекреацію тощо, вони адаптують до приміщення укріття (передбачають невелику кількість гравців, інвентарю та ін.). У ході підготовки простору для проведення ігор учителі звільняють місце від сторонніх, зайвих предметів, роблять розмітку, встановлюють різні орієнтири. Іноді учні допомагають у цьому учителям,

виконуючи посильні завдання, наприклад, розставляють кеглі, розкладають обручі, допомагають робити розмітку клейкою стрічкою та ін. Помічено, що учні часто пропонують допомогу учителям у підготовці до гри, радо та старанно виконують завдання, котрі дає їм педагог, що свідчить про високий рівень зацікавленості учнів участю у ігровій діяльності, про її бажаність для дітей.

У ході спостереження було помічено позитивний момент у роботі учителів з організації ігрової діяльності в укритті, а саме: якщо повітряна тривога досить тривала (година і більше) учителі проводять дві-три нетривалі гри, роблять між ними п'ятихвилинні паузи для перепочинку дітей. У цей час учні переглядають короткі мультфільми, малюють, ліплять з пластиліну, глини, виготовляють аплікації та ін. Такий підхід допомагає уникнути перевтоми та перезбудження учнів.

Учителями здійснюється підготовка необхідного для гри інвентарю, іноді в цьому їм допомагають учні. Дрібний інвентар, атрибути до гри учителі найчастіше приносять на перерву в укриття відповідно до запланованої ігрової діяльності, а саме: картки, фішки, пов'язки, значки, емблеми тощо. Методика проведення ігрової діяльності учителями включає етап організації дітей для участі у грі, який складається з пояснення змісту гри учням, розташування гравців з уточненням індивідуальних завдань, функцій та правил, формування команд, призначення суддів за потреби.

Помічено, що учителі майже не враховують такі компоненти на етапі організації учнів до гри, як вибір ведучих (у всіх іграх роль ведучого виконує учитель) та призначення помічників, які допомагатимуть у ході гри. Проте, ці два аспекти надзвичайно важливі для молодших школярів, адже у силу вікових особливостей діти прагнуть виконувати «дорослі» ролі та обов'язки. Довіра учителя у покладанні доручень щодо виконання важливих завдань значно підвищує самооцінку дітей, дисциплінує, формує почуття обов'язку, сумлінність, оскільки для дитини цього віку дуже важливо не підвести учителя, отримати його схвалення.

Учителі здійснюють пояснення змісту ігрової діяльності максимально стисло та послідовно. Проте, дітям у віці 6-7 років потрібно більш детальне пояснення з огляду на специфіку сприйняття інформації молодшими школярами, особливо, якщо ігрова діяльність є зовсім новою і до цього діти не грали у подібні ігри.

Спостереження показує, що учителі пояснюють правила гри доступною для дітей мовою, чітко, не надто швидко, щоб дати можливість дітям обдумати почуте. Пояснення правил педагога супроводжують показом дій, рухів, котрі застосовуватимуться у грі. Проте, для аналізу ступеню розуміння учнями правил гри учителі не застосовують вибіркового опитування гравців, що іноді призводило до потреби повторення пояснень у ході гри, а отже – зайвих витрат часу. Якщо ігрова діяльність проводиться повторно, учителі обмежуються поясненням та уточненням ключових моментів правил, що цілком виправдано.

Керівництво ігровою діяльністю учителі здійснюють шляхом спостереження за ходом гри, дотриманням правил, вони зупиняють гру та підбивають підсумки. У переважній більшості ігор учителі самі здійснюють суддівство, проте таку роботу важливо доручати учням.

Педагоги роблять зауваження, виправлення, не зупиняючи ходу гри, проте, іноді, коли багато учнів допускають однотипні помилки, вони зупиняють гру та поправляють учнів. Учителі уважно стежать за виконанням учнями завдань, котрі передбачають дії, наприклад, стрибки, присідання, повороти тощо (у рухливих іграх) і страхують учнів у моменти, коли дитина, наприклад, спіткнулася, перечепилася, оступилася тощо. Безпосередній початок гри учителі здійснюють однотипно – помахом руки або командою «Почали!», так само зупиняють гру командою «Стоп!». Доцільно урізноманітнити ці процеси, наприклад, давши початок гри свистком, гудком, змахом прапорця тощо, і зупинити гру відповідно – свистком, гуком, командами «Увага!», «Фініш!» та ін.

У ході спостереження відзначено, що чим більше діти грають, тим уважніше вони дотримуються правил, чіткіше їх виконують.

Загалом, спостереження показує, що участь у ігровій діяльності викликає в учнів позитивні емоції, піднесений настрій, які вони щиро виявляють схвальними вигуками, посмішками - у разі успіхів, та невдоволеними вигуками, мімікою – у разі невдач. Дисципліна учнів під час гри, переважно, задовільна. У груповій, командній роботі діти дружні, допомагають одне одному та підтримують.

Учителями при доборі ігор враховувалася оптимальність фізичних навантажень для дітей віком 6-7 років, рівень фізичного розвитку дітей.

У процесі спостереження за організацією учителями ігрової діяльності молодших школярів в укритті нами було виявлено, що першими виконують завдання, виявляють ініціативу, пропонують свої варіанти ігрової діяльності, активно допомагають учителю у процесі підготовки до проведення ігрової діяльності учні з високим та достатнім рівнями навчальних досягнень. Слід відмітити, що не менш половини дітей у класі - учні з середнім рівнем навчальних досягнень, котрі менш активно включаються в ігрову діяльність. Таким учням педагоги допомагають поясненнями незрозумілого змісту або правил, підбадьорюють та підтримують, що сприяє подоланню учнями труднощів у грі, активізації їх участі в ігровій діяльності.

Спостереження виявило суттєві відмінності за результатами констатувального та контрольного зрізів у експериментальній групі. У той же час спостереження не показало суттєвих відмінностей за результатами констатувального та контрольного зрізів у контрольній групі.

З цього можна зробити висновок, що учителі експериментальної групи планують організацію ігрової діяльності, здійснюють її підготовчий та організаційний етапи на відповідному методичному рівні, враховують вікові та індивідуальні особливості молодших школярів, достатньо ефективно здійснюють педагогічне керівництво ігровою діяльністю, враховують при доборі, організації особливості ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Результати цілеспрямованого спостереження за організацією учителями ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи в укрітті, свідчить, що учителі не у повній мірі використовують видову різноманітність ігрової діяльності: переважають рухливі, розважальні, настільні, дидактичні ігри. Достатньо інтенсивно педагогами застосовуються настільні ігри. Ігрова діяльність з конструктором LEGO, ігри-ребуси, ігри-загадки найчастіше застосовуються під час ранкових зустрічей. У дидактичних іграх, по можливості, застосовуються наочність, дидактичні матеріали, котрі досить часто виготовляються учителями спільно з учнями. Серед дидактичних ігор переважають індивідуальні та індивідуально-групові, що цілком відповідає умовам обраних учителями дидактичних ігор. У рухливих іграх учителі намагаються обирати ігри з помірною руховою активністю незначною тривалістю та кількістю інвентарю, враховуючи особливості організації ігрової діяльності в укрітті.

Отже, результати спостереження свідчать про достатньо ефективну організацію педагогами експериментальної групи ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи в укрітті.

3) З метою більш детального вивчення сформованості знань та практичних умінь учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укрітті було здійснено *анкетування* учителів.

Аналіз анкет свідчить, що рівень знань учителів про ігрову діяльність молодших школярів, відповідає високому у експериментальній групі, та залишається середнім у контрольній. Так, у питанні 2.1 блоку 2 75% педагогів позначили правильно види ігор за сферою діяльності, у питанні 2.2 також 75% учителів правильно обрали види ігор за характером психологічного процесу; у питанні 2.3 – 75% учителів правильно позначили види ігор за ігровою методикою; у питанні 2.4. – 100% опитаних правильно обрали види ігор за ігровим середовищем. Визначили етапи організації ігрової діяльності (2.5) 100% рецензентів. У визначенні структурних компонентів ігрової діяльності (2.6) 25% педагогів не назвали контрольньо-оцінного компоненту. Результати

вказують на глибокі знання учителів експериментальної групи з класифікації, структури ігрової діяльності та процесу її організації. У контрольній групі цей показник відповідає середньому рівню. У визначенні структурних компонентів ігрової діяльності (2.6) 25% педагогів зробили помилку. Виявлено, що 75 % респондентів вважають (2.7), що існують специфічні особливості організації ігрової діяльності в укритті. У визначенні особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів (питання 2.8) допустили помилки 0 % учителів, а у визначенні характерних особливостей організації ігрової діяльності в укритті (питання 2.9) – 25%. У питанні 2.10 стосовно видів ігрової діяльності, які організують педагоги в укритті зазначили рухливі ігри 100% опитаних, розважальні -75%, дидактичні - 50%, настільні – 100%. Ігрова діяльність інших видів в укритті організовується недостатньо, що підтверджується результатами спостереження. Як бачимо з відповідей, дидактичні ігри застосовуються лише половиною учителів. Отже, видове різноманіття ігрової діяльності використовується учителями в укритті ще не у повній мірі, що збіднює спектр її позитивного впливу на формування та розвиток особистості молодшого школяра.

На питання 3.1 блоку 3 стосовно специфіки педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів 100% педагогів правильно визначили такі особливості, як готовність учнів до участі у грі, чітку постановку завдань ігрової діяльності, поетапність проведення складних ігор, контроль дій учасників, недопустимість образливих порівнянь, глузування. У питанні 3.2 усі педагоги позначили серед принципів педагогічного керівництва урахування вікових й індивідуальних особливостей, та закономірностей розвитку учнів. На основі аналізу відповідей на питання блоку 3 анкети, який спрямований на вивчення специфіки педагогічного керівництва та методики організації ігрової діяльності молодших школярів, можна дійти висновку, що до проведення ігрової діяльності (3.3) лише 50% респондентів ретельно підбирають гру і продумують її мету та завдання, визначають місце, час, кількість гравців, та готують необхідний інвентар, 25% - все ще здійснюють

підготовчий етап частково. 25% - не надають особливого значення етапу підготовки ігрової діяльності. Аналіз результатів відповідей на питання 3.4 засвідчив, що на думку 50% педагогів керівництво ігровою діяльністю полягає у ненав'язливому спрямуванні дій учнів, а 50% – вважають, що це – чітка координація дій педагогом.

На питання 3.5 стосовно показників ефективності ігрової діяльності 75% учителів вказали правильні відповіді, 25% не вважають показниками ефективності ігрової діяльності вмотивованість, прояви ініціативності учнів, прохання повторити гру. Серед проблем, з якими стикаються педагоги у організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, лише один респондент (25%) назвав відсутність ігрового середовища та неготовність дітей до гри.

Отже, проведене анкетування учителів початкової школи ліцею засвідчило, що проведення методичних заходів, передбачених у розробленому алгоритмі, дало позитивні результати: переважна більшість педагогів експериментальної групи розуміють важливе значення та широкі можливості ігрової діяльності як педагогічного інструменту у освітньому процесі початкової школи, особливо, коли він здійснюється в укриттях в умовах війни. Учителі експериментальної групи готові вчитися, працювати над зростанням своєї професійної майстерності задля підвищення ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті. Педагоги контрольної групи намагаються поглибити свої знання та практичні уміння щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, проте така робота здійснюється ними несистемно.

У результаті застосування нами комплексу діагностичних методів було отримано показники на контрольному етапі педагогічного експерименту за інтегральними критеріями, а саме: сформованість знань учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті; сформованість практичних умінь з організації учителями ігрової діяльності молодших

школярів в укритті; ефективність організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Узагальнені дані представлено у таблицях 2.7; 2.8; 2.9:

Таблиця 2.7

Узагальнені результати контрольного етапу педагогічного експерименту щодо сформованості знань учителів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті

Групи Рівень знань	Експериментальна група	Контрольна Група
Початковий	-	-
Середній	75%	100%
Високий	25%	-

Отже, високий рівень сформованості знань щодо організації ігрової діяльності в укритті, використання різних її видів, специфіки педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів в укритті показали 25% учителів експериментальної групи. У контрольній групі високого рівня сформованості знань з цього питання не виявлено.

Педагоги, які показують високий рівень сформованості знань щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, знають та враховують особливості її організації під час планування та підготовки, організують різні її види в укритті, застосовують принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів. Вони у повній мірі обізнані з методикою організації ігрової діяльності молодших школярів.

Учителі, які показують середній рівень сформованості знань щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті (75% у експериментальній та 100% у контрольній групах) частково обізнані й враховують особливості її організації під час планування та підготовки, організують різні її види в укритті, частково враховують специфіку педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів. Вони

частково обізнані з методикою організації ігрової діяльності молодших школярів.

Педагогів з початковим рівнем сформованості знань щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у експериментальній та контрольній групах не виявлено.

Таблиця 2.8

Узагальнені результати контрольного етапу педагогічного експерименту щодо практичних умінь учителів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті

Група Рівень знань	Експериментальна група	Контрольна група
Початковий	-	25%
Середній	75%	75%
Високий	25%	-

Високий рівень сформованості практичних умінь з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті показують 25% учителів експериментальної групи. У контрольній групі учителів з високим рівнем сформованості умінь з цього питання не виявлено.

Педагоги, які показують високий рівень сформованості практичних умінь з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, успішно застосовують у практичній роботі знання щодо її організації, володіють уміннями організувати різні види ігрової діяльності, застосовують принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів в укритті. Організована ними ігрова діяльність відповідає віковим та індивідуальним особливостям розвитку учнів, тобто зрозуміла дітям, тому у ході організації ігрової діяльності в учасників не виникає труднощів, ігри проходять динамічно, рідко виходять за межі встановлених учителем часових термінів. Ігрова діяльність, організована ними в укритті, відзначається ретельною спланованістю, продуманістю мети та завдань, результативністю –

характерними показниками ефективної ігрової діяльності. У роботі педагогів, які показують високий рівень сформованості практичних умінь з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, чітко прослідковується системність на усіх етапах її організації.

Учителі, котрі показують середній рівень сформованості умінь з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, (75% у експериментальній та 75% у контрольній групах) частково застосовують у практичній роботі знання щодо ігрової діяльності молодших школярів в укритті, не завжди враховують особливості її організації, недостатньо володіють уміннями організовувати різні її види, частково застосовують принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів в укритті.

Педагогів з початковим рівнем сформованості практичних умінь з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у експериментальній групі не виявлено, у контрольній групі – 25%.

Учителі контрольної групи, котрі показують початковий рівень сформованості умінь з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, недостатньо застосовують у практичній роботі знання щодо ігрової діяльності молодших школярів в укритті, не враховують особливості її організації, недостатньо володіють уміннями організовувати різні її види, майже не застосовують принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів в укритті.

Таблиця 2.9

Узагальнені результати контрольного етапу педагогічного експерименту щодо рівнів ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті

Група Рівень знань	Експериментальна група	Контрольна група
Початковий	-	12,5%

Середній	75%	87,5%
Високий	25%	-

Високий рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті показують 25% учителів експериментальної групи, у контрольній групі учителів з високим рівнем ефективності не виявлено. Педагоги, які показують високий рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, завжди планують ігрову діяльність, формулюють мету та завдання, ретельно проводять організаційний етап, враховують вікові та індивідуальні особливості учнів при виборі ігрової діяльності, організують різні види ігрової діяльності (рухливі, дидактичні, ігри з LEGO, розважальні, ігри-інсценізації), враховують особливості організації ігрової діяльності в укритті: обмеженість площі приміщення, обмеженість часу для проведення, обмежена рухова активність, незначна кількість інвентарю. Ними організовані ігрові осередки в укритті, що позитивно впливає на ефективність організації ігрової діяльності. Учителі планують ігрову діяльність у відповідності до етапів освітнього процесу, обирають ігри для ранкових зустрічей (ігри для стабілізації психо-емоційного стану у чнів, дидактичні, розвивальні), продовження в укритті перерваного уроку (дидактичні ігри), перерв (рухливі, розважальні). Педагоги застосовують принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів: враховують готовність учнів до гри, виступають у ролі фасилітаторів, виявляють демократичний стиль керівництва, доручаючи учням ролі ведучого, арбітрів, помічників тощо, беруть участь у ігровій діяльності у ролі звичайних учасників, дослухаються до порад та пропозицій учнів щодо покращення ігрової діяльності, спільно з учнями готують ігрову атрибутику, призи, інвентар, справедливі у визначенні результатів гри, тактовні у оцінці учнів та висловлюваннях, не допускають образ та принижень учасників у ході ігрової діяльності, допомагають учням, які з різних причин відстають, контролюють дотримання правил тощо. Організовані ними ігри

завжди завершені, визначено результати, досягнуто мету та виконано завдання, що є головним показником ефективності організації. Учні, у організованій ними ігровій діяльності активні, ініціативні, відкриті. Щиро виявляють емоції. Педагоги, обов'язково проводять підсумковий етап гри, аналізуючи успішність або недоліки організації, її результативність, ступінь досягнення мети, що дає можливість коректувати та удосконалювати роботу з організації ігрової діяльності. У роботі педагогів, які показують високий рівень ефективності організації ігрової діяльності в укрітті, чітко прослідковується системність на усіх етапах її організації.

Учителів, котрі виявляють середній рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укрітті 75% у експериментальній групі та 87,5% у контрольній групі. Вони періодично планують ігрову діяльність, не завжди формулюють мету та завдання, частково проводять організаційний етап, проте, намагаються враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів при виборі ігрової діяльності, організують переважно рухливі та розважальні ігри (дидактичні, ігри з LEGO, ігри-інсценізації - рідко), частково враховують особливості організації ігрової діяльності в укрітті, у результаті чого організованан ними ігрова діяльність не завжди буває завершеною. Організація ними ігрових осередків в укрітті ще не завершена, що у деяких випадках ускладнювало проведення ігор-інсценізацій, спортивних ігор. Учителі не завжди планують ігрову діяльність у відповідності до етапів освітнього процесу, частково застосовують принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів: не завжди враховують готовність учнів до гри, іноді виявляють демократичний стиль керівництва, не часто доручаючи учням ролі ведучих, арбітрів, помічників тощо, не завжди дослухаються до порад та пропозицій учнів щодо покращення ігрової діяльності. Інколи спільно з учнями готують ігрову атрибутику, призи, інвентар, справедливі у визначенні результатів гри, тактовні у оцінці учнів та висловлюваннях, не допускають образ та принижень учасників у ході ігрової діяльності, допомагають учням, які з різних причин відстають, контролюють

дотримання правил тощо. Організовані ними ігри не завжди завершені, а отже, результати не завжди визначені, у деяких іграх мету не було досягнуто та не виконано усі завдання, що вказує на середній рівень ефективності організації. Учні у організованій ними ігровій діяльності активні, проте ініціативу виявляють рідко, не завжди відкрито виявляють емоції. Педагоги періодично проводять підсумковий етап гри, аналізуючи успішність або недоліки організації, її результативність, ступінь досягнення мети, що негативно впливає на можливість коректувати та удосконалювати роботу з організації ігрової діяльності. У роботі педагогів, які показують середній рівень ефективності організації ігрової діяльності в укритті, системність роботи прослідковується не на усіх етапах її організації.

Педагогів, котрі виявляють початковий рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у експериментальній групі не виявлено, у контрольній групі – 12,5%.

Учителі, котрі виявляють початковий рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті не планують ігрову діяльність, не формулюють мету та завдання, частково проводять організаційний етап, проте, намагаються враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів при виборі ігрової діяльності, організують переважно розважальні ігри, рідко враховують особливості організації ігрової діяльності в укритті, у результаті чого організовані ними ігрова діяльність не завжди буває завершеною. Вони не організували ігрові осередки в укритті, що ускладнює проведення різних видів ігор. Учителі не планують ігрову діяльність у відповідності до етапів освітнього процесу, частково застосовують принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів: не завжди враховують готовність учнів до гри, не виявляють демократичний стиль керівництва, не доручають учням ролі ведучих, арбітрів, помічників тощо, одноосібно виступаючи у ролі ведучих. Спільно з учнями не проводять підготовку ігрової атрибутики, призив, інвентарю, загалом мало застосовують їх у організації ігрової діяльності.

Намагаються бути справедливими у визначенні результатів ігрової діяльності, тактовними у оцінці учнів та висловлюваннях, не допускають образ та принижень учасників у ході ігрової діяльності, допомагають учням, які з різних причин відстають, контролюють дотримання правил тощо. Організовані ними ігри рідко доходять логічного завершення, а отже, результати не завжди визначаються, мета не досягається та не виконуються усі завдання, що вказує на недостатній рівень ефективності організації. Учні, у організованій ними ігровій діяльності активні, проте ініціативу виявляють рідко, не завжди відкрито виявляють емоції. Педагоги не проводять підсумковий етап гри, не аналізують успішність або недоліки організації, її результативність, ступінь досягнення мети, а отже не здійснюється робота з корекції та удосконалення роботи з організації ігрової діяльності. У роботі педагогів, які показують початковий рівень ефективності організації ігрової діяльності в укрітті, системність не прослідковується.

2. Здійснення оцінки ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укрітті.

Програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укрітті, яку було розроблено та реалізовано, можна вважати ефективною, оскільки спеціально сплановані та реалізовані форми роботи з учителями та учнями, а саме: семінар-практикум, майстер-клас для учителів та цикл ігор для учнів, сприяли розв'язанню попередньо окреслених завдань:

1. Підвищення професійної компетентності учителів початкової школи щодо організації ігрової діяльності молодших школярів на різних етапах освітнього процесу початкової школи в укрітті.

2. Підвищення ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укрітті.

Порівняння результатів констатувального та контрольного зрізів

Таблиця 3.10

Зведена таблиця критеріїв та рівнів оцінки ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укрітті

Рівні та критерії оцінки ефективності реалізованого алгоритму роботи	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	Експериментальна група (%)	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)	Контрольна група (%)
Рівень знань учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті				
<i>Початковий</i>	25	25	-	-
<i>Середній</i>	75	75	75	100
<i>Високий</i>	-	-	25	-
Рівень практичних умінь учителів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті				
<i>Початковий</i>	25	25	-	25
<i>Середній</i>	75	75	75	75
<i>Високий</i>	-	-	25	-
Рівень ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті				
<i>Початковий</i>	25	25	-	12,5
<i>Середній</i>	75	75	75	87,5
<i>Високий</i>	-	-	25	-

У результаті вивчення особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у експериментальній та контрольній групах на

констатувальному і контрольному етапах педагогічного експерименту, ми виявили наявність позитивної динаміки рівнів сформованості знань та практичних умінь учителів та рівня ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, за визначеними показниками та критеріями. Відмічено зростання високого рівня знань учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у *експериментальній групі* на контрольному етапі педагогічного експерименту на 25%, та зменшення початкового рівня знань на 25%.

Позитивна динаміка стосується високого та початкового рівнів (приріст 25%).

Також відмічено зростання середнього рівня знань учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у *контрольній групі* на контрольному етапі педагогічного експерименту на 25%, та зменшення початкового рівня на 25%.

Позитивна динаміка стосується середнього та початкового рівнів (приріст 25%).

Відмічено зростання високого рівня практичних умінь учителів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у *експериментальній групі* на контрольному етапі педагогічного експерименту на 25%, та зменшення початкового рівня знань на 25%.

Позитивна динаміка стосується високого та початкового рівнів (приріст 25%).

У *контрольній групі* позитивної динаміки не відбулося.

Зростання високого рівня ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на контрольному етапі педагогічного експерименту відбулося у *експериментальній групі* на 25% та зменшення початкового на 25%.

Позитивна динаміка стосується високого та початкового рівнів (приріст 25%).

У контрольній групі відбулося зростання середнього рівня ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на контрольному етапі експерименту на 12,5% та зменшення початкового на 12,5%.

Позитивна динаміка стосується середнього та початкового рівнів (приріст 12,5%).

За результатами порівняння констатувального та контрольного зрізів ми маємо підстави вважати реалізовану програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті ефективною, іншими словами такою, котра сприяє підвищенню професійно-педагогічної компетентності учителів початкової школи щодо організації ігрової діяльності молодших школярів на різних етапах освітнього процесу початкової школи в укритті та підвищенню ефективності її організації.

Проте, результати дослідження не є вичерпними, оскільки ефективна організація ігрової діяльності можлива і в інших умовах реалізації освітнього процесу, зокрема в укриттях.

Висновки до другого розділу

У результаті вивчення ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на емпіричному рівні був проведений педагогічний експеримент, який підтвердив висновки, зроблені у теоретичній частині роботи. У ході експериментальної роботи було розв'язано завдання:

- вивчено ефективність організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті;

- розроблено програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та перевірено її ефективність.

Педагогічний експеримент проводився у III етапи:

I етап - констатувальний. Проводився з метою дослідження стану та особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та передбачав: реалізацію програми констатувального етапу експерименту; аналіз кількісних і якісних результатів констатувального етапу експерименту.

II етап - формувальний. Здійснювався з метою розробки програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та перевірки її ефективності. Передбачав: розробку програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та її реалізацію.

III етап – контрольний. Реалізовувався з метою оцінки ефективності запропонованої програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті. Передбачав: проведення контрольного зрізу; здійснення оцінки ефективності програми роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Було проведено порівняння результатів констатувального та контрольного зрізів за такими критеріями:

- рівні сформованості знань учителів щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті;

- рівні сформованості практичних умінь учителів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті;

- рівні ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Дослідження організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті у експериментальній та контрольній групах на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту засвідчило наявність позитивної динаміки рівнів сформованості знань й практичних умінь учителів, рівнів ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Це дозволило вважати реалізовану програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті ефективною, іншими словами такою, котра сприяє зростанню професійної компетентності учителів початкової школи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та підвищенню ефективності її організації, що в цілому підтверджує правильність висунутої нами гіпотези.

ВИСНОВКИ

Результати здійсненого наукового дослідження засвідчили досягнення мети та розв'язання поставлених завдань, що дало підставу для таких висновків:

1. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження засвідчив необхідність та важливість організації ігрової діяльності молодших школярів у освітньому процесі початкової школи в умовах війни. З'ясовано, що питання організації ігрової діяльності молодших школярів в укриттях є актуальним з точки зору теорії та практики початкової освіти, оскільки ця проблема нова, маловивчена; а також тому, що ігрова діяльність є ефективним педагогічним інструментом вирішення освітніх завдань початкової школи в умовах війни.

Розкрито сутність поняття «ігрова діяльність», яку визначено як динамічну систему взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості. Охарактеризовано структуру, особливості, функції та педагогічні можливості ігрової діяльності, визначено її мету та зміст, здійснено психолого-педагогічну характеристику молодших школярів у контексті організації ігрової діяльності, проаналізовано вплив особливостей її організації в укритті на ефективність проведення.

Здійснення аналізу наукових праць та публікацій дозволило зробити висновок, що ігрова діяльність молодших школярів займає важливе місце у освітньому процесі початкової школи, адже вона сприяє вирішенню таких завдань початкової освіти, як мотивування учнів до здобуття знань, формування та розвиток комунікативних навичок учнів, позитивно впливає на процес самопізнання молодшого школяра, допомагає виявленню та розвитку здібностей учнів, активізує розумові процеси та розвиває загальнонавчальні уміння та навички тощо.

Теоретичне обґрунтування питання організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті дозволило виокремити психолого-педагогічні

умови ефективної її організації та з'ясувати стан дослідженості цього питання у психолого-педагогічній літературі.

2. У ході констатувального етапу експерименту вивчено стан організації учителями початкової школи ігрової діяльності молодших школярів в укритті, результати якого показали, що переважна більшість педагогів (75%), задіяних у експерименті, володіють середнім рівнем теоретичних знань та практичних умінь щодо організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, частково обізнані з її сутнісними особливостями і демонструють загалом невисоку активність у організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті. Результати спостережень засвідчили, що, переважно, ігрова діяльність, організована педагогами в укритті, була недостатньо ефективною: не досягалася мета та не реалізовувалися її завдання, у ході ігор часто виникали труднощі, котрі заважали досягненню кінцевих результатів, ігрова діяльність залишалася незавершеною тощо.

3. У ході експериментальної роботи було виділено основні показники та критерії рівнів сформованості знань та практичних умінь учителів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті та рівнів ефективності її організації, серед яких вагоме місце займає врахування особливостей організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті, таких як: планування ігрової діяльності, визначення її мети та завдань, досягнутість кінцевих результатів, ретельна організаційна робота, використання різних видів ігрової діяльності, застосування принципів педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів, створення ігрового осередку та врахування умов укриття.

4. Наслідком необхідності удосконалення організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті стало проведення формувального та контрольного етапів експерименту. Було розроблено та реалізовано програму роботи з учителями початкових класів з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті: майстер-клас, семінар-практикум для учителів та цикл ігор для учителів та учнів. За допомогою методів, які застосовувались

на констатувальному етапі педагогічного експерименту, проведено контрольний зріз, за результатами якого визначено ефективність проведеної роботи: виявлено наявність позитивної динаміки рівнів сформованості теоретичних знань і практичних умінь учителів та рівнів ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті. Отже, є підстави вважати реалізовану програму роботи з організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті ефективною, іншими словами такою, яка сприяє підвищенню професійно-педагогічної компетентності учителів та підвищенню ефективності організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті. Слід зазначити, що викладені у дослідженні результати не розглядаються як вичерпні, оскільки ігрову діяльність молодших школярів можливо організовувати у різних умовах реалізації освітнього процесу, зокрема в укриттях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш. А. У школу - з шести років. Педагогіка, 1986.176 с.
2. Бібік Н. Гра в навчанні молодших школярів: варіативність підходів до застосування. *Ukrainian educational journal*. 2023. № 3. С. 197–204. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-197-204>
3. Бондаренко В. Проблеми соціальної адаптації молодших школярів в умовах воєнного часу. *Вересень*. 2022. Т. 2, № 93. URL: <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2022.07>
4. Васирина А. Особливості організації ігрової діяльності на уроках в початковій школі. *Наука сьогодення: від досліджень до стратегічних рішень*/chair О. Мойко.2020. URL: <https://doi.org/10.36074/25.09.2020.v2.05>
5. Виготський Л. С. Гра та її роль у психічному розвитку дитини. 1966. № 6. с. 62–76.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
7. Гриньова М.В. Гра як засіб удосконалення саморегуляції навчальних дій. *Початкова школа*. 1990. №4. С. 19–22.
8. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87: станом на 6 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text>
9. Дмитрієва Г., Федь І., Плахотський О. Дослідження стану сформованості пізнавальної активності здобувачів початкової освіти засобами ігрової діяльності. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 9(15). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-9\(15\)-396-407](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-9(15)-396-407)
10. Драч І. Ф., Кримський С.Б., Попович М. В. Григорій Сковорода: Біографічна повість. Київ: Молодь, 1984. 216 с.
11. Ельконин Д. Б. Психологія гри. 1976. С. 62-66.
12. Жданов Д. Дидактичні можливості інтелектуальних ігор. 2007. № 7. С. 1-14.

13. Засєкіна Т. Ключові питання оновлення змісту навчання. *Освіта України*. 2017. С. 10.
14. Заячківська Н., Кашуба Н. Ігрова діяльність як невід'ємний компонент навчання молодших школярів. *Молодий вчений*. 2021. № 9. С. 16–19. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-9-97-4>
15. Когут У., Сікора О., Вдовичин Т. Виклики навчання та викладання в умовах війни. *Молодь і ринок*. 2022. № 6/204. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/260171>
16. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори: у трьох томах. Т.1. Велика дидактика; під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. Красновського А. Л. Київ: Рад. Школа. 1940. 248 с.
17. Концепція Нової української школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
18. Копосов П. Г. Дидактичні особливості організації навчально-ігрової діяльності учнів 1-2 класів: навч.-метод. посібник. Харків: Видавництво «Фабула», 2021. С. 136
19. Копосов П. Г. Розвиток мовлення учнів 1–2 класів у навчально-ігровій діяльності: дисертація канд. пед. наук: 13.00.02. Інститут педагогіки НАПН України. Київ. 2013. 240 с.
20. Копосов П. Г. Місце навчальної гри у методичній системі сучасної дидактики. Київ: Рідна школа. 2000. № 11. С. 65–66.
21. Крутій В. А. Активізація навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор: 13.00.09. Рівне. 2001. 196 с.
22. Кубіцька О. Ю. Активізація пізнавальних здібностей учнів початкової школи засобами ігрової діяльності: магістерська робота. 2021. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/5724>

23. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально–виховному процесі: монографія. Київ: КМПУ імені Б. Д. Грінченка. 2003. 272 с.
24. Куліш І. М. Проблеми гри, ігрової діяльності в психолого-педагогчній теорії та практиці. *Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / кол. авт.* Київ: Наук.-метод. центр вищої освіти. 2001. Вип. 23. с. 160.
25. Лесгафт П. Ф. Вибрані педагогічні твори. Педагогіка. 1988. 400 с.
26. Литвиненко С. Феноменологія гри та ігрової діяльності: сучасні підходи. *Освітній простір України.* 2019. № 16. С. 174–181. URL: <https://doi.org/10.15330/esu.16.174-181>
27. Локшина О., Глушко О., Джурило А., Кравченко С. Освіта в реаліях війни: орієнтири міжнародної спільноти: оглядове видання / за заг. ред. Олега Топузова, Олени Локшиної. Київ: Пед. Думка. 2022. с. 50. URL: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55>
28. Малік О. І. Принципи організації дитячого середовища, що стимулює дітей до ігрової діяльності: thesis. 2019. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/13465>
29. Малихін О., Арістова, Н., Рогова, В. Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. Харків: Український педагогічний журнал. 2022. №3. С. 68–77.
30. Мальований Ю. І. Форми навчання в школі: книга для вчителя. Київ: Освіта. 1992. 160 с. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>
31. Монтессорі М. Самовиховання і самонавчання в початковій школі. 1995. 108 с.
32. Небитова І. А. Сучасний погляд на педагогічні ідеї Марії Монтессорі. *Spiritual and intellectual upbringing and teaching youth in the xxi century.* 2023. С. 156–160. URL: <https://doi.org/10.58962/2708-4809.wsnos.2023.23>
33. Підласий І. П. Як підготувати ефективний урок. Київ: Вища шк., 1989. 320 с.

34. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ: Видавництво А.С.К. 2003. 192 с.
35. Пономарьова К. Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах. Київ: Початкова школа. 2015. № 12. С. 1–6.
36. Порошук В. П. Динамічні перерви. 1-2 класи. Харків, 2018. 223 с.
[URL:https://oxford-book.com.ua/uk/ukrayinski-predmeti/63521-dinamichni-perervi-12-klasi-osnova-poroshuk.html](https://oxford-book.com.ua/uk/ukrayinski-predmeti/63521-dinamichni-perervi-12-klasi-osnova-poroshuk.html)
37. Потапова Л. В. Гра як засіб виховання особистості, історичний екскурс. В кн. Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. *Збірник наукових праць*. Київ. 2000. с. 49–54.
38. Рома О. Ю. Підготовка вчителів початкової школи в системі післядипломної освіти до реалізації ігрових методів навчання засобами LEGO. К.: Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя. 2020. 276 с.
39. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології. Педагогіка. 1989. 387 с.
40. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта. 1996. 304 с.
41. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ: Генеза. 2012. 368с.
42. Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення. Київ: Рідна школа. 2001. № 4. с.18–20.
43. Султанова Н. В., Садова С. С. Значення ігрової діяльності в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти: зб. матер. IV Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти». 2022. Київ. С. 213–217.
44. Суровицька М. Вплив гри на розвиток особистості молодших школярів. Київ: Молодь і ринок. 2014. № 2. С. 170–174.
45. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям: вибрані твори. Київ: Рад. Школа. 1977. Т. 3. С. 7–279.

46. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія. Київ: НУБіП. 2017. 506 с. URL: <https://doi.org/10.31812/0564/1425>
47. Топузов, О., Засекіна, Т. Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови. Методичний порадник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року: методичні рекомендації. Київ: Видавничий дім «Освіта». 2022. 296 с. URL: <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-70>
48. Ушинський, К. Д. Вибрані педагогічні твори. Т. 1: Теоретичні проблеми педагогіки. Київ: Рад. шк. 1983. 488 с.
49. Файчак З. Є. Розвиток навчальних інтересів молодших школярів засобами народознавчого матеріалу та гри. Київ: Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ. 1994. 140 с.
50. Цимбалюк І. М. Психологія: навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. К.: Професіонал. Київ. 2004. 216 с.
51. Чумарна М. І. Ранкові зустрічі в початковій школі: дидак. матер. / М. І. Чумарна. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 24 с.
52. Шахрай В. М. Організація театральньо-ігрової діяльності школярів з метою розвитку їхньої соціальної компетентності. *Педагогіка XXI століття: сучасний стан та тенденції розвитку*. 2021. С. 675–700. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-241-1-25>
53. Шевчук М.О. Дидактична гра як засіб пізнання і розвитку творчості учнів: матеріали консульпункту для учителів початкових класів. Нетішин. 2014. 91 с.
54. Шевчук Т.О. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери молодших школярів у художньо-ігровій діяльності: Автореф. дис. анд. пед. наук. 2000. с. 103.
55. Шевельова В.В. Методика організації ігрової діяльності в початкових класах. Початкове навчання та виховання. №4/5. 2016. С. 5–9.

56. Шелестова Л.В. Особливості навчання учнів початкової школи в умовах війни. Київ. 2022. С. 204–207. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734580/1/ShLV_20_03_2022_2.pdf

57. Щербань П. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи. Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 13. С. 286. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2014_13_57

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитування учителів початкової школи з метою вивчення стану організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті

1. Чи вважаєте Ви можливою організацію освітнього процесу в укритті?
 - а) так
 - б) ні
2. Чи організовуєте Ви ігрову діяльність молодших школярів у освітньому процесі (загалом)?
 - а) так
 - б) ні
3. Чи вважаєте Ви ігрову діяльність ефективним педагогічним засобом у питанні вирішення освітніх завдань в укритті?
 - а) так
 - б) ні
4. Чи вважаєте Ви важливим створення ігрового осередку в укритті?
 - а) так
 - б) ні
5. Чи продовжуєте Ви в укритті перерваний повітряною тривоною етап освітнього процесу?
 - а) так
 - б) ні
6. Чи проводите Ви ігрову діяльність з учнями в укритті?
 - а) так
 - б) ні
7. Вкажіть, які труднощі у Вас виникають у процесі організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті?

8. Чи плануєте Ви діяльність учнів в укритті?

а) так

б) ні

9. Назвіть види діяльності, які Ви проводите з учнями в укритті?

10. Які види ігрової діяльності Ви вважаєте доцільними для організації в укритті?

11. Чи потрібна Вам методична допомога у питанні організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті?

а) так

б) ні

Анкета для учителів початкової школи на визначення рівнів знань щодо організації ігрової діяльності молодших школярів

Відомості про респондента: освіта, спеціальність, педагогічний стаж роботи.

Питання на визначення рівня знань щодо ігрової діяльності та її організації в укрітті.

2.1. Оберіть види ігор за сферою діяльності:

- а) фізичні;
- б) інтелектуальні;
- в) дидактичні;
- г) соціальні;
- д) психологічні.

2.2. Оберіть види ігор за характером психологічного процесу

- а) навчальні;
- б) розвивальні;
- в) творчі;
- г) комунікативні;
- д) розважальні.

2.3. Оберіть види ігор за ігровою методикою:

- а) спортивні;
- б) предметні;
- в) сюжетні;
- г) рольові;
- д) імітаційні.

2.4. Оберіть ігри за ігровим середовищем:

- а) без предметів / з предметами;
- б) настільні, кімнатні, вуличні;
- в) комп'ютерні;
- г) імітаційні;
- д) розвивальні.

- 2.5. Позначте етапи організації ігрової діяльності:
- а) етап вибору ігрової діяльності;
 - б) етап аналітико-корегувальний;
 - в) *етап узагальнення інформації;*
 - г) підготовка та проведення ігрової діяльності;
 - д) керування ігровою діяльністю.
- 2.6. Визначіть структурні компоненти ігрової діяльності:
- а) спонукальний;
 - б) *імітаційний;*
 - в) орієнтувальний;
 - г) контрольнo-оцінювальний;
 - г) виконавчий;
 - д) контрольнo-оцінювальний.
- 2.7. Чи існують, на вашу думку, характерні особливості організації ігрової діяльності в укритті?
- а) так;
 - б) ні;
 - в) не впевнена (ий).
- 2.8. Позначте особливості організації ігрової діяльності молодших школярів:
- а) наявність інвентарю, атрибутики;
 - б) наявність правил;
 - в) наявність мети;
 - г) наявність суддів;
 - д) наявність помилок.
- 2.9. Позначте специфічні особливості організації ігрової діяльності в укритті:
- а) обмеженість у виборі місця проведення;
 - б) обмеженість у тривалості;
 - в) обмеженість у кількості інвентарю;

г) обмеженість рухової активності;

д) обмеженість у виборі змісту.

2.10. Які види ігрової діяльності Ви організовуєте в укритті?

а) сюжетно-рольові;

б) рухливі;

б) спортивні;

в) настільні;

г) дидактичні;

д) розважальні.

I. Знання специфіки педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів та методики її організації.

1. Вкажіть особливості специфіки педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів:

а) чітка постановка завдань ігрової діяльності;

б) контроль дій учасників;

в) готовність учнів до участі у грі;

г) зупинка ігрової діяльності у разі допущення учасниками помилок;

д) поетапність проведення складних ігор.

2. Позначте принципи педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів:

а) принцип взаємозв'язку ігрової та неігрової діяльності;

б) врахування вікових та індивідуальних особливостей учасників ігрової діяльності;

в) залучення всіх учасників до ігрової діяльності;

г) створення атмосфери доброзичливості;

д) демократичний стиль керівництва.

3. Визначіть складові організаційного етапу методики проведення ігрової діяльності:

а) формулювання мети, завдань;

б) вибір місця проведення, часу на проведення;

- в) визначення форми гри;
 - г) врахування пори року;
 - д) вибір інвентарю для проведення ігрової діяльності та врахування кількості учасників.
4. Керівництво ігровою діяльністю молодших школярів в укритті полягає:
- а) у ненав'язливому спрямуванні дій учасників;
 - б) підтримка учасників, які з різних причин відстають від інших;
 - в) безпосередня участь учителя у грі у ролі учасника;
 - г) у справедливому визначенні результатів;
 - д) у дорученні учням ролей арбітрів, ведучих, помічників тощо.
5. Позначте ознаки ефективної організації ігрової діяльності:
- а) досягнення мети та виконання завдань ігрової діяльності;
 - б) отримання результатів ігрової діяльності;
 - в) вмотивованість учнів до участі у ігровій діяльності;
 - г) ініціативність учнів у грі;
 - д) прохання учасників зіграти у цю гру ще.
6. Позначте труднощі, які, на вашу думку, можуть виникнути у процесі організації ігрової діяльності в укритті:
- а) конфліктна ситуація через недостатнє розуміння змісту ігрової діяльності;
 - б) неготовність учнів до участі у ігровій діяльності;
 - в) нестабільний психоемоційний стан учасників ігрової діяльності;
 - г) відсутність ігрового осередку;
 - д) зупинка гри через відбій повітряної тривоги.

*Орієнтовна схема аналізу організації ігрової діяльності, проведеної
учителями початкової школи у ході спостереження*

Гра «Статуя»

Вид ігрової діяльності: розважальна.

Мета:

Завдання: не визначені.

Підготовчий етап:

місце визначено;

обладнання – каре-мати;

тривалість гри – не визначена.

Організаційний етап:

Учитель розміщує дітей у приміщенні у довільному порядку, пояснює правила гри, обирає ведучого.

Хід гри: Ведучий виходить у інше приміщення, рахує до двадцяти та повертається до гравців.

Гравці, поки ведучий знаходиться у іншому приміщенні і рахує – приймають різні пози та завмирають у цих позах, як статуї. Ведучий повертається до приміщення, довільно ходить по кімнаті та оглядає «статуї». Гравці-«статуї» намагаються змінити свої пози непомітно для ведучого.

Якщо ведучий помічає рух «статуї», вона оживає і покидає гру. Гра продовжується доти, доки залишиться один ведучий.

Аналіз організації та проведення ігрової діяльності: не сформульовано мету та завдання гри; не визначена тривалість гри; одноосібний вибір ведучого учителем (вибір ведучого доцільно проводити за допомогою лічилки тощо); учитель виконує роль спостерігача, не відбувається зміни ролей серед учасників, учитель безпосередньо не бере участі у грі. При виборі гри враховано місткість приміщення та помірну рухову активність учнів, що важливо для організації ігрової діяльності в укритті. Педагог пояснює правила гри чітко, зрозуміло. Обрано тривалу ігрову діяльність, у результаті гра

затяглася, прозвучав відбій повітряної тривоги й гра залишилася не завершеною. Одноманітність діяльності у ході гри швидко набридла учням, інтерес до участі у грі поступово знизився, учні стали відволікатися, міняти пози з неохотою. Після того, як гра обірвалася, діти не звернулись до учителя з проханням продовжити гру у класі. Отже, організація та проведення даної ігрової діяльності виявилася неефективною.

Гра «Вовк та Пес»

Вид: рухлива.

Мета: розвиток швидкості та спритності.

Завдання: не визначені.

Підготовчий етап: місце визначено; обладнання – каре-мати; тривалість гри – не визначена. Організаційний етап: Учитель розташовує учнів у колі, сидячи на каре-матах обличчям до центру кола, із схрещеними попереду ногами (учитель показує як). Пояснює правила гри. Учителем обирається ведучий-Вовк, який не сідає у коло, гравці у колі - качки.

Хід гри: Вовк ходить по колу та торкається рукою голови кожного учасника, кажучи при цьому слово «качка». За власним бажанням він може торкнутися голови гравця і сказати слово «пес», а не «качка». Завдання того гравця, якого назвали словом «пес», швидко піднятися й бігти за Вовком–ведучим.

Завдання Вовка-ведучого пробігти по колу так, щоб його не наздогнав Пес, й швидко зайняти його місце в колі. Якщо Пес наздогнав Вовка, перш ніж той оббіг коло і зайняв порожнє місце, Пес стає ведучим, а Вовк – покидає гру. Якщо Пес не наздогнав Вовка, то Пес покидає гру, а Вовк продовжує водити у ролі ведучого. Гра закінчується, коли залишається останній гравець.

Аналіз організації та проведення ігрової діяльності: завдання гри не визначені; тривалість гри визначена; одноосібний вибір ведучого учителем (вибір ведучого доцільно проводити за допомогою лічилки, загадки); інвентар – не потрібний; учитель виконує роль спостерігача, відбувається зміна ролей серед учасників, учитель безпосередньо не бере участі у грі. При виборі гри не

розраховано місткість приміщення та інтенсивність рухової активності учнів, у результаті під час бігу по колу гравці наштовхувались на учнів, які сиділи у колі, що могло призвести до травмувань, до того ж внаслідок обмеженості простору сформоване коло було надто щільним, і гравцям не завжди вдавалося швидко потрапити на вільне місце.

Педагог пояснює правила гри чітко, зрозуміло, підтримує учнів, направляє їх діяльність. Обрана вчителем ігрова діяльність не складна, зрозуміла для учнів, не викликала труднощів при виконанні завдань. Тривалість ігрової діяльності - 15 хв, отже гра проведена повністю, досягнуто результат. Зміна ролей, рухів підтримували інтерес учнів до самого завершення гри. По закінченні гри учні звернулися до вчителя з проханням пограти у цю гру ще. У ході ігрової діяльності діти щиро висловлювали свої емоції, вболівали за гравців, раділи перемогам та сумували з невдач. Один з гравців у кінці ігрової діяльності запропонував удосконалити гру, створивши два кола та обравши двох ведучих-Вовків – так гра проходитиме швидше, отже присутній прояв дитячої ініціативності. Аналіз гри вчителем не здійснювався. Загалом, попри певні недоліки, ігрова діяльність проведена доволі ефективно.

Гра «Подаруй ніс Сніговикові».

Вид: розважальна.

Мета: не сформульовано.

Завдання: не визначені.

Підготовчий етап: під час попереднього перебування в укритті учні малювали сніговика (без носа) та клеїли з картону носи (кому які до вподоби); місце визначено; фліп-чарт, магніти, малюнок сніговика, носи для сніговика, пов'язка на очі; тривалість гри – не визначена. Організаційний етап: Педагог прикріплює малюнок сніговику до фліп-чарту магнітами та позначає стартову лінію. Учитель пояснює правила гравцям, розташовує учнів у шеренгу одного за одним. Педагог звертається до гравців по допомогу: потрібно два

помічника, котрі зав'язуватимуть гравцям очі, розкручуватимуть та направлятимуть у бік малюнка.

Хід гри:

Помічники підводять гравця до стартової лінії, зав'язують йому очі, дають руку ніс для сніговика, тричі розкручують та направляють у бік фліп-чарту з малюнком. Гравцю потрібно дійти до сніговика та прикріпити йому носа наосліп. Наприкінці гри учитель замінює помічників, даючи їм змогу зіграти. Перемагає гравець, який прикріпить ніс сніговикові найточніше.

Аналіз організації та проведення ігрової діяльності: мета ігрової діяльності не сформульована; завдання гри не визначені; тривалість гри визначена – 15 хв; інвентар – підготовлений; учитель виконує роль спостерігача, безпосередньо не бере участі у грі. При виборі гри розраховано місткість приміщення та інтенсивність рухової активності учнів відповідно до умов укриття.

Педагог пояснює правила гри чітко, зрозуміло, підтримує учнів, направляє їх діяльність. Обрана вчителем ігрова діяльність не складна, зрозуміла для учнів, не викликала труднощів при виконанні завдань. Незначна тривалість ігрової діяльності дозволила провести її повністю, досягнуто результат. Непередбачуваність результату підтримувала інтерес учнів протягом усієї гри. По закінченні гри учні звернулися до вчителя з проханням пограти у цю гру ще. У ході ігрової діяльності вчитель просив учнів про допомогу, діти щиро пропонували свої послуги. Учні відкрито висловлювали свої емоції у ході гри, раділи успіхам, підбадьорювали один одного. Аналіз гри у кінці учителем не здійснювався. Загалом, попри певні недоліки, ігрова діяльність проведена доволі ефективно з огляду на розважальну спрямованість.

Важливою, на наш погляд, є практика залучення учнів до підготовчого етапу організації ігрової діяльності: учні своїми руками готували інвентар для гри.

Майстер-клас для учителів початкової школи

Тема: «Ігрова діяльність молодших школярів на ранкових зустрічах в укритті».

Мета:

- Ознайомлення колег із досвідом роботи з організації ігрової діяльності в укритті на ранкових зустрічах;
- підвищення професійної компетентності вчителів, учасників майстер-класу, у процесі активної педагогічної співпраці;
- демонстрація методів і форм роботи на етапі проведення ранкових зустрічей, спрямованих на формування ключевих компетентностей молодших школярів;
- поглиблення практичних умінь учителів початкової школи з ефективної організації ігрової діяльності молодших школярів в укритті на етапі ранкової зустрічі;
- розвиток умінь стабілізації психоемоційного стану учнів на ранкових зустрічах та створення сприятливих умов для проведення ігрової діяльності з учнями;
- з'ясування причин недостатньої ефективності проведення ігрової діяльності молодших школярів в укритті.

Завдання:

- поглибити знання учителів початкової школи щодо значення та структури ранкової зустрічі;
- вчити організовувати ігрову діяльність на різних етапах ранкової зустрічі в укритті;
- моделювати ігрової діяльності відповідно до завдань ранкової зустрічі та умов укриття;
- розвивати навички ефективного спілкування.

Обладнання: «кошики» (коробки, капелюхи тощо), набори карток з малюнками або назвами продуктів харчування, яблука, музичний супровід, мікрофон;

малюнки дерева, квітки, розрізані довільно на частини, картки з навідними питаннями;

фліп-чарим (або частини класної дошки), схематичні малюнки будинків, кольорові олівці.

I. Майстер-клас від учителя початкової школи

Вступне слово. Добрий день, дорогі колеги. Сьогодні ми С.В. хочемо поділитися з Вами своїм досвідом з організації ранкової зустрічі в укритті та ігрової діяльності на різних етапах ранкової зустрічі в укритті. Я розповім про свою роботу з організації такого етапу ранкової зустрічі, як обмін інформацією та проведу з вами кілька ігор. Вважаю, що така робота дуже важлива в укритті, адже допомагає відволікти учнів від повітряної тривоги, заспокоїти та налаштувати на роботу. Але спочатку, для повторення, трохи важливої інформації про ранкову зустріч.

У методичній літературі ранкові зустрічі найчастіше визначають практикою, яка проводиться на початку дня, під час проведення якої учитель і учні об'єднуються у коло, беруть участь у різноманітних пізнавальних активностях, завдяки чому створюється позитивне налаштування на весь навчальний день загалом та на навчання зокрема, формується турботлива й відповідальна дитяча спільнота, відбувається розвиток мовленнєвих, соціальних та академічних навичок дітей.

У деяких дослідженнях ранкові зустрічі взагалі визначають педагогічною технологією з певною послідовністю проведення, яка окреслює для застосування певне коло форм, прийомів навчання та засобів виховання. Серед основних вимог до проведення ранкових зустрічей, які відзначають як науковці, так і учителі, є активне використання ігрових прийомів та засобів.

Організація та проведення ранкових зустрічей має певні особливості:

1. Учитель-фасилітатор (людина, яка допомагає зробити так, щоб все відбувалось належним чином, але не намагається жорстко контролювати процес);
2. Основні суб'єкти ранкової зустрічі – учні;
3. Організація ранкових зустрічей вимагає зручного предметно-просторового середовища;
4. Інклюзивність – обов'язкове включення кожної дитини, її активна участь в обміні досвідом, обговоренні проблем, що хвилюють дітей і безпосередньо їх стосуються, у прийнятті рішень;
5. Інтерактивний та невимушений характер зустрічі;
6. Активне використання ігрових прийомів і засобів;
7. Атмосфера довіри, взаємоповаги, взаємопідтримки, співпраці.
8. Ранкові зустрічі виконують великий обсяг різноманітних педагогічних функцій.

Під час ранкових зустрічей я маю змогу вирішити важливі освітні завдання: у першу чергу, завдання створення позитивної атмосфери у класі, яка пануватиме протягом усього навчального дня; згуртування учнів класу та створення дружньої спільноти; встановленню довірливих взаємин між дітьми та дітей з вчителем; розвиток навичок спілкування, взаємодопомоги.

Успішна організація етапу ранкової зустрічі дозволяє значно зекономити час, адже гуртування колективу доволі тривалий процес, який потребує терпіння та уваги. До того ж, проведення ранкової зустрічі в укритті, сприяє економії часу на першому уроці, підготовлює учнів до подальшого навчального процесу. Виступаючи фасилітатором, я маю змогу забезпечувати комунікацію між учнями. Ранкова зустріч буде успішною за умови вибору допустимої межі контролю, за якої значну частку відповідальності буде покладено на учнів, що, безумовно, сприятиме створенню атмосфери невимушеності та довіри. Результативність та успішність застосування ранкових зустрічей напряму залежить від творчості та креативності вчителя, від його вміння продукувати оригінальні ідеї, творчо застосовувати досвід

проведення ранкових зустрічей, напрацьований колегами, залучати учнів до партнерства у створенні сценарію ранкової зустрічі. До того ж, ефективність проведення ранкових зустрічей в укритті, як етапу освітнього процесу, залежить від врахування на підготовчому етапі ранкової зустрічі особливостей цього етапу освітнього процесу, серед яких особливо слід виділити наступну: активне використання ігрових прийомів і засобів.

На етапі *обміну інформацією* учні висловлюють власні думки, відбувається обмін інформацією, ідеями та пропонуються важливі для дітей теми для обговорення. Учні отримують можливість краще пізнати один одного та розвиваються навички мовлення.

На цьому етапі я організую ігрову діяльність відповідно до запланованої тематики ранкової зустрічі або теми дня. Часто використовую вправу «Мікрофон», загадки, ігри «Незакінчене речення», «Склади кошик/валізу», «Спіймай гарну пораду», «Снігова куля» та інші.

- Шановні колеги, пропоную Вам побути у ролі учнів та пограти.

Тема ранкової зустрічі «Здорове харчування»

1) Гра «Склади кошик»

А. Є.: ділить учителів на пари (4 пари) та кожній парі видає «кошик» та набір карток із зображеннями продуктів харчування (вибір довільний);

- *обирає серед учителів експерта (колегу по проведенню майстер-класу), який буде перевіряти вміст «кошиків», визначать правильність виконання завдання та оголосить дві пари переможців, які допустили найменше помилок при виборі продуктів здорового та нездорового харчування;*

- *дає двом парам завдання: за визначений час, поки звучить весела мелодія, скласти в кошики продукти, які відносимо до здорової їжі;*

- *іншим двом парам дає завдання: за визначений час, поки звучить весела музика, скласти в кошики продукти, які відносимо до нездорової, шкідливої їжі.*

- Учитель оголошує старт. Учасники виконують завдання, звучить музика.

- Учитель зупиняє музику та гру. експерт перевіряє «кошки» та оголошує пари переможців. Учитель видає парам переможців по два яблука (корисна їжа).

На підсумковому етапі з метою узагальнення та систематизації знань з теми проводить ігрову вправу «Мікрофон».

Учитель бере інтерв'ю у гравців:

- Яке завдання було у вашої пари?
- Які продукти здорової/нездорової їжі ви поклали в кошик? Чому?
- Які продукти здорової/ нездорової їжі ви не поклали в кошик?

Чому?

- Які продукти викликали у вас труднощі при визначенні їх корисності/ шкідливості?

- Які продукти з тих, які ти поклав у кошик, ти любиш? Не любиш?

(Обговорення учителями проведеної ігрової діяльності: що вдалося/не вдалося, як краще провести таку ігрову діяльність з учнями, що скоректувати тощо).

Тема ранкової зустрічі «Рослини довкола»

2) Ігрова діяльність «Оживи дерево/квітку/тощо»

(Заздалегідь підготовлено малюнки із зображенням дерева, квітки їх намалювали учні на занятті з малювання в укритті днем раніше), розрізаних на частини у довільному порядку; та картки з навідними питаннями про рослину для груп гравців:

- якого кольору моє листячко влітку, восени?
- якої форми моє листя/стовбур?
- де, зазвичай, я люблю рости? (в лісі/саду/біля водойми/тощо);
- які плоди я даю? І т.п.

Учитель ділить учасників майстер-класу на групи. Кожна група обирає оповідача, який буде від імені рослини, яку складе група з частинок за картою

розповідати про неї так, щоб група відгадала назву рослини. Кожна група отримує «розібраний» малюнок.

Учитель оголошує завдання: кожна група повинна зібрати свій малюнок та обрати представника від групи, який «оживить» її (висловити від імені рослини її думки та характерні особливості). Гра зупиняється, коли якась з груп першою збере малюнок. Учитель запрошує представника групи «оживити» рослину, яка є на зібраному малюнку, розповідаючи про рослину від її імені, використовуючи питання на картці та пропонує іншим групам відгадати назву рослини. Якщо назва рослини вгадана, учитель продовжує гру допоки інша група збере малюнок і т.п. (Учитель повинен передбачити обмеження у часі, якщо збір малюнка і розповідь буде займати багато часу).

Підсумковий етап. Визначення групи переможців (рослину вгадали за розповіддю) та малюнок складений без помилок.

(Обговорення учителями проведеної ігрової діяльності: що вдалося/не вдалося, як краще провести таку ігрову діяльність з учнями, які моменти врахувати або змінити тощо).

II. Майстер-клас від учителя початкової школи

Вступне слово. Шановні колеги, я хочу запропонувати Вам ігрову діяльність для проведення етапу *групового заняття* ранкової зустрічі в укритті. Сподіваюсь, вона стане Вам у нагоді. Але, перш ніж почати грати, хочу трішки додати теоретичної інформації про ранкову зустріч, яка, на мою думку, буде корисною у практичній роботі.

Ігрова діяльність й ранкова зустріч мають такі спільні риси, як: відсутність примусу (проводяться за бажанням дітей), отримання задоволення від процесу, імпровізаційний, творчий, активний характер, емоційність, наявність правил (прямих або прихованих), послідовність та продуманість розвитку. Ранкові зустрічі та ігрова діяльність виконують однакові функції, як от: соціалізуюча, комунікативна, діагностувальна, корекційна, виховна, розвивальна.

Ще одним важливим моментом, притаманним як ігровій діяльності, так і ранковим зустрічам, є можливість психологічного налаштування учнів перед навчальним процесом, що сприяє мотивації до навчання та стабілізації розладів психоемоційного стану дітей, викликаних повітряною тривою. Діти приходять щодня до школи з різним настроєм і відчуттями, не завжди позитивними. Від того, наскільки успішно вчитель обере форми проведення ранкових зустрічей або відповідну ігрову діяльність, залежить успішність подальшого навчального процесу, адже позитивний настрій дітей сприяє підвищенню активності учнів в отриманні знань, успішному та швидкому переключенню або реагуванню на зміну форм роботи (наприклад, з групової на індивідуальну, з індивідуальної на парну) тощо.

Як у грі, так і під час ранкових зустрічей я маю змогу націлити учнів на тему уроку, перевірити рівень обізнаності дітей з теми, активізувати пізнавальні процеси, мотивуючи до пізнання нового, та обирати форми роботи протягом навчального дня.

Ранкові зустрічі актуальні ще й з огляду на те, що сучасні діти надто перенасичені різноманітною інформацією, уривчастими відомостями з різних сфер, що викликає в дітей труднощі із систематизацією інформації та застосуванням її на практиці, а під час ранкових зустрічей вчитель має можливість в ігровій формі зорієнтувати учнів на конкретну тему, визначити рівень їх обізнаності за даною темою та, відповідно, обрати оптимальні форми роботи на уроці. Я переконана, педагогам початкової школи не слід відмовлятися від проведення ранкових зустрічей, адже це важливий етап освітнього процесу молодших школярів, особливо в укріпті, де організація цього процесу не набагато складніша, ніж у традиційних умовах класу.

У методичних посібниках є кілька варіантів основних компонентів ранкової зустрічі, наприклад:

1. Вітання; обмін інформацією; групове заняття; щоденник вражень.
2. Вітання; групові заняття; щоденні новини; обмін інформацією.
3. Вітання; обмін інформацією; крісло автора; групове заняття.

4. Вітання; повідомлення учнів; гра; колективна робота та ін.

Отже, вчитель має можливості для творчого вибору при обранні структури, плануванні та організації ранкової зустрічі.

Я б виділили ще один компонент ранкової зустрічі – організаційний. Цей важливий етап часто недооцінюють науковці та практики і не включають у сценарій ранкових зустрічей. Проте, він має велике значення та впливає на те, як пройде ранкова зустріч, чи будуть виконані поставлені перед нею завдання, чи буде вона успішною. До того ж, зазначений підготовчий етап є обов'язковим у процесі організації ранкових зустрічей та ігрової діяльності під час ранкових зустрічей в укритті, оскільки допомагає учителеві врахувати специфічні організаційні особливості такої роботи. Як і в організації ігрової діяльності, організаційний компонент ранкової зустрічі включає: визначення часу, тривалості та місця проведення; підготовку місця проведення. Організаційний компонент ранкової зустрічі різниться з аналогічним етапом ігрової діяльності лише обов'язковим об'єднанням учнів у коло.

Етап групового заняття під час ранкової зустрічі покликаний єднати та гуртувати дитячий колектив, сприяти формуванню групової командної роботи. На цьому етапі краще обирати нетривалі та швидкі у виконанні ігрові вправи, позбавлені елементів змагальності, спільні справи, які приносять радість: спільне виконання пісень, розгадування ребусів, загадок, кросвордів, шарад, створення колажів тощо. Доцільно обирати заняття, котрі враховують індивідуальний рівень розвитку певної навички в учнів. Такі групові заняття здебільшого пов'язані з навчальною програмою чи темою, яка в цей час вивчається у класі. Проте, ігрова діяльність не буде зайвою й на цьому етапі, а слугуватиме успішному здійсненню очікувань, які ставитимемо на меті.

Наприклад, якщо *тема дня «Країна звуків та чисел»*, на етапі групового заняття я провожу гру «Будівельники».

Ігрова діяльність «Будівельники»

(Заздалегідь приготовані схематичні малюнки будинків, у яких є лише стіни й дах, на фліп-чартах).

Учитель проводить підготовку та дає завдання учителям, які виконують їх за словами учителя:

- Уявіть, що ми будуємо будинок. Стіни та дах ми вже маємо, і починаємо малювати інші частини будинку:

назви яких починаються звуком [д] (димар, двері);

у назвах яких є звук [р] (ручка, рама, веранда);

у назвах яких є звук [к] (вікно);

назви яких починаються звуком [с] (східці).»

- «Давайте посадимо біля нашого будинку квіточки, кущі, дерева, щоб було гарно та зелено. Намалуйте квітку:

назва якої починається звуком [ч] (чорнобривці);

у назві якої є два звуки [ж] (жоржина);

назви яких закінчуються звуком [а] (айстра, ромашка, троянда)».

- «Намалуйте дерево:

у назві якого є звук [з] (береза);

у назві якого є два звуки [о] (тополя, горобина);

назва якого починається звуком [к] (клен, калина) тощо.

- Прикрасимо наш будинок. Пофарбуємо:

Дах - у коричневий колір;

двері - у жовтий колір;

веранду - у синій колір і т.п.»

- Підсумкове завдання на розвиток уваги та зорової пам'яті.
- «Відкладіть олівці. Переверніть малюнки. Не підглядаючи, дайте відповіді на питання:

Скільки дверей у вашому будинку?

Скільки вікон у вашому будинку?

Скільки квіток ви посадили?

Скільки дерев ростуть біля вашого будинку?

Якого кольору двері вашого будинку/дах?

Яка пора року на вашому малюнку?

Назвіть місяці цієї пори року.

(Обговорення учителями проведеної ігрової діяльності: що вдалося/не вдалося, як краще провести таку ігрову діяльність з учнями, які моменти врахувати або змінити тощо).

III. Підсумковий етап майстер-класу. Учасники майстер-класу спільно створюють алгоритм організації ігор, у котрих брали участь.

Алгоритм проведення запропонованих ігор

Гра «Склади кошик»

Мета:

- Виявити рівень обізнаності учнів за загальною темою «Ранкової зустрічі» «Продукти харчування»;
- актуалізувати знання учнів з теми;
- розвиток зв'язного мовлення;
- формування навичок роботи у парах;
- розвиток творчих здібностей учнів, ініціативності;
- виховання культури харчування;
- формування навичок комунікації, згуртованого дружнього дитячого колективу.

Хід проведення ігрової діяльності «Склади кошик».

Підготовчий етап.

Учитель:

Визначає мету, зміст та завдання гри, правила; визначає тривалість, спосіб проведення, роль учителя у грі (гравець, уболівальник, арбітр); готує інвентар для проведення гри; підбирає музичний/віршований супровід;

Організаційний етап.

Учитель:

ділить клас на пари; пояснює завдання та правила; роздає інвентар;

Етап проведення.

Учитель:

- включає музичний супровід і дає старт грі;

- контролює хід гри.

Етап підбиття підсумків.

Перевірка результатів гри та визначення переможців; вправа «Мікрофон».

Ігрова діяльність «Оживи дерево»

Мета: Виявити рівень обізнаності учнів за загальною темою «Ранкової зустрічі» «Рослини»;

- актуалізувати знання учнів з теми;
- розвиток зв'язного мовлення;
- формування навичок роботи у групі;
- розвиток творчих здібностей учнів, ініціативності;
- виховання культури бережливого ставлення до природи;
- формування навичок комунікації, згуртованого дружнього дитячого колективу.

Хід проведення ігрової діяльності «Оживи дерево»

Підготовчий етап.

учитель: Визначає мету, зміст та завдання гри, правила;

визначає тривалість, спосіб проведення, роль учителя у грі;

готує інвентар для проведення гри;

підбирає музичний/віршований супровід;

- Організаційний етап.

учитель: ділить клас на групи;

вибір оповідачів від груп;

пояснює завдання та правила;

роздає інвентар;

Етап проведення.

учитель:

- дає старт грі;
- контролює хід гри;
- зупиняє гру, коли якась з команд першою виконує завдання;

- запрошує оповідачів від груп «оживити» рослину;
- пропонує іншим групам відгадати назву рослини.

Етап підбиття підсумків.

Перевірка результатів гри та визначення переможців; підсумкова бесіда.

Додаток Д

*Семінар-практикум для учителів початкової школи
«Організація ігрової діяльності молодших школярів на уроках в
укритті»*

Мета семінару-практикуму: підвищення рівня знань та практичних умінь педагогів з організації дидактичних ігор на уроках, організованих в укритті під час повітряної тривоги.

Завдання семінару-практикуму:

- *теоретична частина* семінару-пкртикуму – розширення та поглиблення теоретичних знань учителів про особливості організації дидактичних ігор в укритті;
- ознайомлення із способами адаптації відомих моделей ігрової діяльності до проведення в умовах укриття.

На цьому етапі відбулось ознайомлення учителів з науковими публікаціями з теми та їх аналіз. Проведено тренінг з набуття навичок адаптації відомих ігрових моделей до реалізації в умовах укриття.

- *практична частина* семінару-практикуму була присвячена проведенню кількох зразків ігрової діяльності в укритті з метою набуття педагогами практичних умінь адаптації до умов укриття дидактичних ігор за матеріалами навчально-методичних посібників.

До семінару-практикуму було підготовлено *виставку* *начально-методичних посібників* з питання організації ігрової діяльності молодших школярів.

Теоретична частина семінару-практикуму:

1. Практичний психолог закладу у своєму виступі підкреслила, що ігрова діяльність є практичною діяльністю молодших школярів, у якій діти використовують знання, здобуті під час навчання на уроках, отже вона має змогу відтворювати життєві умови для різноманітного застосування цих знань, активізації розумової діяльності. Вона наголосила на таких особливостях

ігрової діяльності як природність, доступність, бажаність. У процесі гри учень має змогу отримувати знання, розвивати уміння та навички без докладання особливих зусиль для цього, без примушування, мимовільно. Це особливо важливо для молодших школярів, оскільки цей період є перехідним, учні 1-2 класів зберігають основні ознаки дошкільників, процес адаптації до нового статусу складний для учнів і фізично, і психологічно, а ігрова діяльність, яка є провідним видом діяльності дітей 6-7 років, може значно спростити процес адаптації, адже навчання у грі буде легким та цікавим.

Вона звернула увагу присутніх на те, що у сучасних реаліях значно посилюється роль ігрової діяльності як терапевтичного засобу та засобу соціалізації дитини, адже можливості учнів до розвитку навичок спілкування та взаємодії з іншими дітьми сьогодні часто обмежені у результаті введення дистанційного навчання, або ж через питання безпеки перебування поза школою/домівкою. Отже, для кожного учителя сьогодні є важливим уміти ефективно застосовувати ігрову діяльність на усіх етапах освітнього процесу, і особливо в укритті.

2) Учитель-методист початкової школи ліцею у своєму виступі ознайомила присутніх з можливостями укриття закладу та наголосила на необхідності створення в укритті ігрових осередків як важливої складової освітнього процесу молодших школярів, адже укриття ліцею цілком придатне для створення ігрових зон. Вона також підкреслила важливість психологічного супроводу освітнього процесу в укритті з метою мінімізації та запобігання виникненню посттравматичного синдрому у дітей. Учитель-методист звернула увагу колег на ігрову діяльність як потужний педагогічний інструмент з широкими можливостями та значним функціоналом впливів на особистість дитини, за допомогою якого можливо вирішити низку освітніх завдань початкової школи, навіть під час перебування дітей в укритті під час повітряної тривоги. Вона акцентувала увагу присутніх на тому, що ігрова діяльність відіграє важливу роль у формуванні пізнавальної активності молодших школярів, особливо це стосується такого виду ігрової діяльності як

дидактична гра, котра спрямована на формування у молодшого школяра потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати джерелом нових знань, отримання нової інформації, на удосконалення пізнавальних умінь і навичок.

В умовах війни, коли процес навчання на уроці може бути перерваний повітряною тривоною, учителю важливо докласти зусиль до його продовження в укритті, де освітній процес може продовжуватися в ігровій формі, вирішуючи завдання із закріплення, узагальнення, повторення навчального матеріалу теми, розпочатої на уроці. У цьому педагогові допоможуть дидактичні ігри, котрі можуть бути адаптовані з врахуванням особливостей організації ігрової діяльності в укритті.

Методист ліцею звернула увагу на особливості дидактичних ігор та їх впливу на розвиток дитини, та ознайомила присутніх з роботами науковців, котрі досліджували ефективність застосування дидактичних ігор у навчанні молодших школярів: Н. М. Бібік, І.М. Куліш, П.Г. Копосов, О. Я. Савченко та ін., більш докладно зупинившись на роботах І. М. Куліш «Застосування дидактичних ігор у навчальному процесі» та О. Я. Савченко «Дидактика початкової школи», присвячених іграм з математичного розвитку, розвитку сенсорики, словесним іграм та їх ролі у розвитку активного мислення дитини. Тобто, головне значення дидактичних ігор полягає у тому, що: значно підвищується пізнавальний інтерес молодших школярів до навчальної діяльності; кожне заняття за допомогою ігрової діяльності стає цікавим, емоційно насиченим; розвивається позитивна мотивація до навчання, довільна увага, збільшується працездатність, полегшується процес засвоєння нового матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких дитина розв'язує те чи інше розумове завдання, підтримують і посилюють пізнавальний інтерес.

У підсумку теоретичної частини семінару–практикуму було створено пам'ятку для учителя з організації ігрової діяльності в укритті.

Пам'ятка учителю, який організовує ігрову діяльність в укритті

- 1) Обов'язково *плануйте* ігрову діяльність в укритті.
- 2) *Продумайте* та визначте тему, мету, зміст, етапи, форми діяльності, котрі застосуєте у грі, необхідний інвентар та атрибутику, обов'язково врахувавши умови укриття.
- 3) *Врахуйте особливості* організації ігрової діяльності в укритті: наявність вільного простору, інтенсивність ігрової діяльності, тривалість проведення, можливість продовжити гру, якщо її проведення в укритті буде перервано відбоєм повітряної тривоги, кількість інвентарю тощо.
- 4) *Передбачте* ігрові вправи для стабілізації психоемоційного стану учнів.
- 5) Доцільно, щоб ігри були *нетривалими* (не довше 5-10 хвилин), з не більше *двох-трьох форм дій* (особливо нові ігри), адже учням потрібен час на опанування нової практики.
- 6) Час має збільшуватися *поступово* й поступово повинна збільшуватися кількість дій.
- 7) *Місця* для проведення ігрової діяльності в укритті повинно бути *достатньо* для утворення кола, шеренги, комфортним для учнів, учителя.
- 8) Обрані учителем ігрові активності повинні відповідати розміру місця проведення (приміщення), тобто, *помірно інтенсивні*. На жаль, в умовах укриття учитель не має такого вибору місць для проведення ігрової діяльності, як у навчальному закладі.
- 9) Важливо *залучати учнів* до підготовки предметно-просторового середовища для проведення ігрової діяльності, адже це привчає учнів до відповідальності, формує почуття значимості для колективу, підвищує самооцінку дітей та згуртовує їх у спільній праці. (Учні можуть, наприклад, розкладати каре-мати, розташовувати необхідні за сценарієм гри неважкі стільці, розставляти фліп-чарти або розміщувати необхідні матеріали на них або дошках, стендах тощо).
- 10) *Залучайте* учнів до створення атрибутики, допоміжного інвентарю, призив для ігор під час творчих занять в укритті. Така спільна підготовча

робота значно підвищує зацікавленість учнів участю у грі, сприяє згуртуванню учнівського колективу, підвищує самооцінку молодших школярів та розвиває їх творчі здібності.

11) *Будьте справедливими* у оцінках, вимогливими до виконання правил гри, тактовними у висловлюваннях на адресу учнів. Коректно спрямовуйте дії учнів у грі – не будьте диктатором.

12) У незаплановані моменти (*форс-мажор*) на допомогу учителю в укритті завжди прийдуть загадки, ігри «Незакінчене речення», «Склади кошик/валізу», «Спіймай гарну пораду», «Снігова куля» та інші.

Практична частина семінару-практикуму присвячена проведенню тренувань з адаптації до умов укриття, організації та застосування дидактичних ігор з навчально-методичних посібників П.Копосова «Дидактичні особливості організації навчально-ігрової діяльності учнів 1-2 класів» та М. Шевчук «Дидактична гра як засіб пізнання і розвитку творчості учнів».

Учителі були поділені на дві групи. Перша група адаптовувала до умов укриття, організовувала та проводила дидактичні ігри з математики «Не помились», «Футбол» за посібником О.М. Шевчук для своїх колег з другої групи.

Команда обирала доповідача, котрий пояснював результати групової роботи - процес адаптації, вразхування особливостей організації ігор в укритті підготовки, організації дидактичних ігор з математики.

Обрані першою групою учителі проводили опрацьовані дидактичні ігри з членами другої групи.

Друга група адаптовувала до умов укриття, організовувала та проводила дидактичні ігри з читання «Опорні слова», «Лото» за посібником П. Копосова для своїх колег з першої групи.

Підбиття підсумків семінару-практикуму. Обговорення ефективності проведених дидактичних ігор у освітньому процесі молодших школярів в умовах укриття.

Орієнтовні питання для обговорення:

- Чи досягнута мета дидактичних ігор, які провели в укритті?
- Чи виконано завдання ігрової діяльності?
- Як, на вашу думку, ігри, які провели в укритті, сприятимуть у засвоєнні навчального матеріалу тем уроків, яких вони стосувалися?
- Які особливості у організації та проведенні ігрової діяльності в умовах укриття були перешкодою до застосування опрацьованих дидактичних ігор в укритті?

Додаток Е

Цикл рухливих ігор для учнів 1-2 класів, для проведення в укритті

Проведення циклу ігор мало на меті підвищення рівня зацікавленості та мотивації молодших школярів до участі у ігровій діяльності в укритті. Ігри підбрано у відповідності до вимог організації ігрової діяльності молодших школярів: від простих до складніших.

Прищеплення звички до рухової активності починається з раннього дитинства і у значній мірі формується у початковій школі з ранкової зарядки, з прогулянок на свіжому повітрі, ігор на перервах та на уроках фізичної культури. На жаль, у наш час батьки часто нехтують повноцінним фізичним розвитком дітей на користь сучасних гаджетів. Найефективнішою профілактикою «рухового голоду» для дітей є рухливі ігри, котрі є легкими для розуміння та нескладними для виконання. Серед рухливих достатньо ігор з невеликою амплітудою та інтенсивністю рухів, що важливо у обмежених умовах приміщень укриття. Такі ігри успішно розвивають координацію рухів, спритність, згуртованість, уважність молодших школярів, уміння працювати у команді.

Гра «Вухо, горло, ніс...» (індивідуальна)

Мета: розвиток координації рухів, уваги, зосередженості, згуртованості.

Інвентар: не потрібно.

Інтенсивність гри: помірно рухлива.

Місце проведення: не вимагає багато простору.

Час на проведення: 10-15 хвилин.

Організаційний момент: учитель шикує учнів у шеренгу. Пояснює завдання та правила гри.

Хід гри:

Завдання: показувати ті частини тіла, які називає ведучий (учитель). Ведучий, називаючи частину тіла, одночасно закриває її руками, але може навмисно плутати гравців, наприклад, назвавши слово «очі» - закрити вуха.

Задача гравців - бути уважними і не допускати помилок. Той, хто помиляється, вибуває з гри. Перемагає найуважніший, котрому далі можна довірити роль ведучого. А учитель виконає роль учасника.

Підсумки: визначення та відзначення переможця. Запитання до учнів:

- Чи сподобалася вам гра? Що саме сподобалось? Що не вийшло з першого разу? Чи хотіли б ви ще зіграти у цю гру? Що змінили б у грі?

Аналіз ігрової діяльності: мету досягнуто, результати визначені. Задіяні усі учні. Учасники чітко виконували завдання, намагалися бути уважними, були активними, виявляли емоції вигуками, мімікою, жестами.

Гра «Змійка» (командна)

Мета: розвивати координацію рухів, увагу;

- виховувати організованість та згуртованість.

Ігровий інвентар: 10-12 кеглів.

Інтенсивність гри: помірно рухлива.

Місце проведення - не вимагає багато простору.

Час на проведення: 10-15 хвилин.

Організаційний момент: учитель формує дві команди (враховує кількість хлопчиків та дівчаток у командах) та шикує у дві колони. Пояснює завдання та правила гри.

Хід гри:

Одночасно грають 2 команди по 10-15 учасників. Учитель шикує учнів у дві колони - по одному за лінією старту. Перед кожною колоною учитель рівномірно розставляє по 5-6 кеглів на відстані 2-3 м одна від одної. Гравці в колонах тримають одне одного двома руками ззаду за талію.

Завдання: пройти змійкою між усіма кеглями й не зрушити, не збити їх. Пройшовши кеглі, перший номер замикає петлю навколо останньої кеглі та найкоротшим шляхом швидко повертається на лінію старту, за ним у колоні повертається його група. Таких рейсів можна зробити кілька.

Перемагає команда, гравці якої не зіб'ють кеглів та першими повернуться командою за лінію старту.

Підбиття підсумків: відзначення команди, яка перемогла.

Запитання до учнів:

- Чи сподобалася вам гра? Що саме сподобалось? Що не вийшло з першого разу? Чи хотіли б ви ще зіграти у цю гру? Що змінили б у грі?

Аналіз ігрової діяльності: мету досягнуто, результати визначені. Задіяні усі учні. Учасники чітко виконували завдання, були активними допомагали один одному, підбадьорювали вигуками. Щиро виявляли емоції вигуками, мімікою, жестами. Раділи перемозі команди. Просили повторити гру.

Гра «Задом-наперед» (індивідуальна)

Мета: розвивати координацію рухів, уміння керувати власними рухами.

Ігровий інвентар: яскрава клейка стрічка.

Інтенсивність гри: помірно рухлива.

Місце проведення - не вимагає багато простору.

Час на проведення: 10-15 хвилин.

Кількість учасників: будь-яка.

Учитель позначає лінію старту яскравою стрічкою, на відстані 3 метри позначає лінію фінішу. Пояснює завдання та правила гри.

Хід гри:

Гравці стають на лінію старту. За командою ведучого вони починають рухатися до лінії фінішу задом-наперед, не повертаючи голови. Виграє гравець, котрий останнім прийде до фінішу.

- Попередження: не можна зупинитися й рухатися в інший бік (тобто, завдання учнів рухатися якнайповільніше, не зупиняючись, та не рухаючись у зворотньому напрямку).

Перемагає учень, який першим перетне лінію фінішу, не порушивши правила. Можна для заохочення відзначити ще двох учнів, які дійшли другими та третіми.

Підсумок гри: визначення й відзначення переможців.

Запитання до учнів:

- Чи сподобалася вам гра? Що саме сподобалось? Що не вийшло з першого разу? Чи хотіли б ви ще зіграти у цю гру? Що змінили б у грі?

Аналіз ігрової діяльності: мету досягнуто, результати визначені. Задіяні усі учні. Учасники чітко виконували завдання, намагалися дотримуватися правил, були активними. Щиро виявляли емоції вигуками, мімікою, жестами. Раділи перемозі та сумували з програшу. Один з учнів запропонував ускладнити гру: повторити ходу задом-наперед у зворотньому напрямку- від фінішу до старту. Учні просили повторити гру з ініціативою учня.

Гра «Повторяшки» (парна)

Мета: розвивати уважність, зосередженість, моторно-зорову пам'ять, навички роботи у парі, скоординованість дій.

Ігровий інвентар: не потрібно.

Інтенсивність гри: помірно рухлива.

Місце проведення - не вимагає багато простору.

Час на проведення: 10-15 хвилин.

Організаційний момент: учитель формує пари (враховує хлопчик\дівчинка у парі). Пояснює завдання та правила гри. Обирає арбітра, який слідкує за правильністю виконання завдань та правил гри.

Хід гри:

Ведучий показує учням дію, що складається з 3-4 рухів. Один гравець з пари має швидко повторити ці рухи у тому порядку, в якому показав ведучий, а другий гравець з пари - у зворотньому.

Проводиться пробно-тренувальний етап. Учитель показує – учні повторюють. Далі проводиться гра.

Учитель дія 1: присісти - встати - підняти руки - опустити руки. Пари відтворюють дію.

- Дія 2: підняти руки вгору - повернути долоні вниз - опустити руки вздовж тулуба - підняти руки в різні сторони. Пари відтворюють дію.

- Дія 3: відвести праву ногу праворуч - приставити праву ногу - відвести ліву ногу - приставити ліву ногу.

- Дія 4: присісти - встати - повернути голову праворуч - повернути голову прямо.

Перемагає пара, котра без помилок виконає усі завдання.

Підсумок гри: визначення й відзначення пари переможців.

Запитання до учнів:

- Чи сподобалася вам гра? Що саме сподобалось? Що не вийшло з першого разу? Чи хотіли б ви ще зіграти у цю гру? Що змінили б у грі?

Аналіз ігрової діяльності: мету досягнуто, результати визначені. Задіяні усі учні. Учасники чітко виконували завдання, намагалися дотримуватися правил, були активними. Щиро виявляли емоції вигуками, мімікою, жестами. Раділи перемозі та сумували з програшу. Учні просили повторити гру з іншими рухами та із змінами у парах (виконання дій навпаки).

Гра «Упіймай комарика»

Мета: навчати основних видів рухів (стрибків); розвивати координацію й спритність; тренувати окомір.

Ігровий інвентар: палиця, на кінці якої мотузка довжиною 0,5 м із прив'язаною яскравою ганчіркою, стрічкою («комариком»).

Інтенсивність гри: помірно рухлива.

Місце проведення - не вимагає багато простору.

Час на проведення: 10-15 хвилин.

Організаційний момент: учитель розташовує учнів у коло діаметром 3-4 метри, учні – на відстані простягнутої руки один від одного. Учитель – у центрі кола. Пояснює завдання та правила гри. Обирає арбітра, який слідкує за правильністю виконання завдань та правил гри.

Хід гри:

У центрі кола перебуває ведучий, який тримає палицю з прив'язаною мотузкою (довжина палиці+мотузки має дорівнювати приблизно радіусу кола). Ведучий тримає палицю на такій висоті, щоб «комар» був на 5—10 см вище від витягнутих угору рук дитини і, плавно рухає палицею по колу, змушує «комаря» «літати».

Завдання: гравці, підстрибуючи на місці, повинні двома долонями «впіймати комара».

Попередження: гравці можуть підстрибувати на двох ногах або відштовхуючись однією ногою (залежно від умов які запропонує ведучий). Гравець не може покидати своє місце в погоні за «комариком». Якщо гравцю вдалося впіймати «комаря», то він перемагає. І може зайняти місце ведучого та провести наступний раунд гри.

Підсумок гри: визначення й відзначення переможців.

Запитання до учнів:

- Чи сподобалася вам гра? Що саме сподобалось? Що не вийшло з першого разу? Чи хотіли б ви ще зіграти у цю гру? Що змінили б у грі?

Аналіз ігрової діяльності: мету досягнуто, результати визначені. Задіяні усі учні. Учасники чітко виконували завдання, намагалися дотримуватися правил, були активними. Щиро виявляли емоції вигуками, мімікою, жестами. Раділи перемозі та сумували з програшу. Учні просили повторити гру.

Аналіз запропонованого до проведення циклу ігор

Розроблений нами цикл рухливих ігор для проведення на перерві враховує такі особливості організації ігрової діяльності в укритті, як:

- обмеженість простору для гри приміщенням укриття;
- помірна рухова активність;
- нетривалі;
- незначна кількість інвентарю та обладнання;
- прості у підготовці та організації;
- різноманітні за способом організації: індивідуальні, парні, групові;
- відповідають віковим особливостям молодших школярів;
- сприяють нормалізації психо-емоційного стану дітей, відволікаючи від тривог та страхів, шляхом включення у активну ігрову діяльність;
- залученість усіх учнів класу;
- учні мають змогу проявляти ініціативу, виступаючи в ролі ведучого;
- учитель має змогу виступати у різних ролях.

Хід проведення рухливих ігор на перерві в укритті включав наступні етапи:

1) Ознайомлення дітей зі змістом ігрової діяльності, завданнями та ігровим інструментарієм, які будуть використані у ігровій діяльності.

2) Пояснення ходу і правил гри, під час якого учитель звертає увагу на поведінку дітей під час гри та на чітке дотримання правил.

3) За потреби показ ігрових дій, в процесі якого учитель пояснює дітям, як правильно виконувати дії.

4) Визначення ролі учителя у грі, його участь як гравця, уболівальника або арбітра. Слід підкреслити, що специфіка педагогічного керівництва грою залежить від віку дітей, рівня їх підготовленості, складності ігрової діяльності та правил гри, новизни ігрової діяльності для дітей.

5) Підбиття підсумків гри є важливим моментом, оскільки за результатами, котрих учні-гравці досягають у грі, можна оцінювати рівень ефективності ігрової діяльності. У кінці гри педагогові варто запитати у дітей, чи сподобалася їм гра, що саме сподобалось, що не вийшло з першого разу, чи хочуть вони ще зіграти у цю гру. Варто також заохотити учнів обіцянкою, що наступного разу можна буде грати в нову цікаву гру.

